

Återkrav

Vägledning
2012:2 version 8

PENSIONS
MYNDIGHETEN

Vägledningarna innehåller samlad information om vad som gäller inom ett verksamhetsområde. Vägledningarna tas fram av Pensionsmyndigheten.

En vägledning kan innehålla beskrivningar av:

- Författningsbestämmelser
- Förarbeten
- Praxis
- JO:s beslut

Vägledningarna uppdateras löpande och publiceras på Pensionsmyndighetens webbplats, www.pensionsmyndigheten.se/vagledningar.

Innehåll

Förkortningar	1
Läsanvisning	2
Vad ska vägledningen användas till?	2
Hänvisningar	2
Exempel	2
Tidigare versioner	2
Ändringsförteckning	3
1. Inledning	4
2. Sammanträffande av förmåner – inte återkrav	6
3. Allmänt om återkrav	7
3.1 Tillämplig lagstiftning	7
3.1.1 Socialförsäkringsbalken	7
3.1.2 Lagstiftning före den 1 januari 2011	7
3.1.3 Vilken lag ska tillämpas?	7
3.1.4 Felutbetalning under 2 000 kr – inga återkravsåtgärder	8
4. Vem kan Pensionsmyndigheten återkräva ersättning från?	10
4.1 Felaktig utbetalning till minderårig	10
4.2 God man och förvaltare	10
4.3 Dödsbo	11
4.4 Viss del av utbetalningen har skickats till Kronofogdemyndigheten	12
4.5 När kan reglerna om återkrav inte tillämpas?	12
5. Återbetalningsskyldighet	13
5.1 Utredning om återbetalningsskyldighet	13
5.2 Återbetalningsskyldighet i två olika situationer	13
5.3 Särskilt om återbetalningsskyldighet vid minskad pensionsrätt eller pensionspoäng	15
5.4 Särskilt om premiepension och återbetalningsskyldighet	16
6. Återbetalningsskyldighet när den enskilde har orsakat den felaktiga utbetalningen	17
6.1 Oriktiga uppgifter	17
6.2 Uppgifts- och anmälningsskyldighet	18
6.2.1 Ingen anmälan krävs vid kännedom om uppgiften	21
6.2.2 Mindre ökning av inkomst eller förmögenhet	21
6.2.3 När anmälningsskyldighet kan anses ha inträtt	22
6.2.4 Inkomst av näringsverksamhet	22
6.2.5 Uppgifter från annan än den enskilde	22
7. Återbetalningsskyldighet när felutbetalningen inte är orsakad av den enskilde	23
7.1 Bedömningen av har insett eller skäligen borde ha insett	23
7.1.1 När borde den enskilde skäligen ha insett?	24
7.1.2 Vilka uppgifter ska ligga till grund för bedömningen	24
7.1.3 Grundläggande kunskap	25
7.1.4 Omständigheter som påverkar bedömningen av om den enskilde skäligen borde ha insett	26
7.1.5 Har insett eller skäligen borde ha insett i förhållande till vårdnadshavare/förmyndare	31

8.	Eftergift	32
8.1	Allmänt.....	32
8.1.1	Sammanvägd bedömning av skälen för och emot eftergift.....	33
8.1.2	Betydelsen av skälen för återbetalningsskyldighet.....	33
8.2	Skäl för eftergift.....	34
8.2.1	Bristande betalningsförmåga.....	34
8.2.2	Högt återkravsbelopp eller lång återkravsperiod	37
8.2.3	Lång tid mellan utbetalning och beslut om återkrav	38
8.2.4	Den enskildes ålder och hälsa	38
8.2.5	Pensionsmyndigheten har medverkat till oriktiga uppgifter	38
8.2.6	Pensionsmyndigheten har känt till felaktiga uppgifter eller ändrade förhållanden.....	39
8.3	Skäl som talar mot eftergift.....	39
8.3.1	Den enskilde vill betala tillbaka	39
8.3.2	Försumlighet och upprepade felutbetalningar	39
8.3.3	Bidragsbrott	40
9.	Beräkning av återkravsbeloppet	41
9.1	Allmänt.....	41
9.2	Särskilt om bostadstillägg	41
9.3	Felutbetalning ska avse bruttobelopp.....	42
9.3.1	Skatteavdrag vid återkrav	42
9.3.2	Omrövning av Skatteverket som gäller tidigare inkomstår eller särskild inkomstskatt (SINK) ...	43
10.	Hur långt tillbaka i tiden kan ett återkrav sträcka sig?	44
10.1	Preskription för beslut fattade innan den 1 september 2022	44
10.2	Preskription för beslut fattade från och med den 1 september 2022	44
11.	Kort om utredningen och beslutet.....	45
11.1	Utredningen.....	45
11.2	Kommunicering.....	45
11.3	Beslut	45
11.4	Underrättelse om beslutet	46
11.5	Hänvisningar till rätt bestämmelse.....	46
11.6	Ändring, omrövning och överklagande när återkravet är beslutat.....	47
12.	Återkrav mot ett dödsbo	48
12.1	Den enskilde har fått den felaktiga utbetalningen.....	48
12.2	Dödsboet har fått den felaktiga utbetalningen	49
12.3	Eftergiftsbedömning.....	49
	Den enskilde har fått den felaktiga utbetalningen	49
	Dödsboet har fått den felaktiga utbetalningen	50
12.4	Bouppteckning, dödsboanmälan, bodelning och tilläggs-bouppteckning.....	50
12.5	Dödförklaring.....	50

13.	Återkrav vid internationella förhållanden	52
14.	Administrativa sanktioner i form av sanktionsavgift och bidragsspärr	53
15.	Sanktionsavgift	53
15.1	Allmänt om sanktionsavgift	53
15.2	När sanktionsavgift ska beslutas	54
15.2.1	Innebörden av att lämna en oriktig uppgift eller att inte fullgöra en uppgifts- eller anmälningsskyldighet	55
15.2.2	Krav på orsakssamband	56
15.2.3	Vem som bör påföras en sanktionsavgift	56
15.3	När en sanktionsavgift inte får beslutas	58
15.3.1	Undantag från det strikta ansvaret	58
15.3.2	Dubbla förfaranden	61
15.3.3	En tidpunkt efter vilken sanktionsavgift inte får beslutas	63
15.4	Sanktionsavgiftens storlek	64
15.4.1	Beräkning av sanktionsavgiften	64
15.5	Nedsättning av en sanktionsavgift	64
15.5.1	Omständigheter som särskilt ska beaktas	65
15.6	Beslutande myndighet	68
15.7	Betalning av sanktionsavgift och åtgärder för verkställighet av beslut	69
15.8	När en sanktionsavgift faller bort	69
15.9	Omprövning vid ändrat beslut om återbetalning av ersättning	70
15.10	Återbetalning av sanktionsavgift	70
15.10.1	Ränta vid återbetalning av sanktionsavgift	71
15.11	Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser	71
16.	Bidragsspärr	72
16.1	Allmänt om spärr från rätt till en förmån, så kallad bidragsspärr	72
16.2	Spärr från rätt till en förmån	72
16.2.1	Förutsättningar för spärr från rätt till en förmån	73
16.2.2	Den enskilde ska ha lämnat en oriktig uppgift eller inte fullgjort en uppgifts- eller anmälningsskyldighet	75
16.2.3	Uppgiften eller underlåtenheten ska ha betydelse för rätten till eller storleken på en förmån	75
16.2.4	Handläggningen av ärenden om spärr från rätt till en förmån	76
16.2.5	Beslut om spärr från rätt till en förmån ska gälla omedelbart	76
16.2.6	Bidragsspärr kan kombineras med sanktionsavgift eller straffrättsligt förfarande	76
16.2.7	Spärren i förhållande till intjänade förmåner	76
16.3	Ett beslut om spärr från rätt till en förmån får inte fattas om det kan vara oskäligt	76
16.4	En spärr ska avse en viss tidsperiod	78
16.5	Tidsfrist för beslut om spärr	79
16.6	En spärr ska i vissa situationer inte längre gälla	79
16.7	Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser	81
16.8	Ändring, omprövning och överklagande av beslut om spärr	81
17.	Misstagsutbetalning	82
17.1	Vad är <i>condictio indebiti</i> ?	82

17.2	När ska principen om conditio indebiti tillämpas?.....	82
17.3	Rättspraxis om conditio indebiti	82
17.4	Inget beslut om återkrav	83
17.5	Om den enskilde inte betalar	83
Källförteckning		84
Lagar	84	
Förarbeten	84	
Domar	85	
Vägledningar	86	
Övrigt	86	
Bilaga 1		88
Bilaga 2		89

Datum: 2022-11-24
 PID nr. PID124593
 Version 7
 Dnr/Ref. VER20212-364

Förkortningar

Förkortning	Betydelse
AFL	Den upphävda lagen (1962:381) om allmän försäkring
BTPL	Den upphävda lagen (2001:761) om bostadstillägg till pensionärer m.fl.
CSN	Centrala studiestödsnämnden
EPL	Den upphävda lagen (2000:461) om efterlevandepension och efterlevandestöd
FB	Föräldrabalken
FL	Förvaltningslagen (2017:900)
FÖD	Försäkringsöverdomstolen
GARPL	Den upphävda lagen (1998:702) om garantipension
HFD	Högsta förvaltningsdomstolen
JO	Riksdagens ombudsmän, Justitieombudsmannen
KFM	Kronofogdemyndigheten
KRNG	Kammarrätten i Göteborg
KRNJ	Kammarrätten i Jönköping
KRNS	Kammarrätten i Stockholm
KRSU	Kammarrätten i Sundsvall
LAF	Den upphävda lagen (1976:380) om arbetsskadeförsäkring
LIP	Den upphävda lagen (1998:674) om inkomstgrundad ålderspension
NJA	Nytt Juridisk Arkiv
PFS	Pensionsmyndighetens föreskrifter
Prop.	Proposition
RÅ	Regeringsrättens årsbok
SFB	Socialförsäkringsbalken
ÄFSL	Den upphävda lagen (2001:853) om äldreförsörjningsstöd
UB	Utsökningsbalken

Läsanvisning

Vad ska vägledningen användas till?

Denna vägledning ska vara ett hjälpmedel för Pensionsmyndighetens medarbetare i handläggningen av återkravsärenden och ärenden om administrativa sanktioner. Den kan också vara ett stöd vid utbildning av myndighetens personal.

Vägledningen redovisar och förklarar olika bestämmelser i lagar och andra författningar. Den redogör för de delar av lagens förarbeten som är särskilt viktiga för att förstå hur lagen ska tillämpas. Den redogör också för rättspraxis och vissa andra rättskällor. Vägledningen beskriver i huvudsak bestämmelserna om återkrav i 108 kap. 2-7 och 11 §§ socialförsäkringsbalken (SFB) och om administrativa sanktioner i 108 a kap. 2-8 §§ SFB och 110 kap. 59-62 §§ SFB.

SFB gäller från och med den 1 januari 2011 och bestämmelser om administrativa sanktioner från och med den 1 juli 2026.

Som en bilaga till vägledningen finns en tabell med uppgifter om lagbestämmelserna för uppgifts- och anmälningsskyldighet enligt äldre lagstiftning som används när övergångsbestämmelsen i 1 kap. 3 § lagen (2010:111) om införande av socialförsäkringsbalken är tillämplig.

Hänvisningar

I vägledningen finns hänvisningar till lagar, förordningar, myndighetsföreskrifter, förarbeten, rättsfall och andra vägledningar. Hänvisningen finns antingen angiven i löpande text eller inom parentes i direkt anslutning till den mening eller det stycke den avser.

Exempel

Vägledningen innehåller exempel. De tjänar som komplement till den övriga texten i vägledningen. De slutsatser som exemplen innehåller är baserade enbart på omständigheterna i exemplen. Det är därför inte säkert att slutsatserna gäller i situationer där omständigheterna är snarlika.

Tidigare versioner

Denna version liksom övriga versioner finns tillgängliga i Pensionsmyndighetens diarium. Vid regeländringar eller ny domstolspraxis kan det finnas behov av att revidera denna vägledning. Detta är ofta inte möjligt att göra utan en viss fördröjning. Det är därför viktigt att ha i åtanke att det alltid är vid aktuell tidpunkt gällande lagstiftning och inte denna vägledning som är styrande.

Ändringsförteckning

Till denna vägledning finns en ändringsförteckning. I denna redogörs för de ändringar som har gjorts i version 8.

Vägledningen har uppdaterats utifrån ändringar i lagar och förordningar samt i förekommande fall utifrån ny praxis sedan föregående version.

En omarbetning och uppdatering av vägledningen har gjorts eftersom det från och med 1 juli 2026 har införts administrativa sanktioner i socialförsäkringen i form av sanktionsavgift och spärr från rätt till en förmån, även kallad bidragsspärr.

Vägledningen har fått tre nya kapitel, kapitel 14, 15 och 16.

Vägledningen har även uppdaterats med ny information om preskription av felaktiga utbetalningar för beslut fattade från och med 1 september 2022.

1. Inledning

Den här vägledningen behandlar bland annat frågor om

- vad som är ett återkrav
- vem återkrav kan riktas mot när en ersättning betalats ut felaktigt
- oriktiga uppgifter
- uppgifts- och anmälningsskyldighet
- vad den försäkrade har insett eller skäligen borde ha insett
- eftergift
- hur återkravsbeloppet beräknas
- hur långt tillbaka i tiden ett återkrav kan sträcka sig
- krav mot dödsbo
- utbetalningar till fel person
- hantering av överbetalning och återkrav i internationella förhållanden.

Pensionsmyndigheten ska säkerställa att felaktiga utbetalningar inte görs. Ibland händer det att utbetalningar trots allt betalas ut felaktigt. Det kan till exempel bero på att Pensionsmyndigheten har fattat beslutet på ett felaktigt eller ofullständigt underlag eller att det har blivit ett tekniskt fel i datasystemen. Det kan också bero på att den försäkrade eller någon annan part har lämnat ofullständiga eller felaktiga uppgifter, eller inte har anmält olika typer av förändringar som påverkar ersättningen.

Pensionsmyndighetens krav på att få tillbaka felaktigt utbetalad ersättning förutsätter bland annat att en eller flera utbetalningar har varit felaktiga. Vid utredning om återkrav ska det i förkommande fall utredas från och med när rätten till en ersättning har upphört eller beloppet skulle ha minskats. Det kan också vara så att rätten till ersättning aldrig funnits.

Ett beslut om indragning eller minskning av en förmån har rättsverkan framåt i tiden, dvs. det påverkar bara framtida utbetalningar. I indragningsbeslutet kan Pensionsmyndigheten informera om att vi kan komma att utreda om viss ersättning ska återkrävas. Det finns inget hinder mot att indragning och återkrav kan hanteras samtidigt om hanteringen är tydlig för den enskilde och förenklar för såväl denne som för myndigheten. En sådan hantering tillämpas till exempel för efterlevandepensioner.

Indragningsbeslutet bör inte innehålla någon bedömning i återkravsfrågan om förmåns- och återkravshandläggningen inte är integrerad. En sådan bedömning bör i stället dokumenteras i journalen eller i en tjänsteanteckning och har ingen rättsverkan i förhållande till den enskilde. Det är först i samband med ett beslut om återkrav som bedömningen av rätten till ersättning för förfluten tid får

rättsverkningar. Ett sådant beslut har rättsverkan bakåt i tiden, dvs. det påverkar bara redan utbetald ersättning.

Den som har fått ersättning felaktigt från och med 1 juli 2026 kan också komma att påföras en administrativ sanktion i form av en sanktionsavgift och/eller en tidsbegränsad spärr från rätt till förmån.

När Pensionsmyndigheten beslutar att återkräva en felaktigt utbetald ersättning eller beslutar om en sanktionsavgift uppstår en fordran på det belopp som ska betalas. Den fortsatta handläggningen av fordran på grund av ett beslut om återkrav sköts av Försäkringskassan (108 kap. 14 a § SFB). I handläggningen av fordran ingår till exempel frågor om avbetalningsplan, ränta, anstånd och avbruten indrivning. Försäkringskassans vägledningar 2005:2 *Fordringshantering hos Försäkringskassan* och 2024:2 *Återbetalning* beskriver hur fordringshanteringen går till och vilka regler som gäller för detta.

Vid misstanke om bidragsbrott kan det förutom återkrav bli aktuellt med en polisanmälan. I Pensionsmyndighetens riktlinje om *polisanmälan i ärende om förmåner enligt socialförsäkringsbalken* (VER 2024–33) och anvisning om *polisanmälan i ärende om förmåner enligt socialförsäkringsbalken* (KTR 2024–867) går det att läsa mera om bidragsbrott och polisanmälan. Den enskilde kan bli återbetalningsskyldig enligt bestämmelser i 108 kap. 2 § SFB i betydligt större utsträckning än vad hen kan få en straffrättslig påföljd för enligt bestämmelserna i bidragsbrottslagen (2007:612). Det krävs inte en fällande dom för bedrägeri eller bidragsbrott för att fastställa återbetalningsskyldighet.

2. Sammanträffande av förmåner – inte återkrav

Syftet med bestämmelsen om sammanträffande av förmåner är att undvika att den enskilde får dubbla utbetalningar för samma tid. Om Pensionsmyndigheten, Försäkringskassan eller arbetslöshetskassan har betalat ut en ersättning och Pensionsmyndigheten senare retroaktivt beviljar en annan ersättning för samma tid, ska avdrag på den retroaktiva ersättningen göras med det belopp som överstiger vad som skulle ha betalats ut för perioden om båda besluten hade fattats samtidigt (107 kap. 2 § SFB). Detta är inte fråga om återkrav, utan den retroaktiva utbetalningen minskas med de tidigare utbetalda ersättningarna.

För att få göra detta avdrag måste följande förutsättningar vara uppfyllda:

- både första beslutet om ersättning och beslutet om retroaktiv ersättning måste vara korrekta vid beslutstidpunkten
- retroaktiv ersättning ska vara för samma tid som tidigare betalats ut
- det finns ett orsakssamband mellan förmånerna, dvs. det ena beslutet har påverkat det andra

Om Pensionsmyndigheten vid en retroaktiv utbetalning av en förmån av misstag inte gör avdrag enligt 107 kap. 2 § SFB så har den förmån på vilket avdraget skulle ha gjorts betalats ut med för högt belopp. Pensionsmyndigheten ska då göra en återkravsutredning, dvs. bedöma om den enskilde har insett eller skäligen borde ha insett att den retroaktiva utbetalningen var felaktig. Se vidare kapitel 7.

Exempel

Birgitta får allmän pension och bostadstillägg. I april 2017 blir hon änka och hon beviljas änkepension från och med maj 2017. Änkepension ska betalas ut retroaktivt för perioden maj till och med juni. Pensionsmyndigheten avvaktar med den retroaktiva utbetalningen av änkepension eftersom Birgitta har ett bostadstillägg som ska räknas om. Bostadstillägget räknas om senare i juni. För perioden maj till och med juni har hon fått 1 000 kronor för mycket i bostadstillägg. Den retroaktiva utbetalningen av änkepension minskas med 1 000 kronor innan den betalas ut.

Exempel

Saras pappa avlider i augusti 2017. Försäkringskassan har betalat underhållsstöd till Saras mamma. Pensionsmyndigheten ska göra en retroaktiv utbetalning av barnpension för augusti månad. Den minskas med det belopp som Saras mamma fått i underhållsstöd för augusti månad innan utbetalning görs.

3. Allmänt om återkrav

Reglerna om återkrav blir aktuella när Pensionsmyndigheten har betalat ut för mycket ersättning. Vid varje misstänkt felutbetalning prövar Pensionsmyndigheten först om felutbetalning har skett och hur mycket som i så fall har felutbetalats. Därefter prövas om den enskilde är återbetalningsskyldig för del av eller hela det felutbetalda beloppet. Om sådan skyldighet finns ska Pensionsmyndigheten pröva om det finns särskilda skäl för att helt eller delvis efterge kravet på återbetalning.

3.1 Tillämplig lagstiftning

Vilken lagstiftning som ska tillämpas vid bedömningen av om någon är återbetalningsskyldig och om eftergift kan beviljas beror på när den felaktiga utbetalningen skedde och vilken lagstiftning som gällde då.

Återbetalningsreglerna blir tillämpliga när Pensionsmyndigheten har

- beslutat att rätt till ersättning finns efter prövning enligt socialförsäkringsbalken,
- betalat ut ersättningen
- bedömt att hela eller del av utbetalningen är felaktig (108 kap. 2 § SFB).

3.1.1 Socialförsäkringsbalken

För ersättningar som Pensionsmyndigheten betalat ut enligt SFB finns reglerna om återbetalningsskyldighet och eftergift i 108 kap. 2–7 och 11 §§ SFB.

SFB är en sammanhållande och heltäckande socialförsäkringslag. Den trädde i kraft den 1 januari 2011 och ersätter ungefär 30 av de tidigare gällande socialförsäkringsförfattningarna.

3.1.2 Lagstiftning före den 1 januari 2011

Innan SFB trädde i kraft fanns bestämmelser om återkrav i olika lagar, t.ex. i lagen (1998:674) om inkomstgrundad ålderspension (LIP), lagen (2000:461) om efterlevandepension (EPL) och lagen (2001:761) om bostadstillägg till pensionärer m.fl. (BTPL). Dessa lagar upphävdes i samband med att SFB trädde i kraft.

När det gäller återkrav innebär det att om felutbetalningen enbart omfattar tid före år 2011 är det tidigare bestämmelser som ska tillämpas.

3.1.3 Vilken lag ska tillämpas?

Av 1 kap. 3 § lagen (2010:111) om införande av socialförsäkringsbalken framgår att de upphävda lagarna ska tillämpas i fråga om ersättningar som avser tid före den 1 januari 2011.

Vad gäller anmälningsskyldigheten enligt 9 kap. 11 § samma lag ska bestämmelserna i 110 kap. 43–51 §§ SFB tillämpas från och med 1 januari 2011, men i fråga om ersättningar som avser tid före 1 januari 2011 finns ingen skyldighet att göra anmälan utöver det som gällde enligt de upphävda lagarna.

En förändring som skett före 1 januari 2011 som den enskilde enligt upphävda lagar inte var anmälningsskyldig för, kan vid en felutbetalning som uppkommit för tid både före och efter 1 januari 2011, inte prövas på grunden att den enskilde orsakat felutbetalningen, utan prövning får göras om den enskilde skäligen har bort inse felutbetalningen.

Exempel

Mette bodde i Norge när hon gifte sig 2009. Hon hade inkomstpension, tilläggspension och garantipension. Hon anmälde inte sitt förändrade civilstånd, utan det framkommer först när hennes make ansöker om allmän pension 2019. Enligt gällande lagstiftning 2009 var Mette som utlandsbosatt anmälningsskyldig för ändrat civilstånd gällande garantipensionen, men inte för tilläggspensionen. Bedömning om återbetalning kan göras på grunden anmälningsskyldighet för garantipensionen, medan återbetalningsskyldigheten för tilläggspensionen kräver att Mette bort inse. Detta gäller för hela felutbetalda perioden, eftersom den bedömningen görs enligt både den upphävda lagen och enligt reglerna i SFB. Det betyder att perioden före den 1 januari 2011 ska bedömas enligt reglerna i den upphävda lagen medan tiden efter den 1 januari 2011 ska bedömas enligt reglerna i SFB.

3.1.4 Felutbetalning under 2 000 kr – inga återkravsåtgärder

Pensionsmyndigheten fattade under sommaren 2012 ett administrativt beslut (se VER 2012–218) att inga återkravsåtgärder ska vidtas vid felutbetalningar som understiger 2 000 kronor före skatteavdrag, såvida det inte finns särskilda skäl för detta. Beloppsgränsen ska tillämpas oavsett om det är Pensionsmyndigheten eller den enskilde som orsakat felutbetalningen.

Exempel

Lars kommer in med en ansökan om bostadstillägg. Vid utredning med anledning av denna framkommer att Lars har fått bostadstillägg utbetalt för viss period med totalt 1 200 kronor för mycket. I och med att beloppet understiger 2 000 kr vidtas inga återkravsåtgärder. Notering om detta görs i journalen i förmånsärendet med hänvisning till administrativt beslut.

Särskilda skäl för att utreda återbetalningsskyldighet och eventuell eftergift även om det felutbetalda beloppet understiger 2 000 kronor kan, enligt det administrativa beslutet, t.ex. föreligga när den enskilde vid upprepade tillfällen har orsakat felutbetalningar. Sådana skäl borde därför rimligtvis

även föreligga när den enskildes agerande ger upphov till en misstanke om brott.

Om det på grund av en och samma händelse eller orsak har skett mer än en felutbetalning ska det sammanlagda värdet av felutbetalningarna beaktas vid tillämpning av beloppsgränsen.

Exempel

Erik har fått garantipension och tilläggs pension med 1 300 kronor för mycket eftersom han flyttat samman med sin f.d. maka. Bostadstillägget har varit beräknat på att han är ensamstående och bostadstillägg har därför betalats ut med 1 000 kronor för mycket. Sammanlagda felutbetalningen överstiger 2 000 kronor och eventuell återbetalningsskyldighet ska därför prövas.

Om en felutbetalning mindre än 2 000 kronor har hanterats med stöd av det administrativa beslutet och det därefter uppstår en ny felutbetalning kan felutbetalningarna summeras utan hinder. Se vidare Juridikavdelningen informerar 2012–3. Om summan uppgår till minst 2 000 kronor före skatteavdrag är det administrativa beslutet inte tillämpligt.

Exempel

Skatteverket har meddelat att Pekka har obetalda avgifter. Det medför att allmän pension betalats ut felaktigt med 700 kronor. Det framkommer att Pekka har mottagit två tidigare felutbetalningar av allmän pension om 800 kronor respektive 900 kronor. Dessa felutbetalningar har inte prövats för återkrav med hänvisning till det administrativa beslutet. En återkravsprövning av samtliga felutbetalningar ska göras då beloppet överstiger gränsen.

Även om ett återkravsärende har inletts kan det avslutas utan vidare åtgärd med stöd av det administrativa beslutet. I så fall ska en journalanteckning göras med hänvisning till det administrativa beslutet. En sådan situation kan t.ex. uppstå om det först efter att ärendet inleddes visar sig att felutbetalningen understiger 2 000 kronor. Ärendet får dock inte avslutas administrativt om kontakt har tagits med den enskilde om ärendet, eftersom ett återkravsärende då är inlett i juridisk mening, och därmed måste ges en fullständig återkravsprövning.

Om felutbetalningen är 2 000 kronor eller mer före skatteavdrag men det efter utredning visar sig att den enskilde inte är återbetalningsskyldig för viss period eller belopp samt det belopp som hen är återbetalningsskyldig för är mindre än 2 000 kronor kan ärendet inte avslutas med hänvisning till administrativt beslut. I sådana fall måste återkravsutredningen fullföljas och beslut fattas.

4. Vem kan Pensionsmyndigheten återkräva ersättning från?

Huvudregeln är att den som har beviljats en ersättning också är den som beslutet om återkrav ska ställas till. Det kan dock finnas situationer där det blir aktuellt att ställa återkravet till någon annan än den enskilde.

4.1 Felaktig utbetalning till minderårig

Huvudregeln gäller inte om den enskilde, är omyndig och företräds av en vårdnadshavare eller förmyndare. Med omyndig förmånstagare avses här förmånstagare som var under 18 år vid tidpunkten för den felaktiga utbetalningen. 108 kap. 2 § SFB ger möjlighet att rikta återkrav avseende felaktigt utbetald barnpension, efterlevandestöd eller barnlivränta mot vårdnadshavaren/förmyndaren om denne är den som tagit emot den felutbetalda ersättningen.

Fram till dess att barnet fyller 18 år råder vårdnadshavaren/förmyndaren över barnets ekonomiska angelägenheter och det har därmed ingen betydelse till vems bankkontoutbetalningen av förmånen skett. Oavsett om pengarna utbetalades till vårdnadshavarens/förmyndarens eller barnets bankkonto, får den förstnämnde anses förfoga över pengarna. Vårdnadshavaren/förmyndaren är därmed mottagare av ersättningen. Se vidare i avsnitt 7.1.5.

Exempel

Melissa är minderårig och har beviljats barnpension och efterlevandestöd. Melissa utvandrar och rätten till efterlevandestöd upphör. Efterlevandestödet betalas därefter ut i två månader för mycket. Utbetalningarna av Melissas barnpension och efterlevandestöd betalas ut till hennes eget bankkonto men beslutet om återkrav gällande efterlevandestödet ska ändå ställas till den som var Melissas vårdnadshavare vid tiden för utbetalningen.

4.2 God man och förvaltare

God man eller förvaltare förordnas av domstol och förordnandet anpassas utifrån den enskildes behov av hjälp. Av förordnandet framgår vilka rättshandlingar god man eller förvaltare får utföra.

Den som har en god man eller förvaltare kallas för huvudman. Vid godmanskap har huvudmannen i princip kvar sin rättsliga möjlighet att själv agera. Vid förvaltare har den enskilde förlorat sin rätt att själv ingå rättshandlingar inom förordnandets område.

Om det ingår i god mans eller förvaltares uppdrag så är dessa skyldiga att anmäla förändringar som påverkar rätten till eller storleken av förmån. Bedömning om återbetalningsskyldighet enligt 108 kap. 2 § SFB görs då i förhållande till om god man eller förvaltare orsakat felutbetalning genom att lämna oriktiga uppgifter eller inte fullgjord uppgifts- eller anmälningsskyldighet. Även vad god man eller förvaltare har insett eller skäligen borde ha insett är avgörande för om återbetalningsskyldighet ska anses föreligga (Kammarrätten i Jönköpings dom den 30 april 2014 i mål nr 3299–13 och Kammarrätten i Jönköpings dom den 19 februari 2016 i mål nr 9–15).

Ovanstående förutsätter att godmanskapet eller förvaltaren fanns vid tidpunkten för anmälningsskyldighetens inträde och/eller vid tidpunkten för den felaktiga utbetalningens genomförande.

Godmanskap kan även påverka möjligheterna till eftergift. Av HFD 2023 ref. 21 framgår att när en god man är förordnad att ”bevaka rätt, förvalta egendom och sörja för person” så är även den gode mannen anmälningsskyldig för förändringar som påverkar huvudmannens förmån. Huvudmannens bristande insikt om vad som ska anmälas utgör i sådana fall inte särskilda skäl för eftergift. Att huvudmannen till följd av sitt hälsotillstånd inte har förmåga att anmäla förändringar eller att inse att felutbetalningar har skett förändrar inget. Inget hindrar dock att den enskilde, dvs. huvudmannen, beviljas eftergift på annan grund än att denne hade bristande insikt om vad som ska anmälas och om den felaktiga utbetalningen, se avsnitt 8 Eftergift.

Om den enskilde har god man ska kommunikation ske med dem båda, och beslutsbrevet ska skickas till dem båda. Om den enskilde har förvaltare ska kommunikation bara ske med förvaltaren. Detsamma gäller beslutsbrevet. Eftergiftsprövningen ska såvitt gäller betalningsförmågan, göras utifrån den enskildes ekonomiska och personliga förhållanden.

I vägledningen *Förvaltningsrätt i Pensionsmyndighetens verksamhet 2019:1* kan du läsa mer om god man och förvaltare.

4.3 Dödsbo

Det kan bli aktuellt att kräva återbetalning av ett dödsbo i två situationer:

- När en person avlider övertar dödsboet ansvaret för den avlidnes återbetalningsskyldighet (HFD 2011 ref. 74). Om den avlidne har fått för mycket ersättning utbetald innan hen avled och hade ansetts återbetalningsskyldig om hen fortfarande hade varit i livet, ska återkravsbeslutet ställas mot dödsboet.
- Ersättning har felaktigt utbetalats till dödsboet.

Det är dödsbodelägarna som gemensamt förvaltar den avlidnes egendom under boets utredning (18 kap. 1 § ärvdabalken, ÄB). Det är alltså delägarna i boet som företräder boet, men de är inte personligen ansvariga för boets skulder om de inte har använt dödsboets tillgångar på ett felaktigt sätt.

Dödsboet företräds av samtliga dödsbodelägare i förening (18 kap. 1 § ÄB). Att de företräder boet gemensamt medför att all kommunikation med dödsboet ska ske med samtliga dödsbodelägare. Ett vanligt, praktiskt förfarande är dock att dödsbodelägarna lämnar fullmakt till en av delägarna som då företräder dödsboet med stöd av fullmakterna. I det fallet ska all kommunikation ske med den dödsbodelägaren.

Se mer i kapitel 12 *Återkrav mot ett dödsbo*.

4.4 Viss del av utbetalningen har skickats till Kronofogdemyndigheten

När Pensionsmyndigheten har betalat ut en ersättning kan en del av ersättningen ha skickats till Kronofogdemyndigheten (KFM) för pensionstagarens räkning. Pensionsmyndigheten kan då återkräva den enskilde på hela den ersättning som har betalats ut, inklusive den del som har redovisats till KFM därför att den felaktiga utbetalningen minskat pensionstagarens skuld hos KFM.

4.5 När kan reglerna om återkrav inte tillämpas?

Det inträffar ibland att Pensionsmyndigheten gör en felaktig utbetalning som inte kan återkrävas enligt SFB:s regler om återkrav. Pensionsmyndigheten kan i en sådan situation i vissa fall istället kräva återbetalning med stöd av principen om *condictio indebiti*. Om mottagaren inte går med på att betala tillbaka beloppet lämnas ärendet över till Försäkringskassan som driver frågan vidare. Se vidare i avsnitt 17.

5. Återbetalningsskyldighet

En utbetalning grundas på ett beslut av Pensionsmyndigheten där en person har beviljats ersättning av Pensionsmyndigheten. Ett beslut om återkrav förutsätter att en eller flera utbetalningar har blivit fel. Detta kapitel beskriver den bedömning som Pensionsmyndigheten måste göra vid en utredning om återbetalningsskyldighet med stöd av 108 kap. 2–7 §§ SFB. Följande två kapitel beskriver utredningen av återbetalningsskyldighet när den enskilde har orsakat och inte har orsakat felutbetalningen.

I bilaga 2 finns ett flödesschema om återbetalningsskyldighet.

I kapitel 17 beskrivs situationer när felutbetalning har skett och reglerna om återkrav inte kan tillämpas.

5.1 Utredning om återbetalningsskyldighet

Det är Pensionsmyndigheten som ansvarar för att alla relevanta omständigheter i ett återkravsärendet klarläggs. Pensionsmyndigheten har också bevisbördan för att ersättning betalats ut felaktigt och att återbetalningsskyldighet föreligger. I återkravsärenden gäller ett något högre beviskrav än att omständigheterna ska ha gjorts sannolika. Pensionsmyndigheten ska visa med relativt hög grad av sannolikhet att det finns förutsättningar för återbetalning. Läs mer om detta beviskrav i Juridikavdelningen informerar 2017–1.

Först utreds felutbetalt belopp och period och därefter bedöms om den enskilde är återbetalningsskyldig. Det går inte att hoppa över dessa steg och gå direkt till frågan om eftergift. Se kapitel 11 *Kort om utredningen och beslutet*.

5.2 Återbetalningsskyldighet i två olika situationer

- När den enskilde orsakat att ersättning lämnats felaktigt eller med ett för högt belopp genom att lämna oriktiga uppgifter eller genom att inte fullgöra sin uppgifts- eller anmälningsskyldighet (se kapitel 6) eller
- När ersättningen i annat fall har lämnats felaktigt eller med ett för högt belopp och den som fått ersättningen har insett eller skäligen borde ha insett detta (se kapitel 7).

De två grunderna för återbetalningsskyldighet är alternativa.

Återbetalningsskyldighet prövas i första hand på grunden om den enskilde orsakat felutbetalningen genom att lämna oriktiga uppgifter eller genom att inte fullgöra sin uppgifts- eller anmälningsskyldighet. Om återbetalningsskyldighet inte kan fastställas på någon av dessa grunder ska återbetalningsskyldigheten prövas på grunden om den enskilde har insett eller skäligen borde ha insett att ersättningen betalats ut felaktigt eller med för högt belopp.

Det kan bli aktuellt att använda båda grunderna i samma ärende. När en felaktig utbetalning skett för tid innan den enskilde har anmält en förändring kan återbetalningsskyldighet komma att grundas på ej fullgjord anmälningsskyldighet. Men även det andra stycket i 108 kap. 2 § SFB kan vara aktuellt i sådant fall. För tid efter att en uppgift om förändring inkommit till myndigheten beslutas normalt om återbetalningsskyldighet på grunden att den enskilde har insett eller skäligen borde ha insett felutbetalningen. Det kan även bli aktuellt att använda båda grunderna för samma period om del av felutbetalningen beror på en viss omständighet och en annan del av felutbetalningen beror på en annan omständighet (se exempel Vladimir, nedan).

I beslutsbrevet om återbetalning ska handläggaren redovisa på vilken grund den enskilde återkrävs för respektive felutbetalning. Annars kan det bli svårt för den enskilde att förstå hur hen ska bemöta vårt beslut, t.ex. i en begäran om omprövning.

Exempel

Renate gifter sig i oktober 2018 på en utlandssemester, men anmäler inte det till Pensionsmyndigheten. I början av januari 2019 ansöker hon om bostadstillägg och lämnar då uppgift i ärendet att hon har gift sig. Från och med april räknas den allmänna pensionen om från ogift till gift vilket innebär att felutbetalningen upphör. För perioden november – december 2018 är det Renate som har orsakat felutbetalningarna genom att inte anmäla ändringen i tid. För perioden januari – mars 2019 har Renate inte orsakat felutbetalningarna eftersom Pensionsmyndigheten har uppgift om ändringen. För den perioden prövas istället om hon har insett eller skäligen borde ha insett felutbetalningen.

Exempel

Ali har bostadstillägg och anmäler i början av juli 2018 att han den 1 juli har flyttat till ny bostad med lägre bostadskostnad. Samtidigt meddelar han att han får utbetalningar av privat pension fr.o.m. mars 2018, enligt beslut daterat den 10 mars 2018. Pensionsmyndigheten räknar om bostadstillägget och sänker det fr.o.m. augusti 2018. Felutbetalning har skett för perioden mars – juli 2018. Ali blir återbetalningsskyldig för mars – juni 2018 p.g.a. att han för sent anmält sin ökade inkomst i form av privat pension. Anmälan skulle gjorts senast i slutet av mars. Det görs även en prövning av felutbetalningen för juli 2018, där det prövas om han blir återbetalningsskyldig p.g.a. att han har insett eller skäligen borde ha insett att han fått för högt bostadstillägg.

Exempel

Anna har förlängd barnpension. Den 8 oktober får Pensionsmyndigheten uppgift från CSN om att Anna inte uppbär studiehjälp. Efter kontroll visar det sig att Anna aldrig har påbörjat studierna för höstterminen. Redan under juni bestämde Anna sig för att inte fortsätta skolan. Förlängd barnpension har felaktigt utbetalats för tiden juli till och med oktober. För tiden juli till och med september ställs kravet på bristande anmälningsskyldighet. Eftersom uppgift har inkommit från CSN innan utbetalningen för oktober ställs kravet för oktobers felutbetalning på att Anna borde ha insett att utbetalningen var felaktig.

Exempel

Vladimir är ensamstående och har bostadstillägg med 5 000 kronor per månad. I slutet av oktober 2021 anmäler han till Pensionsmyndigheten att han från och med oktober 2021 får en ny månatlig tjänstepension utbetald. Pensionsmyndigheten beslutar om lägre bostadstillägg i början av december 2021. Strax innan beslut ska fattas får Pensionsmyndigheten en ny uppgift om att Vladimir är sambo sedan 12 oktober 2021. Pensionsmyndigheten utreder återkrav för november 2021. Återkrav baseras på två olika grunder. Den första är att Vladimir skäligen borde ha insett att han, på grund av sin nya tjänstepension, fick för högt bostadstillägg under november. Den andra är att han inte uppfyllde sin anmälningsskyldighet gällande sitt samboskap i tid.

5.3 Särskilt om återbetalningsskyldighet vid minskad pensionsrätt eller pensionspoäng

Om den enskilde har fått för mycket utbetald inkomst-, tilläggs-, eller efterlevandepension p.g.a. obetalda avgifter som ger lägre pensionsrätt och pensionspoäng än vad som tidigare har beslutats, blir resultatet att även pensionen räknas om till ett lägre belopp. I sådana situationer ska Pensionsmyndigheten besluta om återbetalning av för mycket utbetald pension (108 kap. 4 § SFB).

Om Pensionsmyndigheten, enligt 2 § lagen (2002:125) om överföring av värdet av pensionsrättigheter till och från Europeiska gemenskaperna, har överfört värdet av pensionsrätt för inkomstpension och värdet av rätt till tilläggspension till gemenskaperna för den enskildes räkning och den fastställda pensionsrätten för inkomstpension eller fastställda pensionspoäng därefter har sänkts, ska Pensionsmyndigheten återkräva hen det som överförts för mycket (108 kap. 5 § SFB). Återkrav ska också ske om sänkningen beror på att pensionsgrundande inkomst av annat förvärvsarbete har sänkts eller på att pensionsrätt/pensionspoäng inte borde ha tillgodoräknats på grund av obetalda avgifter (108 kap. 6 § SFB).

Den enskilde är alltid återbetalningsskyldig vid felutbetalning som beror på minskad pensionsrätt eller pensionspoäng på grund av underlåten avgiftsbetalning när pensionsrätten eller pensionspoängen härrör från inkomst från annat förvärvsarbete enligt 59 kap. 14 § SFB. Dock ska Pensionsmyndigheten pröva om det finns särskilda skäl för eftergift.

5.4 Särskilt om premiepension och återbetalningsskyldighet

Pensionsmyndigheten ska besluta om återbetalning av premiepension enligt 108 kap. 2 § SFB bara om felet belastar övriga pensionssparare eller kan innebära en avsevärd påverkan på framtida utbetalningar av pension till pensionsspararen. Detta gäller också i fråga om efterlevandeskydd i form av premiepension (108 kap. 7 § SFB).

Vid bedömningen av huruvida återkrav ska ställas bör hänsyn tas till vilken inverkan den felaktiga utbetalningen har på den framtida pensionens storlek, räknat i såväl kronor som procent av utgående pension. Den närmare gränsdragningen i fråga om vad som kan bedömas utgöra en avsevärd påverkan på framtida utbetalningar av premiepension till den enskilde spararen får överlämnas till myndighetens egen praktiska tillämpning (prop. 2003/04:91 s. 14f).

Om Pensionsmyndigheten betalar ut premiepension för en avliden pensionssparare för tid efter dödsfallsmånaden har beloppet betalats med medel som skulle ha gått till arvstilldelningen och har alltså drabbat övriga pensionssparare. Det saknas då skäl att avstå från krav när återkrav är tillåtet enligt nuvarande kriterier, dvs. i första hand därför att den som tog emot beloppet måste ha förstått att betalningen var felaktig. Ett annat exempel är att någon felaktigt fått premiepension till efterlevande genom att lämna oriktiga uppgifter. Även en sådan felutbetalning drabbar kollektivet och bör därför bli föremål för återkrav.

6. Återbetalningsskyldighet när den enskilde har orsakat den felaktiga utbetalningen

Detta kapitel beskriver bedömningen av återbetalningsskyldighet när det är pensionstagaren som har orsakat en felaktig utbetalning genom att lämna oriktiga uppgifter eller att inte fullgöra sin uppgifts- eller anmälningsskyldighet.

6.1 Oriktiga uppgifter

En ansökan om en förmån ska innehålla de uppgifter som behövs i ärendet (110 kap. 4 § andra stycket SFB). Den enskilde är skyldig att lämna de uppgifter som är relevanta för ärendet (110 kap. 13 § andra stycket SFB).

När pensionstagaren har orsakat en felutbetalning genom att lämna oriktiga uppgifter är hen återbetalningsskyldig (108 kap. 2 § SFB). Det har ingen betydelse om den enskilde har varit medveten om att de uppgifter som lämnats varit felaktiga. Dock ska en aktiv åtgärd ha gjorts av den enskilde t.ex. genom att kryssa i fel ruta eller skriva fel uppgifter på en ansökan. Om den enskilde varit passiv genom att inte besvara vissa frågor så innebär det däremot inte att oriktiga uppgifter har lämnats utan att den enskilde då inte har fullgjort sin uppgiftsskyldighet. Se avsnitt 6.2. *Uppgifts- och anmälningsskyldighet*. Att den enskilde varit omedveten om konsekvenserna av sitt handlande med att lämna felaktiga uppgifter spelar ingen roll.

Om korrekta uppgifter senare inkommer från annan än den enskilde har den enskilde inte längre någon anmälningsskyldighet. För att fastställa ett återkrav krävs då istället att hen har insett eller skäligen borde ha insett att utbetalningen var felaktig.

Högsta förvaltningsdomstolen har ansett att det förhållandet att Pensionsmyndigheten, via en annan myndighet, hade tillgång till korrekta uppgifter inte innebar att det saknades ett orsakssamband mellan de oriktiga uppgifterna och de felaktiga utbetalningar, när den korrekta uppgiften rent faktiskt inte tillförts ärendet (HFD 2019 ref. 17).

Exempel

Shannon har bostadstillägg sedan mars 2017. I maj 2018 lämnade hon in en ny ansökan eftersom hon fått höjd hyra. Det visar sig då att hon idag uppstår bostadstillägg baserat på en ännu högre hyra. Vid utredning framkommer att Shannon av misstag fyllt i ett för högt hyresbelopp i den tidigare ansökan då hon har kastat om två siffror. Pensionsmyndigheten utreder återbetalningsskyldighet på grund av oriktiga uppgifter till och med dagen innan den nya ansökan inkom till Pensionsmyndigheten. För tid från och med

den dag då den nya ansökan inkom till Pensionsmyndigheten prövas återkrav på grunden om hon har insett eller skäligen borde ha insett att hon fått bostadstillägg med för högt belopp. Därefter prövas det om det finns skäl för eftergift.

Exempel

Hans har allmän ålderspension som ogift. När Märta ansöker om allmän ålderspension uppger hon att hon bor tillsammans med Hans och att de har varit gifta med varandra tidigare. De ska således betraktas som gifta i pensionshänseende eftersom bedömningen gäller båda. Vid Pensionsmyndighetens utredning framkommer det att redan när Hans ansökte om allmän pension bodde han och Märta tillsammans. Hans hade inte angett korrekt uppgift vad gäller sammanboendet på sin ansökan och har därmed lämnat oriktiga uppgifter. Pensionsmyndigheten utreder återbetalningsskyldighet för Hans på grund av oriktiga uppgifter till och med dagen innan Märtas ansökan inkom till Pensionsmyndigheten. För tid från och med dagen som hennes ansökan inkom till Pensionsmyndigheten prövas återkrav på grunden om Hans har insett eller skäligen borde ha insett att han fått ålderspension med för högt belopp. Därefter prövas det om det finns skäl för eftergift.

6.2 Uppgifts- och anmälningsskyldighet

En enskild som ansöker om ersättning är skyldig att lämna de uppgifter som behövs för bedömning av rätten till eller storleken av en förmån (110 kap. 4 § andra stycket och 110 kap. 13 § SFB). Likaså har den enskilde en skyldighet att anmäla ändrade förhållanden som påverkar rätten till eller storleken av ersättningen under tiden den uppbär en förmån (110 kap. 46 §).

En lista med exempel på de vanligaste och mest betydande ändringar som den enskilde är skyldig att anmäla finns i 110 kap. 46 § SFB. Observera att detta är en exemplifiering och inte en uttömmande lista. Den enskilde är skyldig att anmäla alla ändringar som påverkar rätten till eller storleken på förmånen.

Reglerna om den enskildes uppgifts- och anmälningsskyldighet har kommit till för att Pensionsmyndigheten annars kan ha svårt att få kännedom om alla de förhållanden som kan påverka rätten till ersättning eller bidrag. Det är därför viktigt att den enskilde medverkar när Pensionsmyndigheten prövar en ersättningsfråga. Pensionsmyndighetens uppfattning är att om den enskilde inte meddelar oss en omständighet som hen har varit skyldig att informera oss om, får den enskilde anses ha brustit i sin uppgifts- och eller anmälningsskyldighet.

En enskild som lämnat en uppgift i en bilaga till ansökningsblanketten anses ha fullgjort sin uppgifts- och anmälningsskyldighet.

Det spelar ingen roll om den enskilde var medveten om att hen hade en uppgifts- och anmälningsskyldighet. Den enskilde behöver inte ha förstått konsekvenserna av sitt handlande. För att mildra konsekvenserna av det stränga personliga ansvar som följer av återbetalningsskyldigheten, och för att anpassa beloppets storlek till den återbetalningsskyldiges ekonomiska och sociala situation, kan det bli aktuellt att efterge del eller hela kravet på återbetalning (RÅ 2008 ref. 2). Se mer i kapitel 8. *Eftergift*.

Exempel

Filip får bostadstillägg från Pensionsmyndigheten. Han flyttar till en ny bostad med lägre hyra men anmäler inte det till Pensionsmyndigheten. Filip är skyldig att anmäla de ändrade förhållandena. Eftersom han inte gjorde det är han återbetalningsskyldig för det som han har fått för mycket i bostadstillägg. Pensionsmyndigheten utreder därefter om vår fordran på honom ska efterges helt eller delvis.

Exempel

Yasmina har garantipension och meddelar den 25 juni att hon får amerikansk pension. Beslutet om amerikansk pension är daterat den 23 mars och Yasmina uppger att hon fick det i slutet av mars, och att hon även fick första utbetalningen då. Till följd av den uteblivna anmälan har Yasmina fått för mycket bostadstillägg. Hon är därför återbetalningsskyldig. Hon borde senast ha anmält förändringen den 12 april. Alltså är hon återbetalningsskyldig för det som betalats ut för mycket för april – juni.

För att uppfylla sin anmälningsskyldighet måste den enskilde ha lämnat en definitiv och inte villkorad uppgift om det relevanta förhållandet. Ett rimligt krav är också att uppgiften är så klar och tydlig att det inte behövs någon vidare utredning för att förstå dess innebörd.

Exempel

Kalle har bostadstillägg och meddelar den 25 juni att hans inkomster har ökat då han meddelar att han får utbetalning av privat pension från Skandia. Han uppger dock inte något belopp. Eftersom hans information till oss inte är komplett försöker vi nå honom under slutet av juni, men utan att lyckas. Den 20 juli får vi uppgift från Skandia om att utbetalningarna påbörjades i slutet av juni och att månadsbeloppet är 3 000 kronor. Bostadstillägget räknas om och sänks fr.o.m. augusti. Felutbetalning har således skett i juli. Kalle är återbetalningsskyldig eftersom han inte har fullgjort sin anmälningsskyldighet. Hans anmälan var inte tillräckligt klar och tydlig. En

kompletterande utredning behövde göras för att klargöra alla omständigheter i ärendet.

Exempel

Henry har inkomst-, tilläggs- och garantipension och bor i Spanien. På ett levnadsintyg som inkommer den 28 november 2018 informerar han Pensionsmyndigheten om att han har flyttat, och han uppger en ny adress i Argentina. Det framgår inte av intyget när han flyttade till Argentina. Eftersom garantipension inte kan betalas ut vid bosättning i Argentina har rätten till förmånen upphört. Pensionsmyndigheten utreder med Henry om han numera har sitt permanentboende i Argentina och från vilken tidpunkt det gäller. Det visar sig att han bor där permanent från och med den 26 augusti 2018.

Uppgiften är tillräckligt definitiv för att anmälningsskyldigheten kan räknas som uppfylld i samband med att levnadsintyget inkommit, eftersom uppgiften räcker för att dra in garantipension framåt i tiden.

Beslut om att dra in garantipension fattas den 29 mars 2019. Därmed, och med tanke på när anmälan gjordes, så borde återbetalningsskyldighet för september-november 2018 bara kunna baseras på att anmälningsskyldigheten inte är fullgjord. För perioden december 2018 - mars 2019 kan återbetalningsskyldighet förmodligen bara bedömas utifrån bestämmelsen om huruvida Henry har insett eller skäligen borde ha insett felutbetalningarna under denna senare period.

Det är den enskildes ansvar att lämna uppgifter som inte kräver förtydligande. Däremot har Pensionsmyndigheten en serviceskyldighet mot den enskilde som lämnar en otydlig uppgift, att hjälpa denne att komplettera sin anmälan. Om Pensionsmyndigheten anser att uppgiften är så pass otydlig att t.ex. förmånen kan beräknas på olika sätt utifrån den lämnade uppgiften, så har anmälningsskyldigheten inte uppfyllts. Den uppfylls i så fall först när den enskilde har tydliggjort uppgiften. Även om Pensionsmyndighetens utredningsskyldighet startar, så innebär det inte nödvändigtvis att den enskildes anmälningsskyldighet är fullgjord.

Exempel

Gunnar får bostadstillägg för sin bostadsrätt. Uppgift inkommer från Skatteverket om att Gunnar äger ytterligare en fastighet (taxeringsvärdet för den fastighet han inte bor på räknas som en tillgång). Handläggaren kontaktar Gunnar per brev och informerar om uppgiften från Skatteverket, och ber att få in uppgift om övriga tillgångar och skulder för att kunna beräkna sammanlagd förmögenhet. Gunnar ges även tillfälle att yttra sig över

uppgiften från Skatteverket. Först när dessa uppgifter inkommit till Pensionsmyndigheten och den sammanlagda förmögenheten kan beräknas, har Gunnar fullgjort sin anmälningsskyldighet.

Exempel

Paulo har bostadstillägg och garantipension. Han ringer in till Pensionsmyndigheten den 15 mars 2024 och meddelar att han tänker flytta till Portugal under september 2024 om han kan få sitt hus sålt till dess. Eftersom anmälan är villkorad av att Paulo får sitt hus sålt så kan anmälningsskyldigheten inte anses vara uppfylld. Paulo behöver kontakta Pensionsmyndigheten igen när han vet att flytten blir av för att ha uppfyllt sin anmälningsskyldighet.

6.2.1 Ingen anmälan krävs vid kännedom om uppgiften

Anmälan om ändrade förhållanden behöver inte göras om myndigheten redan har kännedom om ändringen och därför saknar behov av en anmälan (110 kap. 46 § fjärde stycket SFB). Enligt Högsta förvaltningsdomstolen är den enskilde inte skyldig att göra en anmälan om myndigheten redan har tillgång till uppgifterna, om än i ett annat ärende (HFD:s mål nr 3218–16). En uppgift om civilstånd som lämnats till stöd för beräkning av allmän pension får anses ha lämnats även i t.ex. ett ärende om bostadstillägg, oavsett om det varit den enskildes avsikt eller inte.

Exempel

Oscar har förlängd barnpension och avbryter sina studier den 28 februari. Den 5 mars får Pensionsmyndigheten uppgift från CSN om att Oscar inte längre är berättigad till studiehjälp och uppgiften tillförs ett av hans ärenden. När Pensionsmyndigheten får impulsen är det för sent att dra in förmånen för mars månad. I och med att uppgiften från CSN förs in i ett ärende behöver Oscar inte anmäla studieavbrottet. Återbetalningsskyldighet får i stället prövas på grunden att han har insett eller skäligen borde ha insett felutbetalningen.

6.2.2 Mindre ökning av inkomst eller förmögenhet

Anmälan behöver inte göras i ett ärende om bostadstillägg eller äldreförsörjningsstöd om ändringen innebär att inkomsterna eller förmögenheten endast har ökat i mindre omfattning (110 kap. 46 § fjärde stycket SFB). I PFS 2014:4 anges att med mindre omfattning menas att ökningen på årsbasis understiger 1 000 kronor avseende inkomsterna och 5 000 kronor avseende förmögenhet sedan föregående beslut. För makar gäller beloppsgränserna per make.

6.2.3 När anmälningsskyldighet kan anses ha inträtt

Tidpunkten för när uppgifts- och anmälningsskyldighet kan anses ha inträtt får ofta betydelse för hur stort belopp den enskilde är återbetalningsskyldig för. Det är viktigt att Pensionsmyndigheten fastställer när den enskilde har fått kännedom om ett visst faktum eller förhållande som kan påverka rätten till ersättning. Det är vid denna tidpunkt som den enskildes anmälningsskyldighet inträder. Endast ersättning som den enskilde fått efter anmälningsskyldighetens inträde, kan anses vara felaktigt utbetald (Lavin, s. 156 f).

Av 110 kap. 47 § SFB framgår att skyldighet att anmäla ändrade förhållanden enligt 46 § ska ske så snart som möjligt och senast 14 dagar efter det att den anmälningsskyldige fick kännedom om förändringen.

Exempel

Maja får bostadstillägg som ensamstående. Den 20 augusti meddelar hon Pensionsmyndigheten att hon sedan den 19 juli är gift med Lucas och bor ihop med honom. Maja får för mycket i bostadstillägg i augusti månad. Hon borde ha anmält de ändrade familje- och boendeförhållandena senast den 2 augusti. Hon har meddelat förändringen för sent och hon är därför återbetalningsskyldig för augusti.

6.2.4 Inkomst av näringsverksamhet

Att fastställa tidpunkten för när den enskilde ska anmäla ändrad inkomst i form av näringsverksamhet i ärende om bostadstillägg kan vara problematiskt eftersom överskott i inkomstslaget näring är beroende av intäkter och kostnader under inkomståret. Beroende på vilken typ av räkenskapsår som används för redovisning bör i flertalet fall tidpunkten för anmälan om högre inkomst kunna kopplas till inkomstårets slut. En näringsidkare bör då förväntas kunna ha en överblick över alla händelser i sin verksamhet.

6.2.5 Uppgifter från annan än den enskilde

Om någon annan än den enskilde har lämnat en felaktig uppgift till Pensionsmyndigheten och det har lett till att fel ersättning har betalats ut, kan den enskilde bli återbetalningsskyldig. Återbetalningsskyldigheten beror på om hen har känt till att uppgiften som lämnats till Pensionsmyndigheten var felaktig. Den enskilde ska dock normalt få veta vilka uppgifter som Pensionsmyndigheten har fått från någon annan än den enskilde själv 25 § FL.

7. Återbetalningsskyldighet när felutbetalningen inte är orsakad av den enskilde

Kapitlet beskriver bedömningen av återbetalningsskyldigheten när den enskilde inte har förorsakat den felaktiga utbetalningen. Den enskilde har alltså här inte lämnat några oriktiga uppgifter och inte heller underlåtit att fullgöra sin uppgifts- eller anmälningsskyldighet. Ersättningen har trots det lämnats felaktigt eller med ett för högt belopp.

Det kan vara Pensionsmyndigheten som har orsakat felutbetalningen genom till exempel räknefel, felaktig tillämpning av bestämmelserna eller något förbiseende. Det kan också vara felaktiga uppgifter från till exempel en annan myndighet.

Det kan också vara att Pensionsmyndigheten har fått in ändrade uppgifter från den enskilde eller t.ex. någon annan myndighet men dröjt med att fatta beslut utifrån de nya uppgifterna.

7.1 Bedömningen av har insett eller skäligen borde ha insett

Om den enskilde inte har orsakat felutbetalningen är återbetalningsskyldighet endast aktuell under förutsättning att hen har insett, eller skäligen borde ha insett, att utbetalningen var felaktig eller för hög (108 kap. 2 § andra stycket SFB).

Med skäligen bort inse menas att den enskilde haft goda skäl att inse felaktigheten. Den enskilde ska ha kunnat förstå att hen inte varit berättigad till det uppburna beloppet (Lavin, s. 121).

Det krävs att mottagaren har kunskap om de relevanta faktiska förhållanden som bidragit till felet, insikt om förhållandenas betydelse i sammanhanget och kunskap om reglernas innebörd och rätta tillämpning. Det krävs emellertid inte att den enskilde vet varför det har blivit fel (Lavin, s. 122).

För att kunna avgöra om den enskilde har kunnat förstå att hen inte varit berättigad till den felaktiga utbetalningen, dvs. att hen har haft goda skäl att inse felaktigheten, måste Pensionsmyndigheten sätta sig in i vilken situation den enskilde befunnit sig i vid utbetalningstillfället. För att kunna göra detta kan en rad olika individuella omständigheter behöva beaktas såsom det felaktiga beloppets storlek, tidigare erfarenhet av socialförsäkringen, den information Pensionsmyndigheten lämnat före och i samband med utbetalningen, vad den

enskilde anfört i kommunikationen med Pensionsmyndigheten, den enskildes kunskapsnivå, det aktuella regelverkets komplexitet, Pensionsmyndighetens handlande m.m. Även tillfälliga omständigheter såsom nedsatt förmåga att förstå gällande regler och information i samband med sjukdom eller sorg kan behöva beaktas vid denna bedömning.

JO har påpekat vikten av att det görs en individuell bedömning i varje enskilt ärende (JO dnr 5060–2012).

Exempel

Maria beviljades omställningspension för tiden december 2016 till och med november 2017. Ett systemfel orsakade att utbetalningarna av omställningspension fortsatte till och med januari 2019. Maria hade informerats i beslutet hur länge förmånen skulle utbetalas samt att hon inte kunde beviljas ytterligare efterlevandepension efter november 2017. Efter en sammantagen bedömning beslutade Pensionsmyndigheten att hon var återbetalningsskyldig på grunden att hon skäligen borde ha insett att utbetalningarna från och med december 2017 var felaktiga.

Exempel

Svea har bostadstillägg och hennes inkomster ökar när hennes tjänstepension från Alecta börjar betalas ut med 30 000 kronor per år vilket hon meddelar Pensionsmyndigheten samtidigt som hon får beslutet och första utbetalningen från Alecta. Pensionsmyndigheten dröjer med att räkna om bostadstillägget och felutbetalning sker för tre månader. Bostadstilläggets storlek beror på den enskildes inkomster så Svea bör skäligen ha insett att hon fick för högt bostadstillägg när bostadstillägget förblev oförändrat trots att hennes inkomster hade ökat. Hon är därför återbetalningsskyldig.

7.1.1 När borde den enskilde skäligen ha insett?

För återbetalningsskyldighet på denna grund måste den enskilde senast vid tidpunkten för utbetalningen ha insett eller borde skäligen ha insett att utbetalningen var felaktig/för hög (Lavin s. 132).

Att en enskild inser eller skäligen borde ha insett att en utbetalning är felaktig först efter det att hen fick den felaktiga utbetalningen innebär att den enskilde inte kan anses återbetalningsskyldig för det eller de felaktiga belopp hen fått dessförinnan (Lavin s. 131 f).

7.1.2 Vilka uppgifter ska ligga till grund för bedömningen

Bedömningen av om den enskilde skäligen borde ha insett att utbetalningen var felaktig ska göras utifrån de uppgifter som den enskilde lämnat till

Pensionsmyndigheten och de uppgifter som Pensionsmyndigheten lämnat till den enskilde.

Pensionsmyndigheten måste väga de skäl som talar för att den försäkrade skäligen borde ha insett att utbetalningen var felaktig mot de skäl som talar för att hen inte skäligen borde ha insett det.

7.1.3 Grundläggande kunskap

Inom all rättstillämpning utgår man från att en medborgare ska känna till innehållet i gällande författningar (Lavin, s. 126). Den som uppbär en förmån från Pensionsmyndigheten har en skyldighet att anmäla de förändringar som påverkar förmånen.

Med den utgångspunkten har Pensionsmyndigheten vissa förväntningar på vad den enskilde ska ha för kunskap om förmånen, oavsett om hen har fått informationen till sig från Pensionsmyndigheten i form av beslut etc. eller inte. Kunskapen om de grundläggande förutsättningarna om rätten till förmån är utgångspunkten vid en bedömning av om den enskilde har insett eller skäligen borde ha insett att för högt eller felaktigt belopp betalats ut. Ju mer komplext ett regelverk är för en förmån, desto svårare kan man anta att det är för den enskilde att förstå förutsättningarna som påverkar hens rätt till den.

För den enskilde kan det vara lättare att förstå om rätten till förmån helt har upphört än om ett för högt belopp har betalats ut.

Exempel

Agda har garantipension och bostadstillägg. Hon meddelar Skatteverket att hon flyttar till USA. Skatteverket meddelar Pensionsmyndigheten att Agda utvandrat men det dröjer tre månader innan förmånerna dras in. Agda bör skäligen ha insett felutbetalningen eftersom garantipension och bostadstillägg är bosättningsbaserade förmåner som bara kan betalas ut vid bosättning i Sverige.

Exempel

Irma får änkepension efter att hennes man David gått bort 2012. I juni 2018 gifter hon om sig med Arvid. Pensionsmyndigheten får samma månad uppgift om giftermålet från Skatteverket. Hon fortsätter att få änkepensionen utbetald även efter giftermålet i ytterligare två månader innan Pensionsmyndigheten drar in förmånen. Eftersom Irma har ändrat sitt civilstånd från änka till gift anser Pensionsmyndigheten att Irma skäligen borde ha insett att utbetalningarna av änkepension var felaktiga. Detta eftersom en grundläggande och självklar förutsättning för rätten till änkepension har upphört

Exempel

Marjatta har allmän pension och anmäler till Pensionsmyndigheten att hon gift sig. Felutbetalning sker under tre månader innan Pensionsmyndigheten räknar om hennes tilläggspension enligt reglerna för gift. Att pensionen räknas till ett lägre belopp som gift är inte en grundläggande förutsättning för förmånen. Utifrån övriga omständigheter i ärendet får prövning göras om Marjatta har kunnat inse att hon fått för högt belopp.

Exempel

Preben har garantipension. Han får amerikansk pension som reducerar garantipensionen. Felutbetalning har skett fyra månader efter att uppgift inkom från utländska myndigheten om beviljad pension. Preben borde skäligen ha insett att han fått för mycket garantipension eftersom det anses som grundläggande kunskap att garantipensionen minskas av utländsk pension.

Exempel

Kerstin har bostadstillägg och flyttar till en bostad som har lägre bostadskostnad. Hon meddelar flyttningen i tid men felutbetalning uppstår under tre månader eftersom Pensionsmyndigheten dröjer med att räkna om bostadstillägget. Kerstin bör ha insett att hon fått för högt bostadstillägg eftersom det är en grundläggande förutsättning att bostadskostnaden påverkar bostadstillägget.

7.1.4 Omständigheter som påverkar bedömningen av om den enskilde skäligen borde ha insett

Omständigheter som kan tala för att den enskilde *inte* skäligen borde ha insett att utbetalningen var felaktig kan exempelvis vara om

- det är första gången ersättningen betalas ut
- utbetalningen är liten
- skillnaden mellan vad som har utbetalats och vad som skulle ha utbetalats är liten
- utbetalningsbeloppet har varierat över tid
- den enskilde har lämnat uppgifter om förändring men det dröjer länge innan Pensionsmyndigheten hanterar uppgiften och fattar nytt beslut,
- den enskilde har lämnat ändrade uppgifter flera gånger utan att förmånen ändras
- den enskilde lämnar uppgift om ändring men Pensionsmyndigheten hinner inte åtgärda direkt, och sen sker det en omräkning av ett annat skäl, t.ex. en årsmräkning

Tidigare erfarenhet av utbetalningar från socialförsäkringen

En omständighet som domstolarna tillmäter betydelse vid bedömningen av vad den enskilde bort inse är hans tidigare erfarenhet av utbetalningar från socialförsäkringen. Om den enskilde tidigare fått utbetalningar av en viss förmån kan detta ha gett en ökad insikt om hur systemet fungerar och hur en utbetalning brukar se ut. En sådan kunskap kan vara en omständighet som talar för att den enskilde skäligen bort inse att utbetalningen varit felaktig. Om den enskilde inte tidigare fått en utbetalning kan detta tala för att den försäkrade inte skäligen bort inse felaktigheten.

Exempel

William var gift när han började ta ut sin garantipension, men skiljer sig kort därefter. Williams pension räknas om på grund av civilståndsändringen. Efter två år gifter sig William på nytt. Han meddelar Pensionsmyndigheten att han gift sig men det dröjer innan Pensionsmyndigheten räknar om pensionen. Handläggaren ser det som en omständighet som talar för att han skäligen bör ha insett att utbetalningen var felaktig eftersom han har haft tidigare erfarenhet att pensionen är lägre när han är gift.

Felaktigt beslut eller felaktiga uppgifter i beslutsbrevet

Ibland har Pensionsmyndigheten lagt korrekta faktiska omständigheter till grund för sin bedömning i ärendet men trots detta fattat ett felaktigt beslut. Felet kan bestå i rena felskrivningar, misstag vid beräkningar eller andra liknande omständigheter. För återbetalningsskyldighet enligt andra stycket i 108 kap. 2 § SFB krävs att det går att fastställa att den enskilde, med hänsyn till hur beslutet är utformat eller liknande omständigheter, haft goda skäl att inse felaktigheten.

Det är inte alltid lätt för den enskilde att inse att Pensionsmyndigheten grundat sitt beslut om en förmån på felaktiga förutsättningar. Det är därför viktigt att handläggare kontrollerar hur tydligt förmånsbeslutet är formulerat. I beslut om bostadstillägg och äldreförsörjningsstöd framgår vilka uppgifter som tagits med i beräkningen i ett beslutsunderlag (bilaga). Bedömning får göras utifrån hur tydligt det framgår att något i underlaget inte stämmer, vilket underlag som inte är korrekt och vad den enskilde ska dra för slutsats av detta. Vid ett förstagångsbeslut kan det vara svårt för den enskilde att se att underlaget är ofullständigt t.ex. att viss inkomst saknas i beslutsunderlaget. Däremot om en felaktig uppgift tagits med t.ex. en lägre inkomst än den faktiska, kan det vara mer troligt att den enskilde ska inse att för hög ersättning betalats ut. Det kan också vara avgörande om det är vid första beslutet som det blir fel eller om den enskilde haft tidigare erfarenhet av hur stort belopp som betalas ut och vad som framgått av tidigare beslutsbrev inklusive beslutsunderlaget (bilagan).

Skillnaden mellan faktisk utbetalning och det som borde ha betalats ut

Om skillnaden mellan den faktiska utbetalningen och det som borde ha betalats ut är större än vad den enskilde hade anledning att förvänta sig kan det vara ett skäl till att den enskilde skäligen bort inse felaktigheten.

Exempel

Ali har bostadstillägg och ansöker om mer bostadstillägg eftersom hyran ökat med 200 kronor per månad, övriga omständigheter oförändrade. Ali får vid nytt beslut om bostadstillägg en ökning av bostadstillägget med 1 200 kronor per månad. Ali bör skäligen ha insett att för högt bostadstillägg betalats ut.

Dubbla ersättningar

Om den enskilde får två utbetalningar avseende samma tidsperiod innebär det i regel att hen skäligen bort inse felaktigheten.

Rätten till förmån har upphört

Om en grundläggande och självklar förutsättning för rätt till en ersättning har upphört kan det vara ett skäl till att den enskilde skäligen bort inse felutbetalningen, särskilt om detta framgår av beslutsbrevet.

Bristande kunskap om reglerna

Den enskilde kan hävda att hen inte kände till vilka bestämmelser som gäller för en viss förmån eller att hen var skyldig att anmäla ändrade förhållanden.

Inom all rättstillämpning utgår man ifrån att en medborgare ska känna till innehållet i gällande författningar (se exempelvis Lavin, s.126). Det innebär att bristande kunskap bara undantagsvis är ett skäl till att den enskilde inte borde ha insett att en utbetalning var felaktig. Ett exempel på ett sådant undantag är om den enskildes missuppfattning eller bristande kunskap om en viss regel är ursäktlig. Kammarrätten i Göteborg tog vid bedömningen i ett mål hänsyn till den begreppsförvirring som rådde vid namnändring av vissa förmåner (Kammarrätten i Göteborgs dom 2390-08).

Personliga omständigheter

Även tillfälliga omständigheter såsom nedsatt förmåga att förstå gällande regler och information i samband med allvarlig sjukdom eller sorg kan behöva beaktas vid bedömningen av om den enskilde skäligen borde ha insett att utbetalningen var felaktig.

Flera anmälningar- inte längre bort inse

Om den enskilde har lämnat uppgift om förändring vid flera tillfällen, utan att Pensionsmyndigheten har vidtagit någon åtgärd så kan förväntningarna på den enskilde att bort inse minska efterhand. Efter första anmälan kan den enskilde ännu

anses skäligen bort inse. Men om den enskilde på nytt anmäler samma förändring, och Pensionsmyndigheten fortfarande inte räknar om ersättningen, kan man inte längre förvänta sig att den enskilde ska inse att utbetalningen är felaktig.

Exempel

Ronaldo meddelar på ett levnadsintyg den 25 oktober 2017 att han gift sig den 2 april 2017. Ändringen uppmärksammas inte av Pensionsmyndigheten och ersättningen fortsätter utbetalas, med för högt belopp. Den 20 oktober 2018 inkommer Ronaldo på nytt med ett levnadsintyg där han uppger att han är gift sedan den 2 april 2017. Omräkning görs den 2 februari 2019.

För perioden maj 2017 – oktober 2017 är Ronaldo återbetalningsskyldig för att han inte uppfyllt sin anmälningsskyldighet. För perioden november 2017 – oktober 2018 kan Ronaldo bli återbetalningsskyldig om han skäligen bort inse att utbetalningen utgått med för högt belopp då hans pension inte förändrades efter att han anmält förändringen. Även om man bedömer att han bort inse, så faller den bedömningen för perioden november 2018 – januari 2019 eftersom han inte bort inse att utbetalningen fortfarande är felaktig efter en andra anmälan. Ronaldo är då inte återbetalningsskyldig för den sista perioden.

Praxis

I FÖD mål nr 1240–1987 hade en person A gift om sig i september 1983 och fortsatt att uppbära änkepension fram till och med september 1985. A hade uppmärksammat Försäkringskassan på giftermålet den 1 juni 1984 men trots detta alltså fortsatt att erhålla änkepension. FÖD ansåg att A genom att underlåta att fullgöra sin anmälningsskyldighet förorsakat att änkepension utgått felaktigt under perioden oktober 1983-maj 1984 och att A därför var återbetalningsskyldig för perioden. FÖD ansåg vidare att A i vart fall vid tidpunkten för anmälan om giftermålet i juni 1984 skäligen bort inse att hon som gift inte ägt uppbära änkepension. FÖD konstaterade att denna regel är av så grundläggande och självklar natur att A utan att ens ha tillgång till lagtexten bör ha förstått att en sådan princip gäller. A ansågs därför återbetalningsskyldig även för perioden juni 1984-september 1985.

I RÅ 2007 ref.8 hade en arbetslös person A efter att ha begärt omprövning av Försäkringskassans beslut att dra in hennes sjukpenning fått sådan ersättning retroaktivt och därigenom fått både sjukpenning och arbetslöshetsersättning för samma tid. A-kassan beslutade därför att återkräva arbetslöshetsersättning. Regeringsrätten konstaterade att arbetslöshetsersättning utgått felaktigt eftersom A bedömts arbetsoförmögen genom Försäkringskassans omprövningsbeslut. Enligt gällande regler var A återbetalningsskyldig endast om hon vid utbetalningstillfället skäligen bort inse att hon inte hade rätt till ersättning. Regeringsrätten konstaterade

att vid utbetalningstillfället gällde Försäkringskassans tidigare beslut som innebar att A ansågs arbetsför. A kunde därför inte anses ha skäligen bort inse att hon inte hade rätt till arbetslöshetsersättningen. Den omständigheten att det var hon själv som begärt omprövning påverkade inte bedömningen.

I Kammarrätten i Stockholms dom 649–09 hade Försäkringskassan återkrävt bostadstillägg som utgått felaktigt till A under tre månader på den grunden att A bort inse att för hög ersättning utgått. A däremot hävdade att han varit i god tro angående utbetalningarna. Mot bakgrund av att den sammanlagda ersättning A fått i bostadsbidrag och bostadstillägg översteg hans bostadskostnad ansåg domstolen att A skäligen bort inse att bostadstillägget lämnats med för högt belopp.

I FÖD 22–1993 hade en livräntetagare A fått ett arbete med högre lön som medfört att han inte längre var berättigad till arbetsskadelivränta. A anmälde den nya inkomsten först efter sex månader. Försäkringskassan ansåg att A erhållit livränta felaktigt genom att inte i tid meddela den nya inkomsten och beslutade därför om återkrav. FÖD konstaterade emellertid att det i det här fallet inte fanns något författningsstöd för att kräva att den nya inkomsten skulle anmälas. FÖD ansåg däremot att A bort inse att han inte var berättigad till livränta sedan inkomstförhållandena förändrats.

I FÖD 1859–1989 hade A beviljats hel sjukpenning för en period och därefter halv sjukpenning för en efterföljande period. Till följd av Försäkringskassans hantering fick A emellertid felaktigt hel sjukpenning utbetalad vid två tillfällen när endast halv sjukpenning skulle utgått. FÖD konstaterade att sjukpenning hade utbetalats med varierande belopp och avdrag under perioden. Med hänsyn till detta och vad som framkommit om A:s hälsotillstånd ansåg FÖD att A skäligen inte bort inse att han fått för hög sjukpenning. Någon återbetalningsskyldighet ansågs därför inte föreligga.

I FÖD mål nr 1701–1987 hade Försäkringskassan till följd av ett inmatningsfel utbetalat för hög barnpension (i form av tilläggspension) till A. I beslutsmeddelandet den 26 januari 1981 angavs årsbeloppet till sammanlagt 8 230 kronor. I samband med beslutet utbetalades 4 895 kronor för perioden juli 1980–januari 1981. Den första månadsutbetalningen gjordes i februari 1981 med 1 099 kronor (949 kronor efter skatt). Månadsbeloppet översteg med ca 400 kronor vad som angavs i beslutsmeddelandet och vad som utbetalades retroaktivt. FÖD ansåg att skillnaden mellan vad som beviljats och angetts i beslutet och de belopp som utbetalts från och med februari 1981 varit så stor att A skäligen bort inse att barnpension utgått med för högt belopp och att A därmed var återbetalningsskyldig. Två ledamöter i FÖD var skiljaktiga. De ansåg att omständigheterna inte varit sådana att A skäligen bort inse att barnpension utgått med för högt belopp.

I FÖD 408–1984 hade A under en period felaktigt uppburit kontant arbetsmarknadsstöd (KAS) samtidigt med änkepension. Länsarbetsnämnden beslöt att A skulle återbetala vad som utgått i KAS. FÖD konstaterade att A inte kunde åläggas återbetalningsskyldighet på den grunden att anmälningsskyldighet inte fullgjorts. När det gällde frågan om A skäligen bort inse att hon inte var berättigad till KAS ansåg FÖD följande. Det hade inte lämnats någon information till A om regeln att KAS skulle nedsättas med vad som utgick i änkepension vare sig i ansökningsformuläret eller i beslutet om KAS eller i samband med utbetalningen. Med hänsyn till den bristfälliga informationen som A fått ansågs det inte kunna hävdas att A skäligen bort inse att hon inte var berättigad att uppbära KAS vid sidan av änkepension. FÖD ansåg vidare att det inte heller med fog kunde göras gällande att detta förhållande låg i öppen dager eftersom änkepensionen var avsedd att ersätta ett försörjningsbidrag som utgått från den avlidne maken och inte förlust av egen arbetsinkomst. FÖD fann således att A inte heller på denna grund skäligen bort inse att KAS utgick obehörigen.

I FÖD 2700–1982 hade en person A beviljats kommunalt bostadstillägg från och med januari 1980 med 440 kronor per månad. I april 1980 ingav A en ny ansökan om bostadstillägg och angav då att han var sammanboende med en kvinna som arbetade. Till följd av felaktig handläggning påfördes emellertid A hela bostadskostnaden och beviljades bostadstillägg med 794 kronor per månad från och med januari 1980. Senare framkom att A uppburit för högt bostadstillägg bostadsstöd. A anförde att han fått hjälp av en tjänsteman på Försäkringskassan med att fylla i ansökan och då talat om att han var sammanboende. FÖD ansåg emellertid att A främst med hänsyn till storleken av den höjning han fått skäligen bort inse att han erhöll för mycket ersättning.

7.1.5 Har insett eller skäligen borde ha insett i förhållande till vårdnadshavare/förmyndare

Om en minderårig fått en felaktig utbetalning av barnpension, efterlevandestöd eller barnlivränta ska som tidigare nämnts vårdnadshavaren/förmyndaren vara adressat för själva återkravsbeslutet. Se avsnitt 4.1. *Felaktig utbetalning till minderårig.*

Vårdnadshavare/förmyndaren tar emot ersättningen för barnets räkning och företräder också den omyndiga i ekonomiska angelägenheter och är den som kan bedöma om för mycket ersättning har betalats ut. Det är även hen som har kontakten med myndigheten. Genom att vårdnadshavaren/ förmyndaren inte fullgör en uppgifts- eller anmälningsskyldighet kan denne orsaka en felaktig utbetalning. Det vill säga frågan om har insett eller skäligen borde ha insett ska därför bedömas i förhållande till vårdnadshavaren/förmyndaren.

8. Eftergift

När den enskilde har bedömts vara återbetalningsskyldig enligt grunderna i 108 kap. 2–7 § eller 10 § SFB, ska myndigheten pröva om det finns särskilda skäl för eftergift enligt 108 kap. 11 § SFB. Detta kapitel beskriver vad som gäller vid eftergiftsprövningen.

8.1 Allmänt

När Pensionsmyndigheten betalat ut en ersättning felaktigt ska Pensionsmyndigheten utreda om beloppet ska återkrävas enligt 108 kap. 2 § SFB.

Om Pensionsmyndigheten kommer fram till att den enskilde är återbetalningsskyldig så ska Pensionsmyndigheten utreda om den enskilde kan beviljas eftergift enligt 108 kap. 11 § SFB.

Pensionsmyndigheten kan helt eller delvis efterge krav på återbetalning om det finns särskilda skäl. Eftergift får inte beviljas godtyckligt utan det måste finnas objektiva och godtagbara skäl för att fordringen efterskänks (Kammarrätten i Göteborgs dom den 12 september 2013 i mål nr 6248-12, Kammarrätten i Stockholms domar den 4 februari 2016 i mål nr 13521-15 och 13524-15, samt den 16 mars 2016 i mål nr 26337-15).

Det är Pensionsmyndigheten som ska visa att förutsättningarna för återbetalningsskyldighet föreligger (HFD 2011 ref. 81). För eftergift är det dock den enskilde som har bevisbördan, och alltså ska visa att det finns särskilda skäl för eftergift. Innan ett beslut om återkrav fattas ska den enskilde ges möjlighet att anföra skäl för eftergift (25 § FL). Alla relevanta omständigheter som finns i ärendet ska påverka bedömningen oavsett om skälen åberopas av den enskilde eller inte.

Eftergift kan komma i fråga för att mildra konsekvenserna av det stränga personliga ansvar som följer av återbetalningsskyldigheten och för att anpassa återbetalningsbeloppets storlek till den enskildes ekonomiska och sociala situation (RÅ 2008 ref. 2).

Vid prövningen om den enskilde kan beviljas eftergift ska det alltid göras en samlad bedömning av omständigheterna i det enskilda fallet. Bedömningen av vad som utgör särskilda skäl för eftergift i det enskilda fallet ska vara individuell och sammanvägd (RÅ 2008 ref. 2). I Regeringsrättens dom uttalas att de faktorer som kan behöva beaktas vid eftergiftsprövningen är bland annat:

- orsaken till den felaktiga utbetalningen
- hur lång tid som gått sedan utbetalningen

- beloppets storlek
- den återbetalningsskyldiges ekonomiska förhållanden
- den återbetalningsskyldiges hälsa
- den återbetalningsskyldiges försörjningsmöjligheter

8.1.1 Sammanvägd bedömning av skälen för och emot eftergift

Vid genomgång av praxis framgår tydligt att bedömningarna av vad som utgör särskilda skäl för eftergift är vitt skilda. Omständigheter som i ett mål kan motivera beslut om hel eftergift kan i annat bedömas som otillräckliga för eftergift. Denna skillnad kvarstår även om man jämför bedömningen i mål med till synes likvärdiga förhållanden. Domstolarna lägger sällan ett visst förhållande till grund för sin eftergift. I stället är det som sagts ovan fråga om en sammanvägd bedömning. Varje sådan sammanvägd bedömning är unik för de förutsättningar som råder i det enskilda ärendet. Med hänsyn till den beskrivna osäkerheten är det inte möjligt att sammanställa praxis i fråga om bedömningen av vad som utgör särskilda skäl för eftergift.

I det följande beskrivs i huvudsak i stället sådana omständigheter som domstolarna brukar motivera ett beslut om eftergift med. Om en eller flera sådana omständigheter förekommer i ett visst ärende kan det vara aktuellt med eftergift.

Denna sammanvägda bedömning av den enskildes möjligheter att betala tillbaka skulden kan vara komplicerad. Som ovan nämnts får eftergift inte beviljas godtyckligt, utan det ska finnas ett objektivt, godtagbart skäl (se t.ex. Kammarrätten i Göteborgs dom den 12 september 2013 i mål nr 6248-12). Att den enskilde är ung eller gammal utgör i sig inte något särskilt skäl för eftergift. Däremot kan den enskildes ekonomiska och sociala situation variera beroende på den enskildes ålder. Eftergift beviljas alltid efter den enskildes individuella situation.

8.1.2 Betydelsen av skälen för återbetalningsskyldighet

Eventuell eftergift är mer eller mindre avhängig den enskildes insikt om att en utbetalning är felaktig. Ju mer medveten den enskilde varit om en felaktighet och ju mer den enskilde medverkat till att felaktigheten uppkommit desto mindre är utrymmet för att bevilja eftergift.

Om en enskild lämnat felaktiga uppgifter till Pensionsmyndigheten och dessa uppgifter föranlett en felaktig utbetalning måste Pensionsmyndigheten överväga om den enskilde handlat medvetet. Om en enskild medvetet lämnat felaktiga uppgifter till Pensionsmyndigheten är utrymmet för att bevilja eftergift begränsat. I HFD 2011 ref. 61 konstaterade domstolen att det aktuella återbetalningskravet

avsåg utbetalningar som hade sin grund i brott mot Försäkringskassan. Enligt domstolen behövde detta i och för sig inte utesluta att eftergift kunde beviljas men i ett sådant fall borde det krävas mycket starka skäl för att eftergift till någon del skulle kunna medges. Utöver detta gjorde domstolen även det principiella uttalandet att eftergift inte kan komma i fråga, i ett fall som detta, på grunden att återbetalningskravet avser en lång period och ett stort belopp.

Enligt 108 kap. 2 § SFB blir den enskilde återbetalningsskyldig om hen underlåter att uppfylla en anmälningsskyldighet och den uteblivna anmälan får som konsekvens att felutbetalning sker. Att den enskilde inte anmält behöver inte innebära att skäl saknas för eftergift.

Pensionsmyndigheten anser att den enskilde har en anmälningsskyldighet även om hen inte har insett att förändringar skett som påverkar den aktuella förmånen. Vid bedömningen av frågan om eftergift ska medges helt eller delvis bör finnas ett utrymme att beakta vilka ändrade förhållanden som förmånstagaren kan antas ha insett att hen bort anmäla (prop. 2008/09:200 s. 571).

Att den enskilde inte förstått att en utbetalning var felaktig kan ha betydelse i bedömningen om eftergift. Ibland har den enskilde fått felaktig eller otillräcklig information av myndigheten. Vanligtvis har den enskilde då trott att hen inte behövt lämna en viss uppgift eller göra en viss anmälan. Den enskildes ansvar när det gäller återbetalningsskyldigheten på grund av uppgifts- och anmälningsskyldigheten är långtgående. Därför blir hen återbetalningsskyldig trots den felaktiga informationen. I sådant fall kan möjligheten att bevilja eftergift användas för att ge återbetalnings-skyldigheten en rimlig omfattning. (Lavin, Rune, Återbetalning av social ersättning, Norstedts, 1986, s.160)

Denna bedömning är utesluten när återbetalningsskyldigheten grundas på att den enskilde medvetet lämnat felaktiga uppgifter till Pensionsmyndigheten eller den enskilde insett att en utbetalning varit felaktig.

8.2 Skäl för eftergift

Detta avsnitt beskriver skäl som kan tala för att den enskilde ska beviljas eftergift. Skälen för eftergift kan variera beroende på orsaken till den felaktiga utbetalningen. Som sagts tidigare är det en individuell och sammanvägd bedömning som måste göras.

8.2.1 Bristande betalningsförmåga

Pensionsmyndigheten kan bevilja en enskild eftergift av ekonomiska skäl när hen inte har möjlighet att betala tillbaka hela det felaktigt utbetalade beloppet. Det är därför viktigt att utreda den enskildes ekonomiska situation i samband med

eftergiftsprövningen. Om den enskilde uppger att hen inte har betalningsförmåga måste detta förhållande utredas. Pensionsmyndigheten behöver i vissa fall bedöma den enskildes framtida möjligheter att återbetala sin skuld. Att den enskilde har en bristande betalningsförmåga är ett skäl som talar för eftergift. Dock kan det i det enskilda fallet finnas andra tyngre vägande skäl som talar emot ett beslut om eftergift.

Det är viktigt att myndigheten klargör huruvida den enskildes ekonomi kan anses tåla en återbetalning (jfr Lavin a.a. s. 166). När Pensionsmyndigheten bedömer den enskildes betalningsförmåga och de ekonomiska konsekvenserna av ett återkravsbeslut används samma beräkningsmodell som när fordringar drivs in med hjälp av Kronofogdemyndigheten (KFM). Beräkningen baseras på ett s.k. normalbelopp som KFM bestämmer varje år. Normalbeloppet finns i KFM:s föreskrifter (KFMFS) om bestämmande av förbehållsbelopp vid utmätning av lön och är avsett att räcka till gäldenärens alla vanliga levnadskostnader utom bostadskostnaden (7 kap. 5 § utsökningsbalken). Till de vanliga levnadskostnaderna räknas normala hushållsutgifter såsom utgifter för mat, kläder, tvätt, hygien, el, telefon, TV-avgifter, försäkringar, medlemsavgifter samt, i särskilda fall, utgifter med anledning av sjukdom (prop. 2015/16:125 s. 158). Det kan även inkludera mindre utgifter för tillfälliga behov.

Ett beslut om återbetalning får inte leda till att den enskilde saknar försörjning för sig och sin familj (Lavin, s. 166).

Om den enskilde har skulder som drivs in av KFM (utmätning), har beviljats skuldsanering, eller om det i övrigt finns något som tyder på att hen har en utsatt ekonomisk situation, så kan det medföra att den enskilde inte har någon betalningsförmåga, eller en begränsad sådan. Dylika omständigheter påverkar Pensionsmyndighetens bedömning av den enskildes möjligheter att beviljas eftergift.

Exempel

Bengt har beviljats skuldsanering. Sedan den 5 september 2016 betalar Bengt 1 500 kronor varje månad på sina skulder i enlighet med beslutet om skuldsanering. Betalningsplanen är över fem år. Pensionsmyndigheten ska i maj 2019 återkräva bostadstillägg för perioden oktober – december 2017 med 3 000 kronor. Fordran är uppkommen efter beslutet om inledd skuldsanering. Pensionsmyndigheten har beräknat Bengts månatliga betalningsförmåga till 2 500 kronor per månad. I KFM:s beräkning har tagits med 1 000 kronor per månad till oförutsedda utgifter. Detta talar för att Bengt har ett visst utrymme att betala skulden.

Tidsperspektiv

Vilket tidsperspektiv som gäller när man bedömer personens betalningsförmåga är inte tydligt reglerat. Kammarrätten i Sundsvall ansåg att bedömningen av återbetalningsförmågan ska göras utifrån en prognos av en överblickbar framtid (dom den 10 december 2003, mål nr 3436 00).

Av doktrin (Lavin a.a s.164) framkommer uppfattningen att den enskildes aktuella situation ska ligga till grund för bedömningen av eftergift när återbetalning ska ske omgående, men att myndigheten i annat fall behöver bedöma den enskildes utsikter framgent att återbetala. Myndigheten ska fastställa ett sannolikt högsta återbetalningsbelopp och samtidigt tillse att den enskilde inte hamnar under existensminimum (a.a. s. 166).

Försäkringskassan har i sin vägledning om återkrav (2005:3, s. 43) angett att myndigheten ska bedöma om den enskilde kommer att få en sådan ekonomi att hen kan betala tillbaka hela eller delar av skulden. Normalt är det rimligt att göra denna bedömning för tre år framåt. Tidsperioden på tre år framåt gäller bara för ställningstagandet till betalningsförmågan och den faktiska återbetalningstiden kan bli längre än tre år.

Om Pensionsmyndigheten kan konstatera att den enskilde t.ex. genomgår skuldsanering eller studerar och kommer att få avsevärt förbättrad betalningsförmåga efter skuldsaneringen eller studierna kan tidsperspektivet dock vara längre. Det innebär att Pensionsmyndigheten ska göra en prognos på om den enskilde kommer att få en sådan ekonomi att hen kan betala hela eller delar av skulden.

Om den enskilde har allmän pension och bostadstillägg vet Pensionsmyndigheten i normalfallet när eftergift prövas hur hens inkomster är och kommer att bli. I princip är det de inkomster personen har vid prövningen av eftergift som hen kommer att ha framöver också. Den enskildes betalningsförmåga kan alltså oftast bedömas utifrån vad som gäller vid tillfället för bedömning av eftergift (jfr Lavin, 1986, s. 165 166).

Vid beviljad skuldsanering

Ibland hävdar den enskilde att hen inte kan återbetala på grund av skuldsanering. I sådana fall behöver Pensionsmyndigheten dels avgöra när felutbetalningen gjordes men också när skuldsaneringen inleddes och när den beviljades.

Återbetalningsskyldighet ska prövas på samma sätt oavsett när felutbetalningen inträffade, dvs. oavsett när skuldsanering inleddes och beviljades. Däremot påverkar datumet för felutbetalningen möjligheten till eftergift.

En fordran är prekluderad om den uppkom innan inledandebeslutet och inte anmäldes till Kronofogdemyndigheten innan beviljandebeslutet vann laga kraft (30 § skuldsaneringslagen [2016:675] och NJA 2017 s. 357). Följden av att Pensionsmyndighetens fordran är prekluderad är att gäldenären befrias från ansvar för betalning av fordran enligt skuldsaneringslagen (jfr prop. 2015/16:125 s. 60). Befrielsen gäller så länge skuldsaneringen pågår. Den gäller även efter det att skuldsaneringen är fullgjord såvida inte skuldsaneringen upphävs. Befrielsen från betalningsansvaret utesluter dock inte beslut om återkrav för sådana perioder. Den enskilde kan alltså vara återbetalningsskyldig enligt 108 kap. 2 § SFB trots att hen är befriad från ansvaret att betala tillbaka skulden enligt skuldsaneringslagen. Eftersom den enskilde är befriad från betalningsansvar under rådande preklusion så finns inte möjlighet att bevilja eftergift med anledning av skuldsaneringen.

Det förhåller sig däremot annorlunda med felutbetalningar som uppkom efter inledandebeslutet eftersom befrielsen inte omfattar sådana felutbetalningar. Kammarrätten i Stockholm har prövat frågan om eftergift för sådana felutbetalningar. Frågan i kammarrättens mål var om det fanns särskilda skäl att efterge återkravet för en person som beviljats skuldsanering. Försäkringskassans återkrav av felaktigt utbetalt underhållsstöd hade inte omfattats av skuldsaneringen eftersom återkravet uppkom efter beslut om att inleda skuldsanering. Försäkringskassans fordran var alltså inte prekluderad. Kammarrätten beslutade att efterge hela kravet om cirka 2 500 kronor eftersom den enskilde hade beviljats skuldsanering och det rörde sig om ett förhållandevis litet belopp (Kammarrätten i Stockholms dom den 26 augusti 2010 i mål nr 8171–09).

Den enskildes tillgångar

Den enskildes tillgångar kan tas med vid bedömningen av betalningsförmågan. Tillgångar kan till exempel vara pengar på banken, aktier, bostadsrätter, villor, fritidshus, bilar och båtar. Även värdet på den bostad den enskilde bor i ska vara en tillgång som ska beaktas i bedömningen.

8.2.2 Högt återkravsbelopp eller lång återkravsperiod

Om det är fråga om ett högt återkravsbelopp eller en lång återkravsperiod kan det finnas anledning att efterge återkravet helt eller delvis. Ett beslut om eftergift beror oftast på att den enskilde har bedömts inte kunna återbetala beloppet (se avsnitt 8.2.1. *Bristande betalningsförmåga*). Det kan också ha sin grund i att beloppet blivit så stort eller återkravsperioden så lång på grund av att Pensionsmyndigheten inte gjort något för att förhindra felutbetalningar trots att det funnits skäl till det.

Detta ska i varje enskilt ärende vägas mot de skäl som talar mot ett sådant beslut. En omständighet mot att bevilja eftergift i sådana fall är att den enskilde insett att utbetalningen var felaktig men underlåtit att agera, vilket kan innebära att även ett högt belopp eller en lång återkravsperiod inte leder till eftergift.

8.2.3 Lång tid mellan utbetalning och beslut om återkrav

Om det har gått lång tid mellan felaktiga utbetalningen och tidpunkten för beslutet om återbetalningsskyldighet kan det vara ett skäl för eftergift. Den enskilde kan ha förbrukat pengarna i god tro (Lavin, a.a. s. 168–170).

8.2.4 Den enskildes ålder och hälsa

Pensionsmyndigheten anser att enbart hög ålder inte är ett särskilt skäl för eftergift. Däremot kan den enskildes ålder ha betydelse för bedömningen av hens ekonomiska och sociala situation. Ett skäl mot eftergift kan vara att den enskilde är ung och att hen därför har lång tid på sig att få en betalningsförmåga. Men då måste det också finnas andra skäl som i kombination med den unges ålder tyder på att hen kommer att få betalningsförmåga.

Allvarlig och långvarig sjukdom kan påverka den enskildes insikt och möjlighet att fullgöra sin anmälningsskyldighet vilket kan vara ett särskilt skäl för eftergift.

Exempel

Samira har garantipension och beviljas en utländsk pension men är djupt deprimerad och har en nedsatt kognitiv förmåga, vilket gör att hon har svårt att inse dels själva förändringen, dels att hennes utbetalning är felaktig. Pensionsmyndigheten får efter en tid uppgifter från det berörda landet om att de börjat betala ut pension till Samira.

Samira bedöms som återbetalningsskyldig för perioden då hon inte anmält förändringen. Detta eftersom anmälningsskyldigheten uppstår så fort en anmälningspliktig förändring sker. Anmälningsskyldigheten är alltså inte beroende av om hon är medveten om förändringen eller ej. För perioden efter att uppgiften inkommit bedöms Samira som ej återbetalningsskyldig eftersom hon inte har insett eller skäligen borde ha insett att hon har tagit emot felaktiga utbetalningar.

Eftergiftsbedömningen kan dock leda till eftergift med hänsyn till att hennes hälsotillstånd har medfört svårigheter att fullgöra anmälningsskyldigheten.

8.2.5 Pensionsmyndigheten har medverkat till oriktiga uppgifter

Pensionsmyndigheten råkar ibland orsaka, eller medverka till, att felaktig utbetalning sker. I vissa fall kan detta utgöra skäl för eftergift. När den enskilde undertecknar en ansökan om ersättning ansvarar hen för att uppgifterna i ansökan är riktiga och fullständiga. Detta gäller även om hen har fått hjälp med att fylla i ansökan. Att den som har hjälpt till med att fylla i ansökan är en tjänsteman hos Pensionsmyndigheten frångår inte den enskildes ansvar för uppgifterna i ansökan. Att Pensionsmyndigheten har bidragit till att uppgifterna i ansökan har

blivit felaktiga eller ofullständiga kan emellertid vara ett skäl för att medge eftergift. (FÖD mål 434–1988, ref 1989–16).

8.2.6 Pensionsmyndigheten har känt till felaktiga uppgifter eller ändrade förhållanden

En enskild kan ha anmält ändrade förhållanden till Pensionsmyndigheten, men Pensionsmyndigheten har ändå av olika skäl fortsatt att betala ut en förmån felaktigt. Om Pensionsmyndigheten inte ändrar eller stoppar utbetalningen trots att den enskilde fullgjort sin anmälningsskyldighet kan detta vara ett skäl för eftergift.

8.3 Skäl som talar mot eftergift

I detta avsnitt beskrivs några situationer som talar mot att den enskilde beviljas eftergift. Pensionsmyndigheten menar att en enskild som inser att en utbetalning är felaktig men underlåter att agera mot den kan anses klandervärd. Detta gäller även om hon eller han inte förorsakat den felaktiga utbetalningen. Den enskildes insikt bör även kunna leda till att ett högt belopp eller en lång återkravsperiod inte leder till eftergift.

8.3.1 Den enskilde vill betala tillbaka

Emellanåt hör en person av sig till Pensionsmyndigheten och vill betala tillbaka ett felaktigt utbetalat belopp innan Pensionsmyndigheten har utrett felutbetalningen. Pensionsmyndigheten ska alltid ta emot pengarna, men måste då utreda om den enskilde är återbetalningsskyldig och om det finns skäl för eftergift. Om utredningen visar att den enskilde inte är återbetalningsskyldig måste Pensionsmyndigheten betala tillbaka återbetalningen.

Om den enskilde är återbetalningsskyldig måste Pensionsmyndigheten bedöma om det finns skäl för eftergift. Att den enskilde vill betala tillbaka ett felaktigt utbetalat belopp kan tala för att den enskilde dels har betalningsförmåga, och dels i övrigt befinner sig i en sådan situation att konsekvenserna av återbetalningsansvaret inte behöver mildras i samma utsträckning som om den enskilde inte hade sagt att hen vill återbeta. Det är viktigt att Pensionsmyndighetens beslut formuleras på ett annat sätt i dessa fall än när Pensionsmyndigheten själv har upptäckt en felaktig utbetalning.

8.3.2 Försumlighet och upprepade felutbetalningar

En enskild som har förorsakat en felutbetalning på grund av egen försumlighet (lämnat oriktiga uppgifter eller inte fullgjort sin uppgifts- eller anmälningsskyldighet) kan beviljas eftergift till exempel av ekonomiska skäl, men om den enskilde vid upprepade tillfällen har förorsakat felutbetalningar kan detta vara en omständighet som talar emot eftergift. Detta gäller även om den enskilde skulle ha beviljats eftergift om det rört sig om en enstaka felutbetalning. Rätten till

eftergift bör bedömas restriktivt när den enskilde ensam är orsak till en felaktig utbetalning och därför hade kunnat begränsa utbetalningarna genom att anmäla rätt förhållanden.

8.3.3 Bidragsbrott

Pensionsmyndigheten måste följa reglerna i 108 kap. 11–14 §§ SFB om eftergift oavsett anledningen till att Pensionsmyndigheten har betalat ut en ersättning felaktigt. När en enskild har lämnat oriktiga uppgifter och Pensionsmyndigheten överväger att polisanmäla för bidragsbrott finns det troligen uppgifter i ärendet som talar mot att bevilja eftergift. Det kan dock i vissa speciella fall finnas andra – starkare – skäl som gör att Pensionsmyndigheten beviljar eftergift.

I ett mål hade länsrätten beviljat eftergift, men Kammarrätten i Göteborg upphävde länsrättens dom och beviljade inte eftergift. I målet hade Försäkringskassan särskilt framhållit till domstolen att eftergift inte bör komma i fråga om någon medvetet har lämnat felaktiga uppgifter i avsikt att få ett bidrag som hen inte har rätt till (Kammarrätten i Göteborgs dom 4220–03).

HFD har uttalat att det i och för sig inte är uteslutet med eftergift när felutbetalningar har skett på grund av bidragsbrott. Men i sådana fall bör det krävas mycket starka skäl för att eftergift till någon del ska kunna medges (HFD mål 7626-10). I det målet beviljades ingen eftergift trots att det handlade om ett stort belopp, vilket ju normalt ska tillmätas betydelse (jfr RÅ 2008 ref. 2). Det som är viktigt att notera i det förstnämnda avgörandet är att den enskilde hade dömts för bidragsbrott och att den domen hade vunnit laga kraft. Det rörde sig alltså inte enbart om en misstanke om brott. Detta medför att man inte kan utgå från att det krävs mycket starka skäl för att eftergift ska komma ifråga när det enbart finns en misstanke om sådant brott, framförallt inte om det endast är Pensionsmyndigheten som misstänker brott.

9. Beräkning av återkravsbeloppet

9.1 Allmänt

Vid beräkning av återkravsbeloppet vid felaktig utbetalning av allmän pension, efterlevandepension och efterlevandestöd är det skillnaden mellan vad som har betalats ut och vad som skulle ha betalats ut om Pensionsmyndigheten haft korrekta uppgifter, som är det belopp som den enskilde är återbetalningsskyldig för.

Exempel

Laura som bor i Italien har garantipension i form av allmän pension. Hon har underlåtit att anmäla att hon gifte sig för sex månader sedan. Laura har fått garantipension som ogift med 7 700 kronor per månad under denna tid. Hon skulle haft 6 967 kronor per månad som gift. Återkravsbeloppet är $7\,700 - 6\,967 = 733 \times 6 \text{ månader} = 4\,398$ kronor.

Exempel

Heinz får omställningspension och garantipension till omställningspension. Garantipensionen är 3 000 kronor per månad. Något senare får han också en efterlevandepension från Tyskland. När Pensionsmyndigheten får kännedom om det har den svenska pensionen redan betalats ut i 3 månader. Med beaktande av den tyska pensionen skulle garantipensionen rätteligen ha uppgått till 1 700 kronor per månad. Den felaktiga utbetalningen är $3\,000 - 1\,700 = 1\,300 \times 3 = 3\,900$ kronor.

Exempel

Ester lämnar in en ny ansökan om bostadstillägg eftersom hon flyttat. Den nya bostaden har en lägre boendekostnad. Hon har bott i den nya bostaden i sex månader när ansökan kommer in. Ester har fått 3 900 kronor per månad i bostadstillägg för den gamla bostaden. Under de sex månaderna skulle hon endast haft 2 100 kronor per månad. Den felaktiga utbetalningen är $3\,900 - 2\,100 = 1\,800 \times 6 = 10\,800$ kronor.

9.2 Särskilt om bostadstillägg

Felutbetalt belopp är skillnaden mellan vad som har betalats ut och vad som skulle ha betalats ut om Pensionsmyndigheten haft kännedom om alla de förhållanden som påverkar ett utgående bostadstillägg och för vilka den enskilde har haft anmälningsskyldighet (Rättsligt ställningstagande 2018:4).

Exempel

Sixten har fått för mycket bostadstillägg under maj – december 2018. Anledningen är att han hade en privat pension som han inte hade anmält till

Pensionsmyndigheten, och som därför inte inkluderades vid beräkningen av hans bostadstillägg. När Pensionsmyndigheten utreder om han ska krävas på återbetalning så framkommer att hans hyra var 4 500 kronor under samma period men att hans bostadstillägg var beräknat utifrån en hyra på 4 000 kronor. Den högre hyran ska beaktas vid beräkningen av det belopp som eventuellt ska återkrävas.

Exempel

Amir har haft bostadstillägg som ensamstående till och med december 2018. Vid utredning framkommer att Amir varit sammanboende med Anna sedan januari 2018 och från och med januari 2019 har hushållet bostadstillägg beräknat på deras gemensamma inkomster. Anna har sjukersättning och är berättigad till bostadstillägg. Vid beräkning av felutbetalt belopp till Amir för januari – december 2018 beaktas vad Amir och Anna skulle haft i bostadstillägg vid gemensam ansökan. Detta minskar felutbetalt belopp som betalats ut till Amir.

När det gäller ändrade inkomstförhållanden avseende kapitalinkomst och förmögenhet fanns det före 1 januari 2013 ingen anmälningsskyldighet under löpande beslutsperiod. I samband med att tillsvidarebeslut infördes ska förändringar i kapitalinkomst och förmögenhet anmälas vid varje årsskifte. Se även avsnitt 6.2.2 vad gäller mindre ökning av inkomst och förmögenhet. Från och med 1 januari 2018 finns inte längre någon anmälningsskyldighet vad gäller ändrad kapitalinkomst eftersom uppgifterna hämtas årligen från SKV.

9.3 Felutbetalning ska avse bruttobelopp

Avsnittet beskriver vad som gäller kring skatteavdrag när Pensionsmyndigheten beslutar om återkrav för inkomstår 2019 och senare och för de beslut som är fattade för inkomstår 2018 och tidigare. Vid utbetalningar fr.o.m. januari 2019 redovisas utbetald ersättning och avdragen skatt till Skatteverket vid månadsskiftet efter utbetalningen. Tidigare år har redovisning skett i samband med att kontrolluppgiften utfärdats.

När skatten är redovisad till Skatteverket är skatten inte längre tillgänglig för Pensionsmyndigheten. Därför ska ett krav på återbetalning omfatta beloppet före skatteavdrag.

9.3.1 Skatteavdrag vid återkrav

Pensionsmyndigheten lämnar automatiskt uppgifter till Skatteverket om de skattepliktiga ersättningar som den enskilde får varje månad. Även avdragen preliminärskatt överförs till Skatteverket. Därefter kan Pensionsmyndigheten inte få tillbaka skatten. Beslutet om återbetalningsskyldighet ställs därför på

bruttobeloppet därför att Pensionsmyndigheten inte får korrigera skatten när arbetsgivardeklarationen är signerad och skatten redan har betalats till Skatteverket.

När Pensionsmyndigheten beslutar om återbetalningsskyldighet som avser preliminärskatt för innevarande år meddelas Skatteverket om detta per automatik. Det innebär att den enskildes inkomst korrigeras för den eller de berörda månaderna som utbetalningen har skett under.

9.3.2 Omprövning av Skatteverket som gäller tidigare inkomstår eller särskild inkomstskatt (SINK)

Skatteverket ändrar beslut om slutlig skatt först när återkravsbeslutet är otvistigt. Det innebär att om den enskilde begärt omprövning/överklagat återkravsbeslutet eller avser att göra det, så kommer Skatteverket att avvakta det beslutet innan ändring av den årliga beskattningen kan ske. Därmed säkras att omprövning av beskattningen inte sker på ett återkravsbeslut som kan komma att ändras. Väljer den enskilde att inte begära omprövning/överklaga återkravsbeslutet kan omprövning av beskattningen hanteras direkt av Skatteverket, men först efter att tid för omprövning eller överklagande gått ut. Den enskilde får tillbaka inbetalad skatt även om hen inte har betalat tillbaka sin skuld till Pensionsmyndigheten.

Exempel

Pensionsmyndigheten beslutar den 10 augusti 2021 att återkräva Filip på för mycket utbetalad allmän pension under tre månader 2020. Återkravet är på hela beloppet inklusive skatt (bruttobeloppet) eftersom Pensionsmyndigheten redan har redovisat skatten till Skatteverket och skatten har tillgodoräknats Filips skattekonto. I beslutsbrevet uppmanar Pensionsmyndigheten Filip att begära omprövning av beskattningen för inkomstår 2020 hos Skatteverket och att då ange Pensionsmyndighetens återkravsbeslut som grund för sin begäran.

10. Hur långt tillbaka i tiden kan ett återkrav sträcka sig?

10.1 Preskription för beslut fattade innan den 1 september 2022

Före den 1 september 2022 gällde en tioårig preskriptionstid för Pensionsmyndighetens fordringar enligt preskriptionslagen (1981:130). Utgångspunkten för preskriptionstiden var tidpunkten för fordrans uppkomst, det vill säga då den felaktiga utbetalningen gjordes. Därför utredde vi inte felaktiga utbetalningar som skett mer än tio år tillbaka i tiden.

10.2 Preskription för beslut fattade från och med den 1 september 2022

För återkrav som beslutats den 1 september 2022 eller senare gäller i stället lagen (1982:188) om preskription av skattefordringar m.m. (LPS), se JUI 2026-1 Enligt 3 § LPS preskriberas en fordran som huvudregel fem år efter utgången av det kalenderår då den förföll till betalning. Början på preskriptionstiden är alltså kopplat till fordrans förfallodag och inte till när beslutet får laga kraft eller när felutbetalningen skedde.

I LPS finns det ingen bestämmelse som reglerar preskription från det att den felaktiga utbetalningen skett. Detta innebär att det inte finns någon lagstadgad bakre tidsgräns för vilka felaktiga utbetalningar som Pensionsmyndigheten kan utreda och återkräva så länge beslutet om återkrav fattats den 1 september 2022 eller senare. Det kan dock finnas praktiska svårigheter att utreda felaktiga utbetalningar långt tillbaka i tiden. Att Pensionsmyndigheten får utreda en felaktig utbetalning som skett för länge sedan innebär därmed inte att myndigheten alltid kommer kunna återkräva den felaktiga utbetalningen.

11. Kort om utredningen och beslutet

11.1 Utredningen

I ärenden om återkrav har Pensionsmyndigheten ett långtgående utredningsansvar (110 kap. 13 § SFB). Pensionsmyndigheten ska på eget initiativ samla relevanta fakta och klarlägga om den enskilde har lämnat riktiga uppgifter.

När ersättning har betalats ut felaktigt ska Pensionsmyndigheten alltid göra en utredning om återbetalningsskyldighet. Utredningen är till för att i ett första steg konstatera om den enskilde är återbetalningsskyldig eller inte. Om den enskilde är återbetalningsskyldig ska Pensionsmyndigheten i ett andra steg utreda frågan om eftergift. Observera att detta gäller även om den enskilde själv har kontaktat Pensionsmyndigheten och vill betala tillbaka ett belopp.

Om handläggaren får kännedom om att den enskilde kan ha skäl för att beviljas eftergift ligger det i Pensionsmyndighetens utredningsskyldighet att ta reda på så mycket som möjligt. Det är den enskilde som har bevisbördan vad gäller skälen till eftergift, samtidigt som Pensionsmyndigheten ex officio ska beakta eventuella skäl som framgår i ärendet.

Uppgifter som har tillförts ärendet av någon annan än den enskilde ska kommuniceras.

11.2 KommunikERING

Den enskilde ska som huvudregel få del av samtliga uppgifter i återkravsärendet, och få tillfälle att yttra sig över dem, innan beslut om återkrav fattas. Denna utgångspunkt gäller även om ärendet inte har tillförts uppgifter från någon annan än den enskilde. Kommunikeringen bör åtminstone innehålla vilken period och vilket belopp som vi avser att återkräva samt hur beloppet har räknats fram.

Kommunikering behöver inte göras om den enskilde inte är återbetalningsskyldig eller om den enskilde är återbetalningsskyldig men får hel eftergift. I dessa två situationer är det uppenbart obehövligt att kommunicera, 25 § FL.

11.3 Beslut

Beslutsbrevet om återkrav ska utformas enligt Pensionsmyndighetens riktlinjer för kommuniseringsbrev och beslut i försäkringsärenden.

Beslut som gäller felutbetalningar över 100 000 kronor ska enligt Arbetsordning för Pensionsmyndigheten fattas av särskilt utsedda beslutsfattare efter föredragning av

handläggaren (VER 2021–126). Handläggaren utreder ärendet och lämnar förslag till beslut.

11.4 Underrättelse om beslutet

Huvudregeln är att den enskilde alltid ska underrättas om Pensionsmyndighetens beslut. Därför ska ett skriftligt beslut skickas till den enskilde.

Undantag från detta gäller om den enskilde inte har kännedom om utredningen om återbetalning och beslutet blir positivt för den enskilde i den bemärkelsen att hen inte bedöms vara återbetalningsskyldig. Beslutsmeddelande behöver då inte skickas till den enskilde. Beslutet antecknas i journalen. Detta gäller även beslut om skattefria förmåner när den enskilde är återbetalningsskyldig men hel eftergift beviljas. När Pensionsmyndigheten har haft någon form av kontakt med den enskilde angående återbetalning ska ett beslutsmeddelande till den enskilde upprättas eftersom det inte kan anses obehövt, 33 § FL.

Ett beslutsbrev om återkrav ska innehålla följande uppgifter:

- Vilken ersättning och belopp som ska betalas tillbaka samt för vilken period
- Varför den enskilde inte hade rätt till ersättning, när rätten till ersättning upphörde eller ändrades
- Hur återkravsbeloppet räknats fram
- På vilken grund återbetalning bedömts
 - Om den enskilde orsakat felutbetalningen ska det finnas motivering till hur det gått till
 - Om den enskilde skäligen bort inse ska det finnas motivering till hur den enskilde skäligen bör ha insett att utbetalningen var för hög eller felaktig
- Beslut om eftergift när den enskilde är återbetalningsskyldig
 - Skälen för att inte medge eftergift eller medge partiell eftergift
- Uppgift om när pengarna ska betalas tillbaka och hur betalning kan ske
- Information om när ränta börjar löpa
- Information om skatten vid skattepliktig förmån

11.5 Hänvisningar till rätt bestämmelse

I beslut om återkrav ska finnas en hänvisning till vilka bestämmelser som beslutet grundar sig på. Bestämmelserna ska vara de som gällde för den tid som återkravet avser. Från och med 1 januari 2011 gäller SFB. Om återkravet gäller ersättning för tid före och efter 2011 hänvisas till SFB och motsvarande bestämmelser i äldre författningar.

11.6 Ändring, omprövning och överklagande när återkravet är beslutat

Den enskilde kan skriftligen begära att beslut om återbetalning ska omprövas (113 kap 7 och 23 §§ SFB) eller överklaga ett beslut som har omprövats (113 kap 10 § SFB). Se Pensionsmyndighetens vägledning 2022:1 Omprövning och överklagande av Pensionsmyndighetens beslut.

När Pensionsmyndigheten har fattat ett beslut om återkrav övergår kravet till att bli en fordran som ska drivas in av Försäkringskassan (SFB 108 kap.14 a §). Se vidare i Försäkringskassans vägledningar 2024:2 *Återbetalning* och 2005:2 *Fordringshantering hos Försäkringskassan*

12. Återkrav mot ett dödsbo

I detta kapitel beskrivs hur reglerna för återkrav tillämpas när den enskilde har avlidit samt när den enskilde har dödförklarats. Tre övergripande typsituationer avhandlas här: återkrav gentemot den enskildes dödsbo av ersättning som utbetalats till den enskilde när hen var i livet, återkrav gentemot den enskildes dödsbo av ersättning som felaktigt utbetalats till dödsboet och återkrav vid dödförklaring.

Om personen som har fått ersättningen är avliden vid tiden för återkravsbeslutet ska återkravet riktas mot dödsboet. Detta på grund av att ansvaret för den avlidna personens tillgångar och skulder övergår till dödsboet i och med dödsfallet (FÖD 1987:33 och HFD 2011 ref. 74). Det är den efterlevande maken/makan, arvingarna och universella testamentstagare (dödsbodelägare) som gemensamt förvaltar den egendom under boets utredning (18 kap. 1 § ÄB). De företräder dödsboet men är inte personligen ansvariga för dödsboets skulder om de inte använder boets tillgångar på fel sätt.

Vad gäller efterlevandepension, efterlevandestöd, premiepension till efterlevande och efterlevandelivränta kan den efterlevande bli återbetalningsskyldig även när den avlidne lämnat oriktiga uppgifter eller underlåtit att fullgöra sin uppgifts- eller anmälningsskyldighet (jfr 108 kap. 3 § SFB och prop. 1999/2000:91 s. 325).

Pensionsmyndigheten utreder och beslutar om återbetalningsskyldighet oberoende av bouppteckning, dödsboanmälan eller bodelning. Att dödsbodelägarna inte har känt till och därför inte tagit med Pensionsmyndighetens krav i bouppteckningen, eller har skiftat ut boets tillgångar, påverkar inte Pensionsmyndighetens utredning och ställningstagande vad gäller återbetalningsskyldigheten.

Ett dödsbo anses normalt ha upphört efter arvskifte. Detta innebär inte att kvarvarande skulder efter skiftet prekluderas. Tvärtom medför reglerna om återgång i 21 kap. 4 § ÄB att dödsdelägarna är skyldiga att lämna tillbaka all egendom som de har fått ut eller, om egendomen ej finns i behåll, utge ersättning för dess värde. Detta gäller även när det bara finns en dödsbodelägare, dvs. när något skifte inte behöver ske. Vad som nu sagts medför att krav på återbetalning kan ställas mot ett dödsbo även efter att boets tillgångar har fördelats, t.ex. genom bodelning eller arvskifte.

12.1 Den enskilde har fått den felaktiga utbetalningen

Ett beslut om återkrav med stöd av 108 kap. 2 § SFB kan riktas mot dödsboet efter den enskilde om hen har avlidit innan Pensionsmyndigheten har hunnit rikta något beslut om återkrav mot honom eller henne. (Juridikavdelningen informerar 2011–5). Se även FÖD 1987:33. Återkravsutredningen fortsätter därför som tidigare, med den skillnaden att återkravet riktas mot dödsboet. I denna situation är det den

enskilde som har fått en felaktig utbetalning. Pensionsmyndighetens utredning och beslut utgår därför från den enskildes agerande och förutsättningar i det aktuella ärendet. Dödsboet företräds av samtliga dödsbodelägare i förening. Ett vanligt, praktiskt förfarande är att dödsbodelägarna lämnar fullmakt till en av delägarna som då företräder dödsboet med stöd av fullmakterna.

12.2 Dödsboet har fått den felaktiga utbetalningen

Om Pensionsmyndigheten har betalat ut en ersättning trots att rätten till ersättning har upphört på grund av att den enskilde har avlidit ska bestämmelserna om återbetalningsskyldighet tillämpas mot dödsboet efter den avlidne (Juridikavdelningen informerar 2011–5). Av utbetalningsbeskedet eller beskedet om insättning framgår att den felaktigt utbetalda ersättningen har betalats ut i den avlidnes namn och inte till dödsboet eller till efterlevande.

Återkravet ska ställas mot dödsboet efter den enskilde, och återkrav kan i dessa fall enbart göras utifrån andra stycket i 108 kap. 2 § SFB. Återbetalningsskyldighet ska i dessa fall enbart bedömas i förhållande till dödsboet som är en juridisk person, inte de enskilda dödsbodelägarna (108 kap. 2 § SFB och 18 kap. 1 § ÄB). Ett dödsbo måste anses medvetet om sin egen existens så fort det uppstår i samband med dödsfallet. Ett dödsbo har inte rätt till pensionsersättning och bör därmed skäligen ha insett att utbetalningen efter dödsfallet varit felaktig.

Om dödsboet har använt den felaktigt utbetalade ersättningen ska boet betala tillbaka den i enlighet med vad som sägs bestämmelserna i 21 kap. 4 § ÄB.

12.3 Eftergiftsbedömning

Den enskilde har fått den felaktiga utbetalningen

Pensionsmyndigheten ska alltid ta ställning till om det finns skäl att efterge hela eller del av återkravsbeloppet. Samma regler gäller för eftergiftsprövningar vid krav mot dödsbon som vid krav mot levande personer, så hänsyn måste tas till samtliga relevanta omständigheter (Kammarrätten i Göteborg, dom den 21 maj 2013 i mål nr 7560-12). Däremot kommer, bland de förhållanden som avser dödsboet, dess ekonomiska ställning att få större betydelse än vid eftergiftsbedömningar vid krav mot en levande person. Det är dock viktigt att komma ihåg att sådana omständigheter som inte rör dödsboet, t.ex. om Pensionsmyndigheten har bidragit till eller har orsakat felutbetalningen, ska ges samma hänsyn som om kravet hade gällt en levande person.

Om en dödsboanmälan har upprättats kan man utgå från att det inte finns några tillgångar i dödsboet och det kan tala för eftergift på ekonomiska skäl. Anledningen är att dödsboanmälan görs av socialnämnden efter att den har utrett dödsboets

ekonomi och förvissat sig om att dödsboet saknar medel för annat än begravningskostnader och andra utgifter med anledning av dödsfallet (20 kap. 8 a § första stycket ÄB samt Linds och Walins kommentar till nämnda bestämmelse).

Dödsboet har fått den felaktiga utbetalningen

I dessa fall kan eftergift bara beviljas på grund av ekonomiska skäl.

12.4 Bouppteckning, dödsboanmälan, bodelning och tilläggs-bouppteckning

En bouppteckning ska upprättas inom tre månader efter dödsfallet och innehålla den dödes tillgångar och skulder sådana de var vid dödsfallet. Om den avlidne var gift ska båda makarnas tillgångar och skulder antecknas var för sig.

Tilläggsbouppteckning ska upprättas av dödsboet om en ny tillgång/skuld blir känd efter det att bouppteckningen har upprättats. (20 kap. 1 § första stycket, 4 § första och andra stycket samt 10 § ÄB).

Om tillgångarna efter den avlidne inte räcker till mer än begravningskostnaderna och övriga kostnader på grund av dödsfallet behöver dödsboet oftast inte upprätta en bouppteckning, utan kan be socialnämnden att göra en dödsboanmälan (20 kap. 8 a § första stycket ÄB).

När bouppteckningen är klar och dödsboets skulder är betalade kan boets kvarlåtenskap skiftas ut till dem som är berättigade till arv eller legat. Om bodelning eller arvskifte sker innan den dödes och boets skulder är betalade, eller medel reserverade för sådan betalning, ska bodelningen eller skiftet gå åter. Det finns därför inga hinder i sådana fall att besluta om återkrav.

12.5 Dödförklaring

Om en försvunnen person inte hittas kan hen dödförklaras av Skatteverket. När Skatteverket har fattat beslut om dödförklaring, och beslutet har vunnit laga kraft, får Pensionsmyndigheten uppgift om det elektroniskt från Skatteverket. Har det skett en felaktig utbetalning av ersättning får Pensionsmyndigheten ta ställning till om den ska återbetalas. Nästa fråga är från och med när ersättningen i så fall ska återkrävas.

Den enskilde har rätt till ersättning till och med månaden för dödsfallet. Krav kan alltså som tidigast ställas från och med månaden efter dödsfallet. I fall där den försvunne aldrig återfinns och senare dödförklaras av Skatteverket kan krav ställas från och med månaden efter dödsfallsdatumet i den uppgift som Pensionsmyndigheten får elektroniskt från Skatteverket.

Återkravet ska ställas mot dödsboet efter den enskilde, och återkrav kan i dessa fall enbart göras utifrån andra stycket i 108 kap. 2 § SFB. Se avsnitt 12.2.

Exempel

Erik har garantipension. Han försvinner spårlöst i mars 2015. Skatteverket beslutar senare att dödförklara honom. När beslutet vinner laga kraft så utreder Pensionsmyndigheten återkrav från och med månaden efter dödsfallsdatumet.

Vid återkrav på grund av dödförklaring kan eftergift bara beviljas på grund av ekonomiska skäl.

13. Återkrav vid internationella förhållanden

Från och med 1 maj 2010 tillämpas Europaparlamentets och Rådets förordning nr 883/2004 om samordning av de sociala trygghetssystemen och Europaparlamentets och Rådets förordning nr 987/2009 om tillämpningsbestämmelser till förordning 883/2004.

Enligt 108 kap. SFB kan Pensionsmyndigheten kräva tillbaka ersättning som utbetalats felaktigt eller med för högt belopp. Därutöver kan det finnas möjlighet att få tillbaka belopp som den enskilde inte hade rätt till genom att Pensionsmyndigheten vänder sig till den socialförsäkringsinstitution i ett annat medlemsland som utbetalar förmåner till den enskilde. Den utländska institutionen kan då göra ett avdrag på den utländska förmånen och vidarebefordra beloppet till Pensionsmyndigheten. Denna möjlighet regleras i artikel 72 förordning 987/2009. Om den utländska institutionen inte kan göra avdraget eller om det blir ett restbelopp kan fordran lämnas till indrivning. I kapitel 10 i Pensionsmyndigheten vägledning 2010:7 *Förmåner vid ålderdom och dödsfall enligt EU-förordningarna 883/2004 och 987/2009 samt enligt konventioner om social trygghet*. Där framgår i vilka situationer det är möjligt få tillbaka belopp genom artikel 72 och 78.

14. Administrativa sanktioner i form av sanktionsavgift och bidragsspärr

Administrativa sanktioner har införts i socialförsäkringen i syfte att skydda det allmänna mot felaktiga utbetalningar för att på så sätt kunna upprätthålla ett fungerande socialförsäkringssystem.

Målet med de nya reglerna i socialförsäkringsbalken är att den som har lämnat en oriktig uppgift eller underlåtit att fullgöra en uppgifts- eller anmälningsskyldighet ska få en snabb och kännbar reaktion från samhället, vilket väntas få en preventiv och handlingsdirigerande effekt.

De två administrativa sanktionerna som införts inom Pensionsmyndighetens område är sanktionsavgift och spärr från rätt till en förmån.

Den administrativa sanktionen *sanktionsavgift* avser fysiska och juridiska personer som har orsakat att ersättning har lämnats felaktigt eller med ett för högt belopp. Det är Pensionsmyndigheten som ska besluta om sanktionsavgift och åklagaren ska i vissa fall föra talan om sådan avgift i mål om bidragsbrott.

Eftersom sanktionsavgiften ibland ersätter en straffrättslig påföljd för bidragsbrott begränsas skyldigheten att anmäla misstänkta brott enligt bidragsbrottslagen (2007:612). Begränsningen gäller endast om samma person kan få en administrativ sanktionsavgift för det som misstanken avser.

Den administrativa sanktionen *spärr från rätt till en förmån*, även kallad *bidragsspärr*, innebär att en enskild under en viss tid inte kan få rätt till en förmån. Pensionsmyndigheten får besluta om en sådan spärr för en enskild som, i fråga om ett förhållande som har betydelse för rätten till eller storleken på förmånen, medvetet eller av grov vårdslöshet har lämnat en oriktig uppgift eller underlåtit att fullgöra en uppgifts- eller anmälningsskyldighet.

De nya bestämmelserna trädde i kraft den 1 juli 2026.

15. Sanktionsavgift

15.1 Allmänt om sanktionsavgift

Sanktionsavgift är en administrativ sanktion som beslutas av Pensionsmyndigheten till följd av ett beslut om återbetalning.

Sanktionsavgiftens syfte är att motverka felaktiga utbetalningar genom att förmå enskilda att lämna korrekta uppgifter när de ansöker om en förmån och att anmäla ändrade förhållanden som påverkar rätten till eller storleken av förmånen.

Sanktionsavgift ska beslutas för den som lämnat en oriktig uppgift eller underlåtit att fullgöra sin uppgifts- eller anmälningsskyldighet och genom det har orsakat att ersättning enligt socialförsäkringsbalken lämnats felaktigt eller med ett för högt belopp. Det finns situationer då sanktionsavgift inte får beslutas.

Sanktionsavgiften ska till viss del ersätta en straffrättslig påföljd för bidragsbrott. Skyldigheten att anmäla misstänkta brott enligt bidragsbrottslagen (2007:612) är därför begränsad.

Bestämmelserna om sanktionsavgift finns i 108 a kap. SFB (prop. 2025/26:210 Bidragsspärr och sanktionsavgift i socialförsäkringen).

De nya bestämmelserna trädde i kraft den 1 juli 2026.

15.2 När sanktionsavgift ska beslutas

108 a kap. 2 § SFB

En sanktionsavgift ska beslutas för den som

1. har orsakat att ersättning enligt denna balk har lämnats felaktigt eller med ett för högt belopp genom att lämna en oriktig uppgift eller underlåta att fullgöra en uppgifts- eller anmälningsskyldighet, och

2. till följd av ett beslut om återbetalning enligt 108 kap. 2 och 5–9 a §§ helt eller delvis ska betala tillbaka ersättningen.

Första stycket gäller dock inte om annat följer av 3–6 §§.

Ett beslut om sanktionsavgift utgår från ett strikt ansvar. Det krävs alltså inte att den enskilde ska ha agerat medvetet eller oaktsamt för att myndigheten ska besluta om en sanktionsavgift. Det krävs dock att den enskilde har lämnat en oriktig uppgift eller underlåtit att fullgöra en uppgifts- eller anmälningsskyldighet och på detta sätt orsakat att en ersättning lämnats felaktigt eller med ett för högt belopp. Det krävs också att den enskilde helt eller delvis ska betala tillbaka den felaktigt utbetalda ersättningen med stöd av någon av bestämmelserna i 108 kap. 2 eller 5 – 9 a §§ SFB (varav 8 – 9 a §§ inte är tillämpliga för Pensionsmyndigheten). Kravet får alltså inte ha eftergetts helt.

Det är Pensionsmyndigheten som har bevisbördan för att förutsättningarna för att ta ut en sanktionsavgift är uppfyllda.

15.2.1 Innebörden av att lämna en oriktig uppgift eller att inte fullgöra en uppgifts- eller anmälningsskyldighet

Om Pensionsmyndigheten i samband med bedömningen av återbetalning av ersättning, med stöd av 108 kap. 2 § första stycket SFB, redan har gjort bedömningen att den enskilde har lämnat en oriktig uppgift eller underlåtit att fullgöra en uppgifts- eller anmälningsskyldighet, bör den bedömningen därmed också läggas till grund för myndighetens beslut om sanktionsavgift. I övriga fall kommer frågan om den enskilde har lämnat en oriktig uppgift eller underlåtit att fullgöra en uppgifts- eller anmälningsskyldighet att aktualiseras först när myndigheten ska ta ställning till om det finns grund för en sanktionsavgift. Pensionsmyndigheten bedömer att den senare situationen endast blir aktuell i vissa fall när återkrav ska prövas enligt 108 kap. 5-6 §§ SFB där den enskilde har överfört pensionsrättigheter mellan Sverige och Europeiska gemenskaperna.

En uppgift bör anses oriktig om den inte stämmer överens med faktiska förhållanden. Bedömningen får avgöras med ledning av de bestämmelser som reglerar varje enskild förmån och utifrån förhållandena vid tidpunkten då uppgiften lämnades till Pensionsmyndigheten. Det bör inte ha någon betydelse om uppgiften har lämnats skriftligen, muntligen eller på annat sätt (jfr prop. 2006/07:80 s. 95).

Till följd av Pensionsmyndighetens service- och utredningsskyldighet kan myndighetens agerande, eller brist på agerande, påverka bedömningen av vad som bör anses vara en oriktig uppgift. Ett exempel på när myndigheten kan förväntas vidta kompletterande service- eller utredningsåtgärder är när en uppgift framstår som orimlig, t.ex. när en inkomstuppgift är anmärkningsvärt låg eller hög eller när den sammantagna informationen i ett ärende tyder på att en uppgift är felaktig. Om myndigheten har brustit i service- eller utredningsskyldigheten kan det även utgöra en grund för nedsättning av sanktionsavgiften (se avsnitt 15.5).

Om någon har lämnat en ofullständig uppgift på så sätt att ett visst förhållande inte har angetts i en ansökan, men förhållandet är känt i ett annat ärende hos myndigheten, ska uppgiften inte anses oriktig.

Frågan om anmälningsskyldighet ska bedömas på samma sätt i fråga om påförande av sanktionsavgift som vid bedömningen av om det finns grund för beslut om återbetalning. Den enskildes anmälningsskyldighet ska anses vara fullgjord när anmälan har skett till den myndighet som handlägger det aktuella ärendet (se Rönström, Återkrav av socialförsäkringsersättning och arbetslöshetsersättning, 2021, s. 89).

15.2.2 Krav på orsakssamband

För att kunna påföras en sanktionsavgift krävs det att den enskilde genom ett visst agerande har orsakat att en ersättning lämnats felaktigt eller med ett för högt belopp. Orsakssambandet måste finnas i det enskilda fallet. Det är inte tillräckligt att en oriktig uppgift typiskt sett kan leda till felaktiga beslut. Har Pensionsmyndigheten i ett ärende om återbetalning enligt 108 kap. 2 § första stycket SFB gjort bedömningen att det föreligger ett orsakssamband, bör därmed den bedömningen också läggas till grund för myndighetens beslut om sanktionsavgift. Om det däremot saknas ett orsakssamband och ett beslut om återbetalning grundas på att den som fått ersättningen har insett eller skäligen borde ha insett att ersättning har lämnats felaktigt eller med ett för högt belopp (108 kap. 2 § andra stycket SFB), kan en sanktionsavgift inte komma i fråga.

15.2.3 Vem som bör påföras en sanktionsavgift

Det är den som har orsakat en felaktig utbetalning genom ett visst agerande som ska påföras en sanktionsavgift oavsett om det handlar om en fysisk eller juridisk person. Vanligtvis är det den som ansöker om en förmån, men det kan också vara någon annan. En förutsättning är att den enskilde har dragit nytta av den felaktiga utbetalningen genom att han eller hon har fått ersättningen och att denne till följd av ett beslut om återbetalning enligt vissa bestämmelser i 108 kap. SFB helt eller delvis ska betala tillbaka ersättningen.

I vissa fall betalas ersättning ut till en förmyndare, som företräder den som har rätt till förmånen. Det gäller framför allt omyndiga personer. Ett återkrav kan riktas mot en vårdnadshavare i egenskap av mottagare av ersättningen. Om vårdnadshavaren har orsakat den felaktiga utbetalningen genom att lämna en oriktig uppgift eller underlåta att fullgöra en uppgifts- eller anmälningsskyldighet på ett sätt som ligger till grund för att återkräva honom eller henne på ersättningen, kan även en sanktionsavgift påföras vårdnadshavaren. Detta kan främst bli aktuellt inom Pensionsmyndighetens efterlevandeförmåner.

Exempel

Vårdnadshavare för Alice har ansökt och beviljats bosättningsbaserat efterlevandestöd. Ersättningen betalas ut till Alices vårdnadshavare eftersom Alice är minderårig.

Familjen flyttar från Sverige, men anmäler inte detta till Pensionsmyndigheten. Eftersom vårdnadshavaren för Alice inte uppfyllt sin anmälningsskyldighet avseende flytt till annat land har hen orsakat att ersättning betalats ut felaktigt och är därmed återbetalningsskyldig för den ersättning som betalats ut felaktigt.

Vårdnadshavaren kan i detta fall även påföras en sanktionsavgift eftersom hen är den som orsakat den felaktigt utbetalda ersättningen genom att hen brustit i sin anmälningsskyldighet och även är den som har tagit emot den felutbetalda ersättningen.

En god man eller förvaltare kan inte påföras en sanktionsavgift även om denna har vissa skyldigheter i förhållande till sin huvudman och kan vara ansvarig för att lämna uppgifter till Pensionsmyndigheten. Frågan om sanktionsavgift får istället prövas i förhållande till huvudmannen, d.v.s. personen som ställföreträdaren företräder (se dock avsnitt 15.5 *Nedsättning av en sanktionsavgift*). God man och förvaltare kan dock göra sig skyldiga till bidragsbrott.

Exempel

Olof har god man sedan november 2026. Ställföreträdarskapet omfattar att bevaka rätt, förvalta egendom och sörja för person.

Den 1 maj 2027 anmäler Olofs gode man att Olof fått en högre hyra. Under handläggningen hämtar Pensionsmyndigheten in uppgifter från Olofs bank som visar att han hade tillgångar på 200 000 kronor per den 31 december 2026. Tidigare beräknades Olofs bostadstillägg utifrån att han saknade tillgångar över 100 000 kronor. Eftersom de ökade tillgångarna inte har anmälts till Pensionsmyndigheten har Olof fått för mycket bostadstillägg under perioden januari 2027 – april 2027.

Eftersom varken Olof eller den gode mannen anmält de ökade tillgångarna så anses Olof ha brustit i sin anmälningsskyldighet. Den gode mannen kan inte påföras en sanktionsavgift eftersom hen inte är den som fått ersättningen. Däremot kan Olof påföras en sanktionsavgift eftersom han både fått ersättningen och brustit i sin anmälningsskyldighet.

Exempel

Gabriel ansöker om bostadstillägg den 5 juli 2026 från och med juli 2026. I ansökan svarar han nej på frågan om han hade tillgångar överstigande 100 000 kronor den 31 december föregående år, trots att han hade det. Ersättning betalas ut felaktigt till Gabriel för perioden juli 2026 – september 2026 på grund av hans oriktiga uppgiftslämnande.

När Pensionsmyndigheten i februari 2027 utreder den felaktiga utbetalningen så har Gabriel fått en god man. Ställföreträdarskapet gäller från och med januari 2027.

Sanktionsavgiften prövas i förhållande till den som har fått ersättningen. Eftersom Gabriel har lämnat en oriktig uppgift som lett till en felaktig utbetalning, kan Gabriel påföras en sanktionsavgift.

Exempel

Lillian har förvaltare sedan 2025. Förvaltaren har i uppdrag att bevaka rättigheter, förvalta egendom och sörja för person. Den 23 augusti 2026 ansöker förvaltaren om allmän pension för Lillian och svarar nej på frågan om Lillian får pension från annat land, trots att hon får en ålderspension från Australien. Allmän pension i form av garantipension betalas ut felaktigt för perioden september 2026 – maj 2027 på grund av den oriktiga uppgiften.

Lillian kan inte påföras en sanktionsavgift på grund av oriktigt uppgiftslämnande eftersom det inte är hon som har lämnat den oriktiga uppgiften. Lillian kan inte heller påföras en sanktionsavgift på grund av underlåten uppgifts- eller anmälningsskyldighet eftersom hon saknar rättshandlingsförmåga. Inte heller förvaltaren kan påföras en sanktionsavgift eftersom det är Lillian som har fått ersättningen. Förvaltaren kan dock ha gjort sig skyldig till bidragsbrott.

Till skillnad från ett beslut om återbetalning, kan ett beslut om sanktionsavgift inte riktas mot ett dödsbo för en felaktig utbetalning som har gjorts, men inte återkrävs före dödsfallet. Det beror på att ett beslut om en sanktionsavgift förutsätter att ett beslut om återbetalning har fattats för samma person som har orsakat den felaktiga utbetalningen. Om dödsboet har orsakat en felaktig utbetalning efter dödsfallet, t.ex. genom att lämna oriktiga uppgifter om att den försäkrade är vid liv, bör en sanktionsavgift dock kunna riktas mot dödsboet.

15.3 När en sanktionsavgift inte får beslutas

I vissa situationer får en sanktionsavgift inte beslutas, trots att den enskilde har lämnat en oriktig uppgift eller underlåtit att fullgöra en uppgifts- eller anmälningsskyldighet.

15.3.1 Undantag från det strikta ansvaret

108 a kap. 3 § SFB

En sanktionsavgift får inte beslutas för den som

1. har lämnat den oriktiga uppgiften för ett annat ändamål än att läggas till grund för myndighetens beslut om den ersättning som kravet på återbetalning avser och inte har godkänt att uppgiften används som underlag för beslutet om ersättning,

2. har rättat den oriktiga uppgiften på eget initiativ, eller

3. har fullgjort uppgifts- eller anmälningsskyldigheten i efterhand på eget initiativ.

Uppgifter som har lämnats för ett annat ändamål

För att Pensionsmyndigheten ska kunna fatta ett beslut om sanktionsavgift på grund av oriktig uppgift krävs att den enskilde antingen har lämnat den oriktiga uppgiften för att läggas till grund för myndighetens beslut om den ersättning som krävet på återbetalning avser, eller har godkänt att uppgiften används som underlag för beslutet om ersättning.

Uppgifter som lämnas av den enskilde, exempelvis i en ansökan eller i samband med frågor från myndigheten i utredningen av ärendet om ersättning, har lämnats för att läggas till grund för beslut om ersättning.

En oriktig uppgift som har överförts från en annan myndighet kan som utgångspunkt inte ligga till grund för en sanktionsavgift. Detsamma gäller en uppgift som har lämnats av den enskilde till samma myndighet men i ett annat ärende. Sådana uppgifter kan dock ligga till grund för sanktionsavgift om den enskilde har godkänt att uppgiften läggs till grund för beslutet om ersättning, t.ex. i samband med ansökan eller kommunikering enligt 25 § FL. I det fallet krävs en aktiv handling av den enskilde, såsom ett godkännande av förtryckta uppgifter i en ansökan eller ett ställningstagande som den enskilde har uttryckt (t.ex. genom att bekräfta att kommunicerade uppgifter stämmer).

Om den enskilde förhåller sig passiv vid en kommunikering kan han eller hon inte anses aktivt ha godkänt att de kommunicerade uppgifterna används som underlag för beslut. I denna situation kan en sanktionsavgift inte påföras med anledning av ett oriktigt uppgiftslämnande. Däremot kan en sanktionsavgift i en sådan situation komma att aktualiseras till följd av att den enskilde inte har uppfyllt sin uppgifts- eller anmälningsskyldighet.

Exempel

Armin får allmän pension i form av inkomstpension och garantipension. Den 12 januari 2027 beviljas han polsk ålderspension med 1 000 PLN per månad. Pensionsmyndigheten får uppgift om beslutet av den polska pensionsmyndigheten samma dag som beslutet fattats, men i meddelandet har Polen felaktigt angett att Armin får 100 PLN per månad.

Innan Pensionsmyndigheten beslutar att räkna om Armins garantipension kommunicerar Pensionsmyndigheten honom om de uppgifter myndigheten har om hans polska ålderspension. Myndigheten uppmanar Armin i brevet att höra av sig om uppgifterna inte stämmer. Armin svarar inte på brevet vilket leder till en felaktig utbetalning av garantipension.

Eftersom det inte är Armin som lämnat den oriktiga uppgiften och då han inte aktivt godkänt att uppgiften används för ändamålet kan han inte påföras en sanktionsavgift på grund av oriktigt uppgiftslämnande. Däremot har Armin inte fullgjort sin anmälningsskyldighet när det kommer till det ändrade förhållandet. Armin skulle anmält att han hade en polsk ålderspension med 1 000 PLN per månad till Pensionsmyndigheten och han kan därmed påföras en sanktionsavgift på grund av underlåten anmälningsskyldighet.

Myndigheten har möjlighet att vid en kommunikering uppmana den enskilde att meddela om de kommunicerade uppgifterna som myndigheten har hämtat in, t.ex. från en annan myndighet eller ett tidigare ärende hos myndigheten, inte är korrekta samt påminna den enskilde om uppgifts- och anmälningsskyldigheterna enligt socialförsäkringsbalken.

Rättelse eller fullgörande på eget initiativ

En sanktionsavgift får inte beslutas för den som har rättat den oriktiga uppgiften eller har fullgjort uppgifts- eller anmälningsskyldigheten i efterhand på eget initiativ.

För att en rättelse ska anses göras på eget initiativ krävs det att den enskilde rättar uppgiften frivilligt, innan han eller hon får kännedom om att myndigheten utreder de förhållanden som uppgiften avser eller det på annat sätt framgår för den enskilde att myndigheten har uppmärksammat felaktigheten, t.ex. genom att myndigheten ställer frågor i ärendet om ersättning eller i ett ärende om eventuell återbetalning. Det avgörande är när den enskilde får kännedom om myndighetens utredning.

För att det ska vara fråga om en rättelse ska den enskilde som regel ha lämnat rätt uppgift till den myndighet som beslutar om ersättning i syfte att ge myndigheten ett korrekt underlag för att bedöma riktigheten av den felaktiga utbetalningen som en sanktionsavgift skulle avse.

Exempel

Annette får bostadstillägg och beviljas amerikansk ålderspension den 1 september 2026. Hon anmäler pensionen till Pensionsmyndigheten på eget initiativ den 23 juni 2027, vilket innebär att bostadstillägg betalats ut med för högt belopp under perioden september 2026–juni 2027.

Annette bedöms ha orsakat den felaktiga utbetalningen eftersom hon inte anmält de ändrade förhållandena i tid och är därmed återbetalningsskyldig. Hon beviljas ingen eftergift.

Hon kan inte påföras en sanktionsavgift på grund av den felaktiga utbetalningen eftersom hon på eget initiativ rättat felaktigheten utan att hon haft kännedom om någon utredning hos myndigheten som avser detta.

Pensionsmyndigheten anser att den uppgift som den enskilde lämnar i efterhand inte alltid måste vara komplett för att betraktas som en rättelse eller fullgörande på eget initiativ. Om den enskilde på eget initiativ kontakter Pensionsmyndigheten om ett ändrat förhållande, men är osäker på från och med när det började gälla och Pensionsmyndigheten hjälper till att hämta in korrekta uppgifter, så kan det ändå anses vara en frivillig rättelse eller fullgörande som medför att beslut om sanktionsavgift inte beslutas.

Exempel

Gun ringer in till Pensionsmyndigheten den 22 maj och anmäler att hennes privata pension ökat till 5 403 kronor i månaden före skatt. Gun är osäker på från och med vilken månad ändringen gäller och vill att handläggaren på Pensionsmyndigheten ska kolla upp detta. Pensionsmyndigheten hämtar in uppgiften från utbetalaren och får reda på att den privata pensionen ökade från och med januari. Guns ärende om bostadstillägg räknas om med de nya uppgifterna vilket stoppar den felaktiga utbetalningen.

Gun bedöms ha orsakat den felaktiga utbetalningen eftersom hon inte anmält de ändrade förhållandena i tid och är därmed återbetalningsskyldig.

Vid utredning om hon även ska betala en sanktionsavgift bedömer handläggaren att Gun på eget initiativ anmält att hennes privata pension ökat, trots att handläggaren fick inhämta uppgift från och med när den ökat. Gun kan därmed inte påföras en sanktionsavgift.

Samma omständigheter ska beaktas vid bedömningen av om en uppgifts- eller anmälningsskyldighet ska anses ha fullgjorts på eget initiativ, som vid bedömningen av om en oriktig uppgift ska anses ha rättats på eget initiativ.

15.3.2 Dubbla förfaranden

Tillfälliga hinder

108 a kap. 4 § SFB

En sanktionsavgift får inte beslutas om den enskildes uppgiftslämnande eller underlåtenhet att anmäla ändrade förhållanden omfattas av anmälningsskyldighet enligt 6 § bidragsbrottslagen (2007:612) eller en anmälan om brott enligt samma lag. En sanktionsavgift får inte heller beslutas om den enskildes uppgiftslämnande eller underlåtenhet att lämna uppgifter eller anmäla ändrade förhållanden omfattas av en förundersökning med anledning av misstanke om brott.

Första stycket gäller inte om

– en förundersökning inte inleds med anledning av anmälan,

– förundersökningen läggs ned, eller

– uppgiftslämnandet eller underlåtenheten på annat sätt inte längre är föremål för utredning om brott och inte har prövats slutligt.

En enskilds agerande kan i vissa fall både ligga till grund för en sanktionsavgift och en straffrättslig påföljd, till exempel ett straff för ett bidragsbrott. Ingen får dock lagföras eller straffas två gånger för samma gärning. För att undvika detta finns bestämmelser som hindrar sådana dubbla förfaranden. Hindren är endast aktuella om de angivna åtgärderna avser samma person som sanktionsavgiften skulle avse.

En sanktionsavgift får inte beslutas om den enskildes uppgiftslämnande eller underlåtenhet att anmäla ändrade förhållanden omfattas av Pensionsmyndighetens anmälningsskyldighet enligt bidragsbrottslagen. Pensionsmyndigheten får inte heller besluta om en sanktionsavgift om den enskildes agerande omfattas av en redan gjord anmälan om bidragsbrott. Om det har inletts en förundersökning som omfattar samma handlande eller underlåtenhet som sanktionsavgiften skulle avse, till exempel avseende en misstanke om bidragsbrott eller bedrägeri, får Pensionsmyndigheten inte heller besluta om en sanktionsavgift.

De hinder som nämns ovan kan upphöra om frågan om ansvar för brottet inte prövas i ett straffrättsligt förfarande. Det finns då inte längre något hinder mot att besluta om en sanktionsavgift om någon förundersökning inte inleds med anledning av den anmälan som har gjorts, om förundersökningen läggs ned eller om agerandet på annat sätt inte längre är föremål för utredning om brott och inte har prövats slutligt. Ett exempel på det senare fallet är när åklagaren avslutar en förundersökning utan att väcka åtal.

Permanent hinder

108 a kap. 5 § SFB

En sanktionsavgift får inte beslutas om den enskildes uppgiftslämnande eller underlåtenhet att lämna uppgifter eller anmäla ändrade förhållanden omfattas av ett väckt åtal, ett utfärdat strafföreläggande eller ett beslut om åtalsunderlåtelse.

För att förhindra att en person lagförs eller straffas två gånger för samma gärning finns slutliga hinder mot att besluta om en sanktionsavgift.

Om en åklagare har väckt åtal, utfärdat ett strafföreläggande eller beslutat om åtalsunderlåtelse får Pensionsmyndigheten inte besluta om en sanktionsavgift för samma person och samma gärning som omfattas av åtgärden. Detta gäller även om ett åtal inte leder till någon prövning av skuldfrågan, t.ex. för att åklagaren lägger

ned åtalet, och även om åtalet helt ogillas av allmän domstol, t.ex. på grund av bristande uppsåt.

Åklagaren ska vara skyldig att framställa yrkande om administrativ sanktionsavgift

För att förhindra att den som har lämnat en oriktig uppgift eller underlåtit att fullgöra en anmälningsskyldighet och därigenom orsakat en felaktig utbetalning inte får någon sanktion ska åklagaren, som regel, samtidigt som åtal väcks för brott enligt bidragsbrottslagen (2007:612) framställa ett yrkande om sanktionsavgift. Bestämmelserna om detta finns i lagen (2026:723) om talan om administrativ sanktionsavgift i mål om bidragsbrott.

Skyldighet för åklagare och Polismyndigheten att lämna viss information

För att Pensionsmyndigheten ska kunna avgöra om det finns sådana hinder mot att besluta om en sanktionsavgift som anges i 108 a kap. 4 och 5 §§ SFB behöver myndigheten få kännedom om omständigheter som är av betydelse för den bedömningen. I 13 d § och 14 § förundersökningskungörelsen (1947:948) samt i 2 § förordning (2026:727) om upplysningsskyldighet i fråga om bidragsbrott (som trädde i kraft den 1 juli 2026) finns bestämmelser om att åklagare och Polismyndigheten är skyldiga att lämna viss information till Pensionsmyndigheten. Informationen avser till exempel att en viss förundersökning har inletts, inte ska inledas eller ska läggas ned.

15.3.3 En tidpunkt efter vilken sanktionsavgift inte får beslutas

108 a kap. 6 § SFB

En sanktionsavgift får inte beslutas för den som inte har fått tillfälle att yttra sig i frågan om sådan avgift inom fem år från den dag då uppgiften lämnades eller då uppgifts- eller anmälningsskyldigheten uppkom.

Innan en myndighet fattar ett beslut i ett ärende ska den, om det inte är uppenbart obehövligt, underrätta den som är part om allt material av betydelse för beslutet och ge parten tillfälle att inom en bestämd tid yttra sig över materialet, så kallad kommunikation (25 § första stycket FL).

Om det har gått längre tid än fem år från den dag då den oriktiga uppgiften lämnades eller den avsedda uppgifts- eller anmälningsskyldigheten uppkom, och den enskilde inte fått tillfälle att yttra sig i frågan om sanktionsavgift, får ett beslut om sanktionsavgift inte fattas. Vid vilken tidpunkt en uppgifts- eller anmälningsskyldighet anses ha uppkommit följer av de bestämmelser som reglerar sådan skyldighet (se 110 kap. 13 § andra stycket, 46 § och 47 § första stycket SFB).

Enligt Pensionsmyndighetens bedömning får en uppgifts- och anmälningsskyldighet anses uppkomma endast en gång, även om samma

skyldighet sedan finns kvar så länge utbetalningarna pågår och skyldigheten inte är uppfylld. Det innebär att preskriptionsfristen börjar löpa den dag då den oriktiga uppgiften lämnades eller då uppgifts- eller anmälningsskyldigheten uppkom för första gången. Om den enskilde inte kommunicerats om sanktionsavgift inom fem år från den dagen får Pensionsmyndigheten inte besluta om en sanktionsavgift. Om den enskilde på nytt lämnar en oriktig uppgift, eller om de faktiska förhållandena ändras igen så att en ny uppgifts- eller anmälningsskyldighet uppkommer, räknas en ny preskriptionsfrist från det nya datumet avseende just de omständigheterna. Den tidigare tidsfristen ska dock fortfarande gälla för den första oriktiga uppgiften eller underlåtenheten att uppfylla en uppgifts- eller anmälningsskyldighet.

15.4 Sanktionsavgiftens storlek

15.4.1 Beräkning av sanktionsavgiften

108 a kap. 7 § SFB

Sanktionsavgiften är 25 procent av det belopp som den enskilde ska betala tillbaka enligt beslutet om återbetalning, men minst 4 procent av prisbasbeloppet för det år då beslutet om avgiften fattas (minimibelopp).

Ett beslut om återbetalning kan omfatta flera felaktiga utbetalningar.

Sanktionsavgiften beräknas i det fallet på det sammanlagda belopp som betalats ut felaktigt och som den enskilde har orsakat samt ska betala tillbaka efter eventuell eftergift.

En sanktionsavgift ska dock aldrig understiga ett minimibelopp om fyra procent av det prisbasbelopp enligt 2 kap. 6 och 7 §§ SFB som gäller för det år då beslutet om avgiften fattas.

15.5 Nedsättning av en sanktionsavgift

108 a kap. 8 § SFB

En sanktionsavgift ska sättas ned helt eller delvis om det framstår som oskäligt att avgiften tas ut med fullt belopp. Vid den bedömningen ska det särskilt beaktas om

1. den enskildes oriktiga uppgiftslämnande eller underlåtenhet att fullgöra en uppgifts- eller anmälningsskyldighet kan antas bero på ålder, hälsa eller liknande förhållanden,

2. avgiftens storlek inte står i rimlig proportion till den enskildes oriktiga uppgiftslämnande eller underlåtenhet, eller

3. en oskäligt lång tid har gått sedan den enskilde fick tillfälle att yttra sig i frågan om påförande av en sanktionsavgift utan att det beror på den enskilde.

Pensionsmyndigheten har en skyldighet att i varje ärende om sanktionsavgift göra en bedömning av om det är oskäligt att ta ut avgiften med fullt belopp och om det finns skäl att sätta ned den.

Myndigheten ska på eget initiativ beakta omständigheter som talar för nedsättning. Men myndigheten har däremot ingen skyldighet att på eget initiativ aktivt utreda om det finns sådana omständigheter, t.ex. genom att hämta in underlag från andra än den enskilde, om det inte framkommer något som tyder på det. Den enskilde måste informeras om möjligheten till nedsättning och ska ges tillfälle att komma in med eventuella uppgifter och underlag som talar för att sanktionsavgiften ska sättas ned. En bedömning av om sanktionsavgiften ska sättas ned ska göras i det enskilda fallet och utgå från de omständigheter och uppgifter som har kommit fram i ärendet om återbetalning och i ärendet om sanktionsavgift och som myndigheten känner till vid tidpunkten för beslutet om sanktionsavgift.

Bedömningen ska inte vara alltför restriktiv. Det ska dock beaktas att den enskilde har ett stort ansvar för att lämna korrekta uppgifter och för att fullgöra sina skyldigheter. Hänsyn ska tas både till omständigheter som är hänförliga till den enskilde, exempelvis dennes betalningsförmåga, och till omständigheter som är hänförliga till myndighetens handläggning, t.ex. om myndigheten har brustit i sin service- eller utredningsskyldighet. Hänsyn bör också tas till om ett beslut om sanktionsavgift på ett oskäligt sätt riskerar att gå ut över någon annan än den som ska få en sanktionsavgift. Om en sanktionsavgift kan få direkta eller indirekta konsekvenser för ett barn ska barnets bästa beaktas [artikel 3 i FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen)].

Sanktionsavgiften kan sättas ned antingen helt eller delvis. Om det framstår som oskäligt att avgiften tas ut överhuvudtaget talar det för att avgiften ska sättas ned helt, till exempel om den enskildes agerande kan anses vara helt ursäktligt. Om avgiften däremot anses vara oskäligt hög, kan det tala för att avgiften ska sättas ned delvis. Om det bedöms vara oskäligt att ta ut en sanktionsavgift med minimibeloppet enligt 7 § ska avgiften sättas ned helt.

Även i de fall det finns skäl för att sätta ned avgiften helt ska ett beslut om sanktionsavgift fattas. Den enskilde ska i normalfallet underrättas om beslutet för att behålla den handlingsdirigerande effekten.

15.5.1 Omständigheter som särskilt ska beaktas

Bedömningen av frågan om nedsättning får avgöras från fall till fall. Vissa omständigheter ska dock särskilt beaktas.

1. Om den enskildes oriktiga uppgiftslämnande eller underlåtenhet att fullgöra en uppgifts- eller anmälningsskyldighet kan antas bero på ålder, hälsa eller liknande förhållanden.

Vissa individuella förutsättningar kan påverka förmågan att fullgöra de skyldigheter som den enskilde har. Det ska finnas ett samband mellan den åberopade omständigheten och den konstaterade felaktigheten som får det att framstå som oskäligt att sanktionsavgift tas ut med fullt belopp. En sanktionsavgift ska dock inte slentrianmässigt minskas för att en person t.ex. är äldre eller har ett sjukdomstillstånd. Att en oriktighet eller underlåtenhet "kan antas bero på" vissa omständigheter innebär att det för nedsättning inte krävs full bevisning om orsakssambandet.

Med "ålder" avses såväl hög som låg ålder. Det som är avgörande är ålderns påverkan på den enskildes funktionsförmåga i det individuella fallet i fråga om att fullgöra sina skyldigheter. Låg ålder bör endast i undantagsfall innebära att det finns skäl för nedsättning.

Med "hälsa" avses såväl fysisk som psykisk hälsa. Det kan handla om sjukdom, funktionsnedsättning eller annat hälsotillstånd som medför en nedsatt kognitiv förmåga att ta till sig eller följa information och att förstå vilka regler som gäller. Om någon av en sådan anledning missbedömer förutsättningarna för att få ersättning, eller betydelsen av faktiska förhållanden, och det har lett till en felaktig utbetalning kan det finnas skäl att sätta ned en sanktionsavgift. Även i det fallet en enskild på grund av sitt hälsotillstånd är förhindrad att anmäla ändrade förhållanden, t.ex. för att han eller hon är medvetslös eller inlagd på sjukhus, kan det finnas skäl att sätta ned en sanktionsavgift.

Med "liknande förhållanden" avses förhållanden som typiskt sett kan påverka en persons handlingsförmåga eller kognitiva förmåga på ett sådant sätt att han eller hon t.ex. missbedömer förutsättningarna för att få ersättning eller betydelsen av faktiska förhållanden. Det kan exempelvis handla om en akut krisreaktion, skilsmässa eller en nära anhörigs sjukdom eller dödsfall.

2. Om avgiftens storlek inte står i rimlig proportion till den enskildes oriktiga uppgiftslämnande eller underlåtenhet

Proportionalitetsbedömningen ska förhålla sig till den enskildes oriktiga uppgiftslämnande eller underlåtenhet. Ett skäl för nedsättning kan vara om det beslut om återbetalning som ligger till grund för sanktionsavgiften avser ett stort belopp och det beror på omständigheter som ligger utanför den enskildes påverkan. Sådana omständigheter kan exempelvis vara hänförliga till myndighetens handläggning, såsom att myndigheten inte har gjort föreskrivna uppföljningar av en enskilds förmån, vilket resulterat i ett mycket stort återkrav när felaktigheten

slutligen upptäcks. Det kan även handla om ett uppgiftslämnande eller en underlåtenhet som kan hänföras till en god man eller förvaltare som den enskilde inte själv har föreslagit. En sanktionsavgift kan också bedömas vara oproportionerlig när den enskildes uppgiftslämnande eller underlåtenhet framstår som ursäktlig i förhållande till avgiftens storlek beräknad enligt 7 §. Vid den bedömningen bör det tas hänsyn till om den handläggande myndigheten har brustit i sina skyldigheter, till exempel service- eller utredningsskyldigheten, på ett sätt som har påverkat den enskildes agerande och genom det den felaktiga utbetalningen.

3. Om en oskäligt lång tid har gått sedan den enskilde fick tillfälle att yttra sig i frågan om påförande av en sanktionsavgift utan att det beror på den enskilde.

Den enskilde får, som regel, tillfälle att yttra sig i frågan om påförande av en sanktionsavgift först när kommunikering sker (se 11.2 Kommunikering). Har oskäligt lång tid gått mellan kommunikering och tidpunkten för beslut så behöver denna omständighet särskilt beaktas vid bedömningen om nedsättning när beslut fattas. På samma sätt kan ett skäl för nedsättning vara dröjsmål på grund av långsam handläggning både hos Pensionsmyndigheten och i domstol efter ett överklagande av myndighetens beslut.

Vid bedömningen av om oskäligt lång tid har gått ska man utgå från tidpunkten då den enskilde fick tillfälle att yttra sig i frågan om påförande av sanktionsavgift. Om det rör sig om oskäligt lång tid får bedömas utifrån omständigheterna i det enskilda fallet. Är ärendet komplext kan det tala för att en längre handläggningstid är godtagbar. Om den enskilde har agerat på ett sätt som har fördröjt handläggningen t.ex. genom att dröja med att ge in efterfrågade handlingar, talar det emot att det finns skäl att sätta ned en sanktionsavgift på grund av långsam handläggning. Om den långsamma handläggningen tvärtom bara beror på myndighetens, eller domstolens, agerande talar det för att det kan finnas skäl för nedsättning. Nedsättning blir i första hand aktuell när den långsamma handläggningen beror på att myndigheten eller domstolen har varit passiv och inte drivit handläggningen av ärendet framåt.

Exempel

Pensionsmyndigheten utreder om Carmen ska betala en sanktionsavgift och ger henne tillfälle att yttra sig över handlingarna i ärendet genom kommunikering. Hon lämnar synpunkter i ärendet med anledning av kommunikeringen. Myndighetens handläggning drar därefter ut på tiden utan godtagbara skäl. När ett beslut väl ska fattas har ett år passerat sedan Carmen fick tillfälle att yttra sig i ärendet.

Att myndigheten har dröjt med att fatta ett beslut efter att Carmen fått tillfälle att yttra sig behöver beaktas särskilt vid bedömningen om nedsättning när beslut fattas.

15.6 Beslutande myndighet

108 a kap. 9 § SFB

Beslut om sanktionsavgift fattas av Försäkringskassan eller Pensionsmyndigheten i de fall det oriktiga uppgiftslämnandet eller underlåtenheten att fullgöra en uppgifts- eller anmälningsskyldighet avser ersättning som myndigheten har beslutat.

Bestämmelser om att en åklagare i vissa fall ska föra talan om sanktionsavgift finns i lagen (2026:723) om talan om administrativ sanktionsavgift i mål om bidragsbrott.

Pensionsmyndigheten ska fatta beslut om sanktionsavgift i de fall den enskildes uppgiftslämnande eller underlåtenhet avser ersättning som Pensionsmyndigheten har beslutat om. Socialförsäkringsbalkens bestämmelser om handläggning av ärenden i 110 kap. SFB är tillämpliga även i ett ärende om sanktionsavgift. När det gäller förmåner enligt socialförsäkringsbalken är den enskilde skyldig att lämna de uppgifter som är av betydelse för bedömningen av frågan om ersättning eller i övrigt för tillämpningen av balken. Uppgifterna ska lämnas på heder och samvete om inte särskilda skäl talar emot det (110 kap. 13 § andra stycket SFB). Att uppgifter lämnas på heder och samvete innebär att straffansvar för osann försäkran enligt 15 kap. 10 § brottsbalken kan aktualiseras. Bestämmelsen i 110 kap. 13 § andra stycket SFB kommer att vara tillämplig även i ärenden om sanktionsavgift. På samma sätt som gäller för ärenden om återkrav (se prop. 1996/97:121 s. 37 och 38) talar särskilda skäl mot att uppgifter i ärenden om sanktionsavgift ska lämnas på heder och samvete eftersom de omständigheter som föranleder sanktionsavgiften typiskt sett är sådana att de även kan utgöra misstanke om brott. Om myndigheten begär uppgifter från den enskilde i ett ärende om sanktionsavgift bör myndigheten upplysa den enskilde om att denne inte har någon skyldighet att lämna uppgifter som kan vara belastande (jfr prop. 2002/03:106 s. 334).

Ett beslut om sanktionsavgift ska gälla omedelbart (112 kap. 5 § SFB).

Åklagare har i vissa fall en skyldighet att framställa ett yrkande om administrativ sanktionsavgift (se avsnitt 15.3.2).

15.7 Betalning av sanktionsavgift och åtgärder för verkställighet av beslut

108 a kap. 10 § SFB

En sanktionsavgift ska betalas till Försäkringskassan.

Sanktionsavgiften tillfaller staten.

Sanktionsavgiften, som tillfaller staten, ska betalas till Försäkringskassan även om beslutet om sanktionsavgift har fattats av Pensionsmyndigheten.

108 a kap. 11 § SFB

Försäkringskassan ska sköta handläggningen för att verkställa ett beslut om sanktionsavgift.

Försäkringskassan ska sköta den fortsatta handläggningen för att verkställa ett beslut om sanktionsavgift även om beslutet har fattats av Pensionsmyndigheten.

Ett beslut om sanktionsavgift ska gälla omedelbart, men kan inte lämnas för indrivning innan det har fått laga kraft (112 kap. 5 § SFB och 3 kap. 23 § UB).

Om Pensionsmyndigheten har fattat ett beslut om sanktionsavgift som har fått laga kraft får Försäkringskassan, om det är skäligt, göra avdrag för en obetald sanktionsavgift från ersättning som den enskilde har rätt att få enligt beslut av Pensionsmyndigheten (108 kap. 22 § SFB).

Försäkringskassan ska även sköta verkställigheten av ett beslut om sanktionsavgift som har fattats av en domstol med stöd av lagen (2026:723) om talan om administrativ sanktionsavgift i mål om bidragsbrott. En domstol ska därför enligt 3 § förordningen (2026:727) om upplysningsskyldighet i fråga om bidragsbrott sända Försäkringskassan uppgifter om domar i mål där domstolen har prövat åklagarens yrkande om administrativ sanktionsavgift.

15.8 När en sanktionsavgift faller bort

108 a kap. 12 § SFB

En sanktionsavgift faller bort till den del beslutet om avgiften inte har verkställts inom fem år från det att beslutet fick laga kraft.

En fordran på sanktionsavgift preskriberas fem år efter det att beslutet fick laga kraft. Det innebär att beslutet inte får verkställas efter denna tidpunkt.

15.9 Omprövning vid ändrat beslut om återbetalning av ersättning

108 a kap. 13 § SFB

Försäkringskassan eller Pensionsmyndigheten ska ompröva ett beslut om sanktionsavgift som myndigheten har fattat som första instans, om det beslut om återbetalning som beslutet om sanktionsavgift grundar sig på har upphävts eller ändrats genom ett beslut eller en dom som har fått laga kraft.

Den situation som avses kan handla om att myndigheten själv har ändrat beslutet om återbetalning eller att beslutet har ändrats efter överklagande till domstol. En omprövning enligt denna bestämmelse innebär att frågan om sanktionsavgift prövas i sin helhet utifrån det ändrade förhållandet som avser beslutet om återbetalning.

I övrigt ska beslut i ärenden om sanktionsavgift ändras, omprövas och överklagas med tillämpning av bestämmelserna i 113 kap. socialförsäkringsbalken.

15.10 Återbetalning av sanktionsavgift

108 a kap. 14 § SFB

Om en sanktionsavgift har betalats helt eller delvis och beslutet om avgiften har upphävts genom ett beslut eller en dom som har fått laga kraft, ska Försäkringskassan betala tillbaka det inbetalade beloppet till den som beslutet om avgiften avsåg.

Om en sanktionsavgift har betalats helt eller delvis och avgiftens storlek har ändrats genom ett beslut eller en dom som har fått laga kraft, ska Försäkringskassan betala tillbaka det inbetalade belopp som överstiger avgiftens storlek efter ändringen till den som beslutet om avgiften avser.

Om den enskilde har betalat hela eller delar av sanktionsavgiften och Pensionsmyndigheten eller en domstol därefter upphäver beslutet om sanktionsavgift ska Försäkringskassan betala tillbaka det inbetalade beloppet. Om sanktionsavgiften genom ett beslut eller en dom ändras och bestäms till ett lägre belopp ska Försäkringskassan endast betala tillbaka det inbetalade beloppet som överstiger avgiftens storlek efter ändringen. Beloppet ska betalas tillbaka till den enskilde som har påförts sanktionsavgiften, oavsett vem som gjorde inbetalningen, och först när beslutet som upphäver eller ändrar avgiften har fått laga kraft. Ett belopp som betalas tillbaka med stöd av denna paragraf kan inte bli föremål för s.k. kvittning hos Försäkringskassan (jfr 108 kap. 22 § SFB).

15.10.1 Ränta vid återbetalning av sanktionsavgift

108 a kap. 15 § SFB

På en sanktionsavgift som ska betalas tillbaka enligt 14 § ska ränta betalas enligt 5 § räntelagen (1975:635) från den dag då avgiften betalades till och med den dag då avgiften betalas tillbaka.

Om Försäkringskassan ska betala tillbaka sanktionsavgift till den enskilde ska ränta betalas på beloppet.

15.11 Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser

1. Denna lag träder i kraft den 1 juli 2026.

2. De nya bestämmelserna tillämpas inte i fråga om uppgifter som har lämnats eller uppgifts- eller anmälningsskyldighet som har uppkommit före ikraftträdandet.

De nya bestämmelserna trädde i kraft den 1 juli 2026.

Sanktionsavgift kan endast beslutas för överträdelser som har ägt rum efter ikraftträdandet. Det innebär att en oriktig uppgift som lämnats före den 1 juli 2026 och en underlåtenhet att uppfylla en uppgifts- eller anmälningsskyldighet som uppkommit före detta datum inte kan läggas till grund för en sanktionsavgift. Därmed kan inte heller felaktiga utbetalningar som skett före den 1 juli 2026 resultera i en sanktionsavgift.

Vid bestämmandet av tiden för en spärr får endast beaktas sådana tidigare överträdelser som har ägt rum efter ikraftträdandet.

Enligt Pensionsmyndighetens bedömning får en uppgifts- och anmälningsskyldighet anses uppkomma endast en gång, även om samma skyldighet sedan finns kvar så länge utbetalningarna pågår och skyldigheten inte är uppfylld. Det innebär att en sanktionsavgift inte får beslutas med anledning av en oriktig uppgift som lämnades före den 1 juli 2026 eller en uppgifts- eller anmälningsskyldigheten som uppkom för första gången före den 1 juli 2026. Om den enskilde, vid en tidpunkt som infaller någon gång från och med den 1 juli, på nytt lämnar en oriktig uppgift eller om de faktiska förhållandena ändras igen så att en ny uppgifts- eller anmälningsskyldighet uppkommer, kan dessa omständigheter ligga till grund för ett beslut om sanktionsavgift.

16. Bidragsspärr

16.1 Allmänt om spärr från rätt till en förmån, så kallad bidragsspärr

Spärr från rätt till en förmån, så kallad bidragsspärr, är en administrativ sanktion som innebär att en enskild under en viss tid inte kan få rätt till en förmån enligt socialförsäkringsbalken (spärr).

Pensionsmyndigheten får besluta om en sådan spärr för en enskild som, i fråga om ett förhållande som har betydelse för rätten till eller storleken på förmånen, medvetet eller av grov vårdslöshet har lämnat en oriktig uppgift eller inte har fullgjort en uppgifts- eller anmälningsskyldighet.

Syftet med spärren är att motverka felaktiga utbetalningar och att skydda socialförsäkringen.

Bestämmelserna finns i 110 kap. SFB.

De nya bestämmelserna trädde i kraft den 1 juli 2026.

16.2 Spärr från rätt till en förmån

110 kap. 59 § SFB

Försäkringskassan respektive Pensionsmyndigheten får besluta att en enskild under en viss tid inte kan få rätt till en förmån enligt denna balk som myndigheten handlägger (spärr). Det gäller under förutsättning att den enskilde, i fråga om ett förhållande som har betydelse för rätten till eller storleken på förmånen, medvetet eller av grov vårdslöshet har

1. lämnat en oriktig uppgift,

2. underlåtit att lämna uppgifter enligt 13 § andra stycket, eller

3. underlåtit att anmäla ändrade förhållanden enligt 46, 47, 49, 50 eller 51 §.

Ett beslut enligt första stycket får inte fattas för inkomstgrundad ålderspension eller efterlevandeskydd i form av premiepension.

Ett beslut enligt första stycket får inte heller fattas om det kan anses vara oskäligt.

16.2.1 Förutsättningar för spärr från rätt till en förmån

Bestämmelsen ger Pensionsmyndigheten en möjlighet att besluta om en spärr i fråga om en förmån som myndigheten handlägger. Det föreligger dock ingen skyldighet att göra det, även om villkoren i övrigt är uppfyllda.

Förutsättningarna för att kunna besluta om en spärr motsvarar, i viss utsträckning, vad som gäller för att en ersättning ska få dras in eller sättas ned enligt 110 kap. 52 § SFB och ska i de delarna tillämpas på samma sätt (prop. 2008/09:200 s. 573 och 574 och prop. 1996/97:121 s. 39). En spärr får dock inte meddelas på grund av att den enskilde har lämnat en vilseledande uppgift (jfr 110 kap. 52 § första stycket 1 SFB). För att kunna meddela en spärr räcker det alltså inte med att en uppgift är vilseledande i bemärkelsen otydlig utan det krävs att den är oriktig, det vill säga inte överensstämmer med faktiska förhållanden. Ytterligare en skillnad jämfört med indragning eller nedsättning av ersättning är att en spärr kan meddelas även om den enskilde inte har en pågående ersättning. Ett sådant fall skulle kunna vara att den enskilde, som haft en bosättningsbaserad förmån, vid upprepade tillfällen har lämnat landet i sådan omfattning att rätt till ersättning inte längre finns, men ändå fortsätter att ansöka om förmånen.

En spärr ska avse en viss förmån

Bidragsspärren ska gälla en viss tid och avse den förmån som det agerande som ligger till grund för spärren har avsett. En spärr innebär att den som beslutet avser inte har rätt till förmånen under tiden för spärren, även om han eller hon i övrigt uppfyller alla villkor för att ha rätt till förmånen. Pensionsmyndigheten behöver därför inte pröva en ansökan om förmånen från den enskilde när spärren gäller. Den enskilde kan inte heller efter att spärren upphört beviljas förmånen retroaktivt för tid då spärren gällde. Om det finns skäl som innebär att Pensionsmyndigheten beslutar att spärren inte längre ska gälla, ska myndigheten därefter pröva ansökan i sak. Se vidare i avsnitt 16.6

Även om en spärr avgränsas till att gälla en viss förmån, kan den få konsekvenser också för rätten till andra förmåner.

Exempel

Bostadstillägg är ett inkomstprövat tillägg till vissa andra socialförsäkringsförmåner. Om Försäkringskassan spärrar en sjuk- eller aktivitetsersättning för en person, och den förmånen även ligger till grund för bostadstillägg från Pensionsmyndigheten, försvinner en grundläggande förutsättning för bostadstillägget. Rätt till bostadstillägg finns därmed inte under tiden för spärren av sjuk- eller aktivitetsersättningen. Det är dock inte bostadstillägget som spärras i detta läget, utan det är bara en följd av att rätt till sjuk- eller aktivitetsersättning saknas.

Om en enskild meddelas en spärr från rätt till en förmån, som i sin tur kan ge rätt till andra förmåner, är det viktigt att myndigheten i sitt beslut upplyser den enskilde om detta. Det bör framgå av ett beslut om bidragsspärr vilka andra förmåner som den enskilde genom spärren kan förlora rätten till.

Ett beslut om spärr av en förmån hos Försäkringskassan leder däremot inte till att personen är spärrad för samma förmån hos Pensionsmyndigheten.

Exempel

Per har haft sjukersättning och bostadstillägg från Försäkringskassan, men Försäkringskassan har beslutat att Per ska spärras från rätten till bostadstillägg. Per gifter sig sedan med ålderspensionären Lena och de ansöker gemensamt om bostadstillägg från Pensionsmyndigheten under spärrtiden. Den spärr som Försäkringskassan har beslutat gäller enbart i förhållande till den del av förmånen som handläggs av Försäkringskassan och följer inte med till Pensionsmyndigheten. Pensionsmyndigheten måste därför pröva rätten till bostadstillägg och bedöma om de grundläggande förutsättningarna är uppfyllda. Att Försäkringskassan har beslutat om spärr av bostadstillägg utgör inget hinder mot att Pensionsmyndigheten ska kunna bevilja bostadstillägg.

Den enskilde ska ha agerat medvetet eller grovt vårdslöst

För att Pensionsmyndigheten ska kunna besluta om en bidragsspärr krävs det att den enskilde har agerat medvetet eller av grov vårdslöshet. Bestämmelsen tar sikte på individer som uppvisar en påtaglig nonchalans i förhållande till socialförsäkringens syfte och de villkor som gäller för de olika förmånerna enligt socialförsäkringsbalken.

En omständighet som talar för att den enskilde har varit medveten eller grovt vårdslös i sitt agerande kan vara att han eller hon tidigare har lämnat oriktiga uppgifter eller underlåtit att fullgöra en uppgifts- eller anmälningsskyldighet och i samband med detta fått information om sina skyldigheter av myndigheten. Det kan också handla om att en enskild som tidigare har påförts en sanktionsavgift eller dömts för bidragsbrott upprepar sitt beteende, avseende samma eller en annan förmån inom socialförsäringen. Ytterligare exempel på att en enskild har varit grovt vårdslös är när han eller hon, utan att det bedöms vara fråga om ett medvetet handlande, har lämnat mer påtagligt felaktiga uppgifter som är grundläggande för rätten till en förmån eller förmånens storlek.

Felaktiga utbetalningar som beror på missförstånd eller vanligt slarv bör inte leda till en spärr. Inte heller bör ett agerande som har sin grund i en nedsatt förmåga att kommunicera med myndigheterna och tillgodogöra sig information ge anledning till en spärr.

16.2.2 Den enskilde ska ha lämnat en oriktig uppgift eller inte fullgjort en uppgifts- eller anmälningsskyldighet

I likhet med vad som gäller i fråga om sanktionsavgifter förutsätter en spärr från rätt till en förmån att en enskild har lämnat en oriktig uppgift eller underlåtit att fullgöra en uppgifts- eller anmälningsskyldighet.

Med oriktig uppgift avses samma typ av uppgifter som i 108 a kap. 2 § första stycket 1 SFB (se avsnitt 15.2.1). Bedömningen av om en uppgift är oriktig ska göras utifrån förhållandena vid tidpunkten då uppgiften lämnades till Pensionsmyndigheten. Det är endast uppgifter som den enskilde har lämnat till Pensionsmyndigheten som kan medföra en spärr på grund av oriktig uppgift. En oriktig uppgift eller en underlåtenhet att fullgöra en uppgifts- och anmälningsskyldighet gentemot en annan myndighet kan inte läggas till grund för ett beslut om spärr.

Den uppgiftsskyldighet som avses är skyldigheten att lämna de uppgifter som är av betydelse för bedömningen av frågan om ersättning eller i övrigt för tillämpningen av socialförsäkringsbalken (110 kap. 13 § SFB). Den anmälningsskyldighet som avses för Pensionsmyndighetens del är skyldigheten att anmäla vissa ändrade förhållanden (110 kap. 46 och 47 §§ SFB).

16.2.3 Uppgiften eller underlåtenheten ska ha betydelse för rätten till eller storleken på en förmån

Bidragsspärr syftar till att skydda det allmänna och socialförsäkringen mot risken för felaktiga utbetalningar till enskilda som utnyttjar socialförsäkringen på ett otillåtet sätt. Genom en spärr kan de hindras från att ta del av vissa förmåner. Bidragsspärr har alltså ett uttalat preventivt syfte och förutsätter därför inte att den oriktiga uppgiften eller underlåtenheten att fullgöra en uppgifts- eller anmälningsskyldighet har resulterat i ett felaktigt beslut om ersättning eller en felaktig utbetalning. Uppgiften eller underlåtenheten ska dock ha betydelse för rätten till eller storleken på förmånen, på samma sätt som när det gäller indragning och nedsättning av ersättning.

I och med att det inte krävs en faktisk utbetalning av ersättning för att en bidragsspärr ska kunna komma i fråga, kan en spärr även bli aktuellt i situationer där den enskilde har lämnat oriktiga uppgifter vid en ansökan men där myndigheten upptäcker detta och avslår ansökan och därmed hindrar en felaktig utbetalning. Det kan således finnas skäl att bedöma om det finns grund för en bidragsspärr även i samband med avslag på en ansökan.

16.2.4 Handläggningen av ärenden om spärr från rätt till en förmån

Ärenden om spärr omfattas av handläggningsreglerna i 110 kap. SFB. Enligt huvudregeln i 110 kap. 13 § andra stycket SFB ska den enskilde lämna nödvändiga uppgifter på heder och samvete. I ärenden om bidragsspärr anses det dock finnas särskilda skäl mot detta krav. Eftersom omständigheterna kring en spärr ofta sammanfaller med en misstanke om brott, har den enskilde ingen skyldighet att lämna uppgifter som kan vara belastande för hen själv. Kravet på heder och samvete slopas i dessa fall för att den enskilde inte ska tvingas välja mellan att antingen lämna belastande uppgifter om sig själv eller riskera straffansvar för osann försäkran enligt 15 kap. 10 § brottsbalken. I de fall där Pensionsmyndigheten begär uppgifter från den enskilde i ett ärende om spärr, behöver myndigheten alltså upplysa den enskilde om att denne inte har någon skyldighet att lämna uppgifter som kan vara belastande (jfr prop. 2002/03:106 s. 334).

16.2.5 Beslut om spärr från rätt till en förmån ska gälla omedelbart.

Ett beslut enligt socialförsäkringsbalken gäller som huvudregel omedelbart (112 kap. 5 § SFB). Motsvarande ska gälla för beslut om bidragsspärr. Det innebär att Pensionsmyndigheten inte behöver vänta på att beslutet om spärr får laga kraft innan myndigheten lägger det till grund för prövning av en eventuell ansökan om den förmån som spärren avser.

16.2.6 Bidragsspärr kan kombineras med sanktionsavgift eller straffrättsligt förfarande

En spärr från rätt till en förmån är förenlig med förbudet mot dubbla förfaranden. Det innebär att det inte finns något hinder mot att en enskild som dömts för bidragsbrott eller som blivit föremål för ett beslut om sanktionsavgift också, under viss tid, spärras från rätt till en viss förmån.

16.2.7 Spärren i förhållande till intjänade förmåner

En spärr får inte beslutas för inkomstgrundad ålderspension (inkomstpension, tilläggspension och premiepension, se 55 kap. 2 och 3 §§ SFB) eller efterlevandeskydd i form av premiepension (se 75 kap. 2 § SFB).

16.3 Ett beslut om spärr från rätt till en förmån får inte fattas om det kan vara oskäligt

En spärr får inte vara oskälig i det enskilda fallet. Pensionsmyndigheten ska på eget initiativ beakta sådant som talar för att det kan vara oskäligt att meddela spärr. Myndigheten har dock ingen skyldighet att på eget initiativ aktivt utreda om det

finns sådana omständigheter, t.ex. genom att hämta in underlag från andra än den enskilde, om det inte framkommer något som tyder på det. Pensionsmyndigheten är skyldig att ge den enskilde tillfälle att komma in med eventuella uppgifter och underlag som talar för att en spärr kan vara oskälig. En bedömning av om en spärr är oskälig ska utgå från de omständigheter och uppgifter som har kommit fram i ärendet om spärr och andra eventuella ärenden som har samband med det, t.ex. ett ärende om återbetalning av förmånen i fråga. En bedömning av om en spärr kan anses vara oskälig ska göras utifrån samtliga omständigheter som Pensionsmyndigheten har kännedom om vid tidpunkten för beslutet om spärr.

Vid bedömningen av om det kan anses vara oskäligt att fatta beslut om en spärr i det enskilda fallet måste proportionalitetsprincipen i 5 § tredje stycket förvaltningslagen (2017:900) beaktas.

Bedömningen av om en spärr är oskälig ska ha sin grund i vad konsekvenserna blir för den enskilde och ska göras utifrån de samlade omständigheterna i det enskilda fallet. Vid bedömningen ska det beaktas att den enskilde har ett stort ansvar för att lämna korrekta uppgifter och för att fullgöra sina skyldigheter. En spärr bör i regel anses vara oskälig när den enskilde utan spärr uppfyller villkoren för förmånen, är beroende av förmånen för sin försörjning och det inte är rimligt att kräva att den enskilde försörjer sig på annat sätt. En spärr kan vidare vara oskälig om den bedöms innebära att den enskilde inte kan få den hjälp som han eller hon behöver för att klara sin dagliga livsföring. Syftet med en bidragsspärr är däremot inte att kostnader ska övergå från staten till kommunen. Pensionsmyndigheten behöver därför beakta vilka möjligheter den enskilde har att få hjälpbehovet tillgodosett av det allmänna *på annat sätt* än genom kommunen under spärrtiden. En spärr kan också anses vara oskälig om den bedöms leda till orimligt negativa konsekvenser för den enskilde, t.ex. om den enskilde får stora svårigheter att försörja sig på annat sätt än genom ekonomiskt bistånd. Det innebär dock inte att spärr från sådana förmåner som ersätter förlorad inkomst aldrig kan komma i fråga. Det krävs en bedömning av den enskildes försörjningsförmåga i varje enskilt fall. Mer information om hur myndigheten ska beräkna den enskildes försörjningsförmåga finns i avsnitt 8.2.1.

En spärr kan också vara oskälig om någon annan än den som spärren avser drabbas på ett oskäligt sätt, exempelvis för att förmånen är avsedd att tillgodose behov hos den andra personen. Om spärren kan få konsekvenser för ett barn, antingen direkt eller indirekt, ska barnets bästa alltid beaktas (artikel 3 i barnkonventionen). Även den påverkan som en spärr kan få på en andra vårdnadshavare bör beaktas. Om ett beslut om bidragsspärr påverkar ett eller flera barn måste beslutet innehålla en motivering av på vilket sätt hänsyn har tagits till barnets bästa, vilka kriterier detta grundas på och hur barnets intressen har vägts mot andra intressen.

16.4 En spärr ska avse en viss tidsperiod

110 kap. 60 § SFB

En spärr ska avse en tid om minst tre månader och högst tre år. Tiden ska bestämmas med hänsyn till allvaret i den regelöverträdelse som beslutet grundas på och konsekvenserna av beslutet för den enskilde. Vid bestämmandet av tiden får det beaktas om den enskilde även tidigare har gjort sig skyldig till en överträdelse av bestämmelserna i denna balk.

En spärr ska avse en viss tidsperiod. För att bestämma spärrtidens längd ska Pensionsmyndigheten göra en avvägning mellan allvaret i den regelöverträdelse, eller i förekommande fall, de regelöverträdelser som beslutet om spärr grundas på och konsekvenserna av spärren för den enskilde. En omständighet som bör vägas in vid bedömningen av allvaret i regelöverträdelsen är graden av medvetenhet eller vårdslöshet hos den enskilde. Graden av medvetenhet eller vårdslöshet kan exempelvis påverkas av vilken information den enskilde har fått i tidigare ärenden hos myndigheten. Omständigheter som är försvårande för den enskilde är bl.a. om regelöverträdelsen har varit särskilt svårupptäckt och om den felaktiga utbetalningen som har skett, eller hade kunnat ske, har rört ett stort belopp. Om det har rört sig om ett stort belopp är det rimligt att spärrtiden ligger i den övre delen av spannet. Detsamma gäller om den enskilde under en längre tid felaktigt har fått en förmån, vid upprepade tillfällen har lämnat oriktiga uppgifter eller underlåtit att fullgöra en uppgifts- eller anmälningsskyldighet, eller har lämnat mer påtagligt felaktiga uppgifter som är grundläggande för rätten till eller storleken på en förmån. Om överträdelsen däremot avsett ett litet belopp eller den av andra anledningar framstår som mindre allvarig kan det tala för att spärrtiden hamnar i den nedre delen av spannet. Vid bestämmandet av tiden får det beaktas om den enskilde även tidigare har gjort sig skyldig till en överträdelse av bestämmelserna i socialförsäkringsbalken. Det kan även handla om flera tidigare överträdelser. Det är särskilt försvårande för den enskilde om han eller hon har gjort sig skyldig till överträdelser trots att han eller hon tidigare har varit föremål för beslut om återbetalning och eventuell sanktion. Spärrtiden bör i sådana fall bli längre än om endast den aktuella regelöverträdelsen beaktas.

Vid bestämmandet av spärrtiden ska även de konsekvenser som spärren kan få för den enskilde beaktas. Hur stora konsekvenserna kan bli beror bl.a. på vilken typ av förmån det rör sig om och hur den enskildes livssituation ser ut. Om en spärr avser en förmån som är viktig för den enskildes försörjning eller livsföring eller för att tillgodose behoven hos någon annan, men en spärr trots detta inte bedöms vara oskäligen, talar det för en kortare spärrtid. Även vid denna bedömning ska barnets bästa beaktas (artikel 3 i barnkonventionen).

16.5 Tidsfrist för beslut om spärr

110 kap. 61 § SFB

En spärr får inte grundas på

1. en uppgift som den enskilde har lämnat för mer än fem år sedan, eller

2. en uppgifts- eller anmälningsskyldighet som uppkom för mer än fem år sedan.

Ett beslut om spärr måste fattas inom fem år från den dag då den avsedda uppgiften lämnades eller då den avsedda uppgifts- eller anmälningsskyldigheten uppkom. Efter den tidsfristen får Pensionsmyndigheten inte besluta om spärr på grund av uppgiften eller en underlåtenhet att fullgöra uppgifts- eller anmälningsskyldigheten. Det avgörande är hur lång tid det har gått sedan uppgiften lämnades eller skyldigheten uppkom vid tidpunkten för beslutet.

Vid vilken tidpunkt en uppgifts- eller anmälningsskyldighet anses ha uppkommit följer av de bestämmelser som reglerar sådan skyldighet (t.ex. 13 § andra stycket, 46 § och 47 § första stycket SFB). Det bör beaktas att en sådan skyldighet kan aktualiseras flera gånger över tid, t.ex. varje gång faktiska förhållanden som omfattas av en anmälningsskyldighet ändras.

Enligt Pensionsmyndighetens bedömning får en uppgifts- och anmälningsskyldighet anses uppkomma endast en gång, även om samma skyldighet sedan finns kvar så länge utbetalningarna pågår och skyldigheten inte är uppfylld. Det innebär att Pensionsmyndigheten vid bedömningen av om en spärr ska beslutas, inte får beakta en oriktig uppgift som lämnades för mer än fem år sedan eller en uppgifts- eller anmälningsskyldighet som uppkom för första gången för mer än fem år sedan. Om den enskilde på nytt lämnar en oriktig uppgift eller om de faktiska förhållandena ändras igen så att en ny uppgifts- eller anmälningsskyldighet uppkommer, kan just den nya oriktiga uppgiften eller den nya underlåtenheten att lämna uppgift eller anmäla ändrade förhållanden beaktas så länge det inte har gått mer än fem år vid tidpunkten för beslutet om spärr.

Begreppet spärr omfattar även spärrtiden. Det innebär att tidsbegränsningen även avser sådana tidigare regelöverträdelser som får beaktas vid bestämmande av spärrtiden enligt 60 §. Det innebär alltså att myndigheten enbart får ta hänsyn till tidigare överträdelser som inträffat inom fem år från det aktuella datumet för beslut om spärr.

16.6 En spärr ska i vissa situationer inte längre gälla

110 kap. 62 § SFB

Den handläggande myndigheten får bestämma att ett beslut om spärr inte längre ska gälla, om spärren framstår som uppenbart oskälig till följd av omständigheter som har inträffat efter det att beslutet fattades.

Ett beslut om spärr gäller för viss tid (60 §). Om det under spärrtiden inträffar något som medför att den beslutade spärren framstår som uppenbart oskälig får Pensionsmyndigheten besluta att spärren inte längre ska gälla, vilket innebär att beslutet om spärr upphör att gälla.

Begreppet uppenbart oskäligt är ett mycket högt ställt krav och ska tillämpas restriktivt. Det ska vara klart att de nya omständigheterna är sådana att spärren framstår som helt orimlig i det enskilda fallet. Pensionsmyndigheten ska således inte behöva göra en djupare utredning av oskäligheten. Omständigheter som kan vara aktuella är sådana som kan ligga till grund för oskälighetsbedömningen vid prövningen av om den enskilde bör påföras en spärr enligt 59 § tredje stycket, dvs. omständigheter som har betydelse för vilka konsekvenser spärren har för den enskilde eller någon annan, t.ex. ett barn (se avsnitt 16.3).

I praktiken kommer frågan om en spärr inte längre ska gälla att aktualiseras först vid en ansökan om förmånen i fråga från den enskilde. I detta skede ankommer det på Pensionsmyndigheten att självant uppmärksamma om det antingen i ansökan eller på annat sätt framkommer omständigheter som ger skäl att närmare utreda om beslutet om spärr inte längre ska gälla. Myndigheten behöver inte aktivt utreda om det finns omständigheter som talar för att beslutet om spärr inte längre ska gälla. Men om det finns något som tyder på att det finns sådana omständigheter har myndigheten däremot en skyldighet att utreda frågan vidare. Om det beslutas att spärren inte längre ska gälla, kan förmånen beviljas förutsatt att den enskilde uppfyller förutsättningarna för den.

I det följande nämns exempel från förarbetena kring när en spärr kan anses vara oskälig och inte längre ska gälla. Exempelen tar förvisso sikte på Försäkringskassans verksamhet, men visar hur höga krav som ställs.

En spärr kan t.ex. anses som uppenbart oskälig om en enskild som har spärrats från rätten till sjukpenning till följd av att han eller hon har lämnat oriktiga uppgifter om att han eller hon är sjuk under spärrtiden råkar ut för en allvarlig olycka eller sjukdom som gör honom eller henne arbetsoförmögen. Detsamma gäller om någon har spärrats från rätt till assistansersättning till följd av att han eller hon har lämnat oriktig uppgift om att han eller hon har en funktionsnedsättning, men under spärrtiden exempelvis får en hjärnskada som medför behov av personlig assistans. Ett annat exempel är om en förälder till ett äldre barn har spärrats från rätten till föräldrapenning, men under avstängningstiden får ett till barn. Om det inte finns en annan förälder, kan det med hänsyn till det nya barnets behov av omvårdnad under

det första levnadsåret framstå som uppenbart oskäligt att den enskilde fortsatt ska vara spärriad från rätt till förmånen.

Om omständigheterna ändras igen och det återigen kan finnas skäl för att spärra den enskilde från rätt till förmånen måste en ny prövning göras och ett nytt beslut fattas.

16.7 Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser

1. Denna lag träder i kraft den 1 juli 2026.

2. De nya bestämmelserna tillämpas inte i fråga om uppgifter som har lämnats eller uppgifts- eller anmälningsskyldighet som har uppkommit före ikraftträdandet.

De nya bestämmelserna trädde i kraft den 1 juli 2026.

Spärr från rätt till en förmån kan endast beslutas för överträdelser som har ägt rum efter ikraftträdandet. Det innebär att en oriktig uppgift som lämnats före den 1 juli 2026 och en underlåtenhet att uppfylla en uppgifts- eller anmälningsskyldighet som uppkommit före detta datum inte kan läggas till grund för en spärr.

Vid bestämmandet av tiden för en spärr får endast sådana tidigare överträdelser som har ägt rum efter ikraftträdandet beaktas.

Enligt Pensionsmyndighetens bedömning får en uppgifts- och anmälningsskyldighet anses uppkomma endast en gång, även om samma skyldighet sedan finns kvar så länge utbetalningarna pågår och skyldigheten inte är uppfylld. Det innebär att en spärr inte får beslutas med anledning av en oriktig uppgift som lämnades före den 1 juli 2026 eller en uppgifts- eller anmälningsskyldigheten som uppkom för första gången före den 1 juli 2026. Om den enskilde, vid en tidpunkt som infaller någon gång från och med den 1 juli, på nytt lämnar en oriktig uppgift eller om de faktiska förhållandena ändras igen så att en ny uppgifts- eller anmälningsskyldighet uppkommer, kan dessa omständigheter ligga till grund för ett beslut om spärr.

16.8 Ändring, omprövning och överklagande av beslut om spärr

Beslut i ärenden om spärr ska ändras, omprövas och överklagas med tillämpning av bestämmelserna i 113 kap. socialförsäkringsbalken.

17. Misstagsutbetalning

I kommande kapitel beskrivs situationer som inte omfattas av reglerna om återkrav. I första hand gäller återkravsreglerna. Det är bara när det saknas regler om återkrav, som principen om *condictio indebiti* ska tillämpas.

17.1 Vad är *condictio indebiti*?

Condictio indebiti är en civilrättslig princip för återkrav som innebär att den som av misstag betalat ut ett belopp till någon har rätt att få tillbaka beloppet. *Condictio indebiti* är en civilrättslig princip som inte är reglerad i någon lag.

När Pensionsmyndigheten begär att få tillbaka en felaktig utbetalning enligt principen om *condictio indebiti* är det inte ett förvaltningsrättsligt beslut. Det innebär att mottagaren av den felaktiga utbetalningen inte kan begära omprövning och överklaga beslutet. Ett ärende om *condictio indebiti* hanteras av de allmänna domstolarna, det vill säga tingsrätt, hovrätt och Högsta domstolen.

17.2 När ska principen om *condictio indebiti* tillämpas?

Pensionsmyndigheten kan begära tillbaka ersättning enligt principen om *condictio indebiti*:

- När Pensionsmyndigheten har betalat ersättning till någon annan än den som sökt förmånen på grund av felregistrering av kontonummer
- När Pensionsmyndigheten har betalat ersättning till någon annan än den enskilde trots att Pensionsmyndigheten hade uppgifter om att betalningsmottagaren inte var behörig att ta emot betalning för den enskildes räkning. Exempel på sådana situationer kan vara när en god mans förordnande upphört eller en fullmaktshavares fullmakt har återkallats
- Pensionsmyndigheten har med stöd av 107 kap. 5 § SFB betalat ut ersättning till en kommun och av misstag betalat ut för mycket till kommunen

Det är inte *condictio indebiti* utan det är återkravsreglerna som ska tillämpas om en enskild sökt en förmån men får ett felaktigt belopp. Detsamma gäller om hen får en utbetalning flera gånger för samma tidsperiod eller får en annan persons utbetalning av samma förmån som den sökt och utbetalningen beloppsmässigt överstiger det som den enskilde rätteligen borde ha fått.

17.3 Rättspraxis om *condictio indebiti*

Huvudregeln vid *condictio indebiti* är att den som har gjort en oriktig betalning har rätt att kräva tillbaka pengarna. I praxis har avsteg gjorts från den regeln i vissa situationer. Den som kräver tillbaka pengarna får inte ha varit oaktsam och ska så snart som möjligt efter det att felet har upptäckts underrätta betalningsmottagaren.

Om betalningsmottagaren i god tro har inrättat sig efter betalningen och förbrukat beloppet kan det vara ett skäl emot återbetalning. Enbart förbrukning i god tro torde dock inte räcka, utan domstolarna har i flera fall framhållit även någon ytterligare omständighet vid de tillfällen när betalningsmottagaren inte har behövt betala tillbaka den felaktiga utbetalningen. Andra omständigheter har till exempel varit att utbetalaren inte har försökt att undvika misstaget, att utbetalaren så snart som möjligt inte har underrättat betalningsmottagaren om felet. Några rättsfall som belyser detta är NJA 1994 s. 177 samt NJA 2009 s. 182.

17.4 Inget beslut om återkrav

För att få tillbaka en utbetalning, som gjorts till fel person, med användning av principen om *condictio indebiti*, får Pensionsmyndigheten utforma ett brev med en begäran om återbetalning, inte ett krav eller ett beslut. I brevet ska Pensionsmyndigheten informera om grunden till varför vi begär att få tillbaka pengarna, sista dag för betalning och vad som händer om personen inte betalar. Detta brev ligger sedan till grund för Försäkringskassans hantering av fordran. Det är enbart beloppet efter eventuellt skatteavdrag som kan begäras tillbaka.

17.5 Om den enskilde inte betalar

Om den enskilde inte betalar tillbaka övergår kravet till att bli en fordran som ska drivas in. Se vidare Försäkringskassans Vägledning 2005:2 Fordringshantering hos Försäkringskassan.

Källförteckning

Lagar

FN:s konvention om barnets rättigheter (1989)

Europaparlamentets och Rådets förordning (EG) nr 883/2004 om samordning av de sociala trygghetssystemen

Europaparlamentets och Rådets förordning (EG) nr 987/2009 om tillämpningsbestämmelser till förordning (EG) 883/2004 om samordning av de sociala trygghetssystemen

Rådets förordning (EEG) nr 1408/71 av den 14 juni 1971 om tillämpning av systemen för social trygghet när anställda, egenföretagare eller deras familjemedlemmar flyttar inom gemenskapen

Rådets förordning (EEG) nr 574/72 av den 21 mars 1972 om tillämpning av förordning (EEG) nr 1408/71 av den 14 juni 1971 om tillämpning av systemen för social trygghet när anställda, egenföretagare eller deras familjemedlemmar flyttar inom gemenskapen

Brottsbalken

Socialförsäkringsbalken

Föräldrabalken

Utsökningsbalken

Ärvdabalken

Lagen (2010:111) om införande av socialförsäkringsbalken

Bidragsbrottslagen (2007:612)

Lagen (2002:125) om överföring av värdet av pensionsrättigheter till och från Europeiska

Förvaltningslagen (2017:900)

Preskriptionslagen (1981:130)

Lagen (2026:723) om talan om administrativ sanktionsavgift i mål om bidragsbrott

Räntelagen (1975:635)

Förordning

Förordningen (2026:727) om upplysningsskyldighet i fråga om bidragsbrott

Förundersökningskungörelsen (1947:635)

Förarbeten

Prop. 1979/80:119, Preskriptionslag m.m.

Prop. 1996/97:121 Systembrister och missbruk inom socialförsäkringssystemen

Prop. 2002/03:106 Administrativa avgifter på skatte- och tullområdet, m.m.

Prop. 2003/04:91, Vissa premiepensionsfrågor

Prop. 2006/07:80 Bidragsbrottslag

Prop. 2008/09:200, Socialförsäkringsbalk

Prop. 2025/26:210 Bidragsspärr och sanktionsavgift i socialförsäkringen

Domar

RÅ 2007 ref.8

RÅ 2008 ref. 2

HFD mål nr 7626–10

HFD mål nr 3218–16

HFD mål nr 3136–18

HFD 2023 ref. 21

FÖD mål nr 434–1988, ref 1989:16

FÖD mål nr 2700–1982

FÖD mål nr 408–1984

FÖD mål nr 1240–1987

FÖD mål nr 1701–1987

FÖD mål nr 1859–1989

FÖD mål nr 22–1993

KRNG mål nr 6248-12

KRNG mål nr 4220–03

KRNS mål nr 649–09

KRNS mål nr 13521–15

KRNS mål nr 13524–15

KRNS mål nr 26337–15

KRSU mål nr 3436–00

KRNJ mål nr 3299–13

KRNJ mål nr 9–15

NJA 1994 s. 177

NJA 2009 s. 182

NJA 2011 s.755

NJA 2017 s. 357

Vägledningar

Pensionsmyndighetens vägledning 2010:7 Förmåner vid ålderdom och dödsfall enligt EU-förordningarna 883/2004 och 987/2009 samt enligt konventioner

Pensionsmyndighetens vägledning 2019:1 Förvaltningsrätt i Pensionsmyndighetens verksamhet

Pensionsmyndighetens vägledning 2022:1 Omprövning och överklagande av Pensionsmyndighetens beslut

Försäkringskassans vägledning 2005:2 Fordringshantering hos Försäkringskassan

Försäkringskassans vägledning 2024:2 Återbetalning och vägledning

Övrigt

Administrativt beslut, *Beloppsgränser i återkravsprocessen*, VER 2012-218

Arbetsordning för Pensionsmyndigheten VER 2021–126

Pensionsmyndighetens föreskrift PFS 2014:4

Juridikavdelningen informerar 2011–5 När vi får väcka återkrav mot dödsbo och när vi kan efterge ett krav på återbetalning

Juridikavdelningen informerar 2012–3 Åtgärder i ärenden med mindre felutbetalda belopp

Juridikavdelningen informerar 2017–1 Om vilka beviskrav som gäller i Pensionsmyndighetens förmånsärenden

Lavin, Rune, Återbetalning av social ersättning, Norstedts, 1986

Rönström, Emma, Återkrav av socialförsäkringsersättning och arbetslöshetsersättning, 2021

Gösta Walin, Göran Lind, Kommentar till ärvdabalken. Del 1, Arv och testamente, 2009-01-15

www.kronofogden.se

www.skatteverket.se

Riktlinje Polisanmälan i ärende om förmåner enligt socialförsäkringsbalken (VER 2024–33)

Anvisning om *polisanmälan i ärende om förmåner enligt socialförsäkringsbalken* (KTR 2024–867)

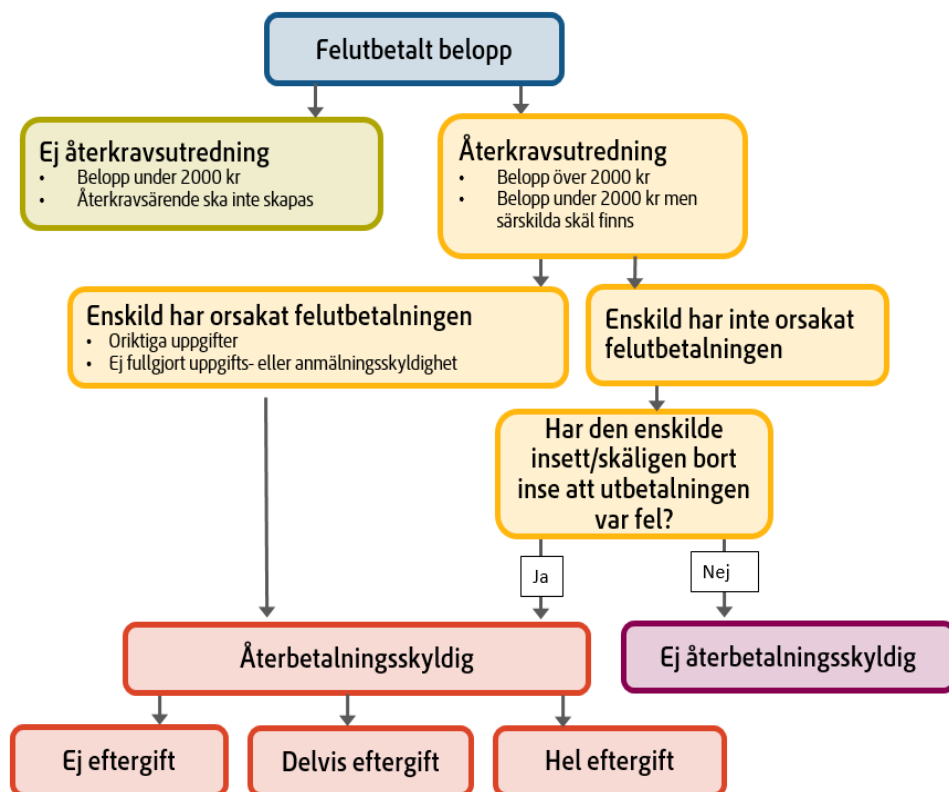
Bilaga 1

Anmälningsskyldighet enligt regler före 2011

Ersättning	Lagrum för anmälningsskyldighet	Lagrum för återbetalningsskyldighet
Bostadstillägg	26 § BTPL	30 § BTPL
Äldreförsörjningsstöd	11 § ÄFSL och 26 § BTPL	11 § ÄFSL och 30 § BTPL
Inkomstgrundad ålderspension	15 kap. 7 § LIP	14 kap. 1 § LIP
Garantipension	6 kap. 3–7 §§ GARPL	5 kap. 1 § GPL
Efterlevandepension och efterlevandestöd	-	8 kap. 5 § EPL
Efterlevandelivränta	-	6 kap. 7 § LAF och 20 kap. 4 § AFL

Bilaga 2

Flödesschema över återbetalningsskyldighet:

www.pensionsmyndigheten.se

